OXUCULARIN NƏZƏRİNƏ:

Elektron resursda olan qüsurlar kitabın orijinal variantında olduğu kimidir.

بوتون دونیا پرولەتارلاری بیرلەشیکیز!

АЗЕРБ. ЦЕНТР.
آذربایجان مرکزی دولت کتبخانه‌سی
ГОСУД. БИБЛИОТЕКА

یکی مکتب

ییل: 3
1927

سایی: 5-6
19-20

مای - ایيون

آذربایجان خلق معارف قومیساریغی
دولتی علمی شوراسنك فنی-پەداغوژی بولمه‌سی اورغانی

آذربایجان دولت نشریاتی
باکی - 1927

آذرنشر
مطبعه‌سنده باسیلدی

باش مطبوعات مدیرلگی 2492 سفارش 698 صایی 2000

عمومی قسم

بیر مای

یازانی: م. ق.

بیر مای گونو دونیا پرولەتاریاسینیڭ بیرلیك گونودیر. بوتون مملکتلەریڭ پرولەتاریاسی، ئوز قوە و اقتدارینی، انتظاملی و هەمدە بشریتیڭ ئەمکچی کتلەسیله متحد اولماسینی هپ بو گونده نمایشکارانه صورتده گوستەریر.

تصرفاتجا داها محکم اورغانیزملی اولان شورالار اتفاقی ایمدیکی بیرمای گونو، بین الملل محیطیڭ الڭ قارما ـ قاریشیق چاغیندا قارشیلاییر. آجلیق، یوقسوللوق، تخریبات، داغیلمیش فابریقالار و زاوودلار کیبی شیئلەریڭ هاموسی ایمدی آرقادا قالمیشدیر. اسکی اصول ادارەدەن قالمیش تصرفات یوزغونلوغونو شورالار اتفاقینڭ پرولەتاریاسی، شانلی بیر صورتده قالدیرمیش و یاشاییشیڭ چتین و دوزولمەز شرطلەری ایچیندەن دە کمال رشادتله چیقوب نجات تاپمیشدیر.

دولتی صنایعی ئەلەکتریقلەشدیرمکله تصرفاتینی محکم تمل اوزەرینده اساسلاندیران شورالار اتفاقی حال حاضردا دوزگون یولا چیقوب سوسیالیزم قورولوشینا دوغرو جدی آدیملار آتماقدادیر. کندی صنایعینی ئەلەکتریقلەشدیرەن، کندده مدنی و قوللەقتیف شکلینده تصرفاتچیلیق قورماق ایچین جدی و آرامسیز چالیشان شورالار اتفاقی بیر طرفدەن تورکستانله سیبیریانیڭ تصرفات اورغانیزمینی دەمیر یولیله او بیری طرفدن‌دە وولغا قانالی واسطەسیله وولغا حوضەسینی دون چایی ایله بیرلاشدیریر و بویلەلیکلەدە سابق ایمپەریادان

قالان یوزولموش و داغیلمیش تصرفاتیڭ عوەضینه مرکزلشمیش واحد، قوتلی و اقتدارلی بیر سوسیالیزم تصرفاتی قورماغا چالیشیر. حال حاضردا مملکتیڭ عمومی صنایعی ایچینده دولتی صنایع، دیمك اولارکه، اهمیتلی بیر موقع دوتمیشدیر.

1926_1927 ینجی ییلده آنجاق 15,3% اولان خیردا صنایعله خصوصی صنایع 1923_1924 نجی ییلده تام 28% ایدی. بو ییل ئەلەکتریقلشدیرمکه خرجلەنن پولدان تقریبا $1\frac{1}{2}$ میلیاردی صنایعی مایالی قورولوشلو یاپماق ایچین تخصیص ایدیلمیشدیر. بو ییل صنایعدەن آلینان محصولیڭ مقداری کیچەن ییله نسبتله تام 20% آرتمیشدیر و الخ.

ایمپەریالیست مملکتلەرینه کلدیکده قطعی‌صورتده دیمك اولارکه تصرفاتچا، بونلاریڭ وضعیتلەری یوزولماق و یوزغونلاشماق اوزرەدیر و بلکەده تصرفات بحرانی کوزلەمك اولور.

ایمپەریالیزم محاربەسیندەن سوڭ ییللەردە خام مال منبعلەری اوستونده بیر بیریله بوغوشوب یاقالاشان قاپیتالچی مملکتلەر ایمدی بیر بیریله ساتیش بازاری اوستونده غوغا ایدیرلەر. بو کون دونیاداکی ساتیش بازاری‌دا سرمایەدارلار آراسیندا چوقدان تقسیم اولونمیش و پایلانمیشدیر. بویله که ساتیش بازارلاری‌نیڭ یڭیدەن بولونمەسی یڭی بیر مبارزەیه سبب اولاجاقدیر.

یوقاریدا سویلەدیکلەرمیزی ثبوت ایتمك ایچین بیر قادار رقملی معلومات ویرمك لازم کلیر، بویله: آمریقانیڭ متحد جمهوریتلەریندەن خارجەچیقاریلان محصولات دولتیڭ عمومی محصولاتینا نسبتله پروسەنت اوزره بویله اولمیشدیر:

1914 نجی ییلده 9,6%
1919 » » 15,3%
1921 » » . . . . 12,2% لاکن

1923 نجی ییلده ایسه تام 8% ە قادار أنمشدیر. خارجه چیقاریلان محصولاتیڭ آشاغا أنمەسینی و آزالماسینی باشقا قاپیتالچیلار مملکتلەریندەده گورمك اولور. دونیا مقیاسیندا ساتیش بازاری‌نیڭ آزالماسینا سبب هم مملکتلەردە یاشایان

آلیجی اهالینڭ ضعیفلشمه‌سی، هم‌ده بو مملکتله‌رده چالیشان ایشچیله‌ریڭ ئه‌مك حاقلاری‌نیڭ آز اولماسی‌دیر.

صنایع استحصالیله جهان مقیاسیندا آلیجی بازار آراسیندا گورونن بو اویغونسیزلیغیڭ ئوزوده قاپیتالچی مملکتله‌رده‌کی تصرفات سیسته‌مینده موجود اولان اساس اختلافدان میدانا کلمیشدیر. هیچده قابل حل اولمیان بیر پارا مسئله‌له‌ری سانکه حل ایتمك و آیدینلاشدیرماق ایچین و هم‌ده تصرفته عائد بعض مسئله‌له‌ری دوز گونلشدیرمك و بولونا قویماق ایچین بوساعت آوروپادا 25 نجی اقتصاد قونفرانسی چاغیریلمیش‌دیر. سوڭ جنوه قونفراسیندا اشتراك ایده‌ن آوروپا اقتصادچیلاری‌دا،

ـ عجبا، بویله بیر حالدان نیجه چیقیلابیلیر؟ دیبه حیرت ایدیرله‌ر.

آوروپانیڭ مشهور اقتصادچیلاریندان سایلان لوشه‌ر ایسه، «سربست‌تجارتیڭ» اعلان ایدیلمه‌سینی تکلیف ایدیرکه بودا بوتون آوروپا اوزره گومروك (Рагатка) سینی تلف ایتمك دیمکدیر: داها دوغروسی: حال حاضرده‌ئوز تصرفاتلارینی صنایعلشدیره‌ن جوان مملکتله‌رده‌کی صنایعی کوکینده‌ن قالدیروب یوزماق و یوق ایتمکدیر.

بویله بیر تکلیفیڭ قاپیتالچی بویوك مملکتله‌ر طرفینده‌ن قبول ایدیله‌بیله‌جگی‌ده بیر قادار شبه‌لی اولسا گره‌ك؛ چونکو بو چاره‌یه اونلاردا راضی اولمازلار. بللی‌دیرکه پولشا کیبی جوان بیر مملکتیڭ صنایعی، بو ایشه گوجلی پوللار قویمیش، فرانسه‌نیڭ قاپیتالیستله‌ری طرفیندن تامین ایدیلمیشدیر. ایمدی، لوشه‌ر تکلیف ایتدیگی تدبیره فرانسه حکومتی راضی اولابیله‌رمی؟ حالبوکه بوایشه راضی اولماق، یعنی لوشه‌ریڭ تکلیفینی‌قبول‌ایتمك، تماملیه حمایه‌چی کومروگونی قالدیرماق و بویله‌لیکله‌ده صنایعی ئولدیرمك دیمکدیر.

بیر داها؛ رقابتی ضعیفلاشدیرمك و استحصالی بولونا قویماق مقصدیله ینه‌ده مذکور لوشه‌ر تشبثچیله‌ر قارته‌لی ایله تره‌ستله‌ر تشکیل ایتمه‌یی تکلیف‌ایدیر.

بیزیم ظنیمیزجه، لوشه‌ریڭ ایکینجی تکلیفی‌ده اختلافیڭ داهادا ده‌رینلشمه‌سینه سبب اولا بیلیر؛ چونکو قارته‌للەر دوزه‌لیرسه، طبیعی قیمتله‌رده آرتماغا

باشلایاجاقدیر که بودا هم اهالینیك آلیجبابق استعدادینی، هم‌ده ساتیش بازارینی آزالدا بیلیر.

آوروپا مملکتله‌رینده کی اقتصادی بحرانله تصرفات یوزغونلوغونیك سببله‌رینی‌ده قاپیتالیزم تصرفاتینك سیسته‌مینده آراماق لازم گلیر.

شورالار اتفاقی نماینده‌سی یولداش ئوسینسقی‌نیك جنوه قونفرانسیندا بوتون جهان قاپیتالیستله‌ری‌نیك یوزینه دیدیگی **«قاپیتالیزم عالمینده کی اقتصادی ضدیت و اختلافی، موقتی اقتصادی بحرانلارا باغلی اولمیان بوتون ودونیانی جولغامیش دائمی و دواملی اقتصادی بحران دییه قاراتته‌رلندیرمك اولور»** سوزله‌ری تمامیله دوغرودور. یولداش ئوسینسقی دوام ایده‌رك بویله دیمیشدیر که:

کیچمشده اولدوغو کیبی، ایمدی‌ده گنیش مقیاس اوزره سلاحلانماق ایشی، اقتصادی مبارزه کسکینلاشدیکجه هم شدتلی و هم‌ده موازی صورتده دوام ایتمکده‌دیر که بودا یڭی بیر محاربه‌نیك یڭی بیر جهان (قاتاقلیزم) نیك „Катаклизм“ توره‌مه‌سینی پك آیدین صورتده بیلدیریر و گوسته‌ریر.

بویله بیر ایلیشیك‌دولاشیق وضعیتده‌ن چیقماق ایچین نجات یولی یوقدیر. بوراسیدا دوغرودیر که جیقاجاق بر یول وارسا، اودا اقتصاد سیسته‌مینی ده‌گیشمك، خصوصی قاپیتالیزم مالکیتینی بوراقوب سوسیالیزم تصرفاتینه کیچمکدیر.»

بیر طرفدن آوروپا مملکتله‌رینده کی تصرفات وضعیتینیك، او بیری طرفدن‌ده شورالار اتفاقینك گیت‌گیده قوت قازانماسینك تیجه‌سی اولمالیدیر که سیاسی دائره‌ده دیدیکجه کسکینلشمیش و کرکینلشمیش دیر.

شورالار اتفاقیله قاپیتالیزم عالمی آراسیندا بویوك بیر سیاسی توقوشما اولاجاغی حس اولونور. بویله که بو ییلیك بیر مای گونونوده بوتون جهان پروله‌تاریاسی سیاستجه مغلق و اهمیتلی بیر زماندا قارشیلابیر. بوتون قاپیتالیزم عالمی توپلاشیب شورالار اتفاقی اوزه‌رینه بیرلیکده واحد بیر جبهه آچمیشدیر. بونلار، گاه پولشانی بیزیم اوستومیزه قالخیزیرلار، گاهدا رومانیایی و آوروپا

ایله همسرحد اولان باشقا دولتلەری فیشقیرتیرلار؛ میلیتاریزم بانیسی اولان انگلترە حکومتینیڭ ئوزو شورالار اتفاقیله دیپلوماتیق طرزینده مبارزه آپارماغا گیریشیر و موجود تجارت مقاولەنامەسینڭ پوزولماسی هدەسیله بزی قورقودیر. ایستەر آوروپا داخیلینده، ایستەرسه کرۀ ارضیڭ هر هانکی بیر یئرینده باش ویرەن کسکیناشمەلەریڭ جملەسینی‌ده بورژوآزیا صنفی آنجاق شورالار اتفاقی طرفیندەن آپاریلان تبلیغات و تشویقاتیڭ نتیجەسی کیبی تلقی ایدیر.

لاکن قاپیتالیزم عالمینڭ ایمدییه قادار شورالار اتفاقینا قارشی ایتدیگی هجوملاریڭ جملەسی جوابسیز بوراقیلمامیش و بلکەده الڭ ده گەرلی صورتده قارشیلانمیشدیر. بیرنیچه آی بوندان قاباق انگلترەنیڭ شورالار اتفاقینا گوندەردیگی بیر نوتا که اورادا قونسەرواتیزم حکومتینه قارشی آپاریلان تبلیغاتلە تشویقاتیڭ دایاندیریلماسی شورالار اتفاقینا تکلیف اولونمیشدی، انگلترە حکومتیندەن اوتری دیدیکجه حزنلی اولان بیر نتیجەیی حائزاولدو. مذکور نوتایا نسبتله آلمانیانیڭ بوتون غزتەلەری ,(Фосише цейтунг) بویله یازیردیلار که: «عملی اولمیان بیر چیقیشا' موسقوا دیدیکجه عملی بیر جواب ویردی. لوندون ایسه، سهوینی چوقدان گورمیشدیر. اونا گورەده غزته قومپانیاسی ساکت اولمشدیر.» آوروپانیڭ او بیری بورژوآزیا غزتەلاریسه، ینەده نوتا حاقیندا یازیردیلار که: «آغیر قیمتلی بویله سیاسی نمایشیڭ نتیجەلی و موفقیتلی اولاجاغینی کیم تامین ایده بیلیر؟

بو وقته قدر مثلی گورونمەمیش اولان آغیر احتیاجلی ییل‌لەر کیچیرەن روسیەنیڭ بیر دفعه دوتدوغو سیاسی قورصدان دونمەسی و یاخود یکی اقتصادی ضربەلەریڭ آغیرلیغیندان (تجارت مقاولەنامەسینڭ پوزولماسینا اشارەدیر) گەری چکیلمەسی چتین بیر مسئلەدیر. داها دوغروسی، بویله دیمڭ اولار که روسیه لیبەرال انگلترە مطبوعاتینیڭ احتیاط ایتدیکی تشویقات و تبلیغاتینی داها گنیش صورتده آپارماغا باشلیا بیلەجکدیر. بو جور غیر عادی و الڭ قورقلو اولان سلاحه قارشی هیچ بیر محافظه یوقدیر. انگلترەنیڭ جهان مقیاسیندا مستبد بر حکومت اولماق ایستەمەسینڭ ضعیف جهتلەرینی بولماق ایچین هر یئره باش

سوقان قوممونيزم تبليغاتينيڭ قوەسينى بو وقتە كيبى بريتانيا ايمپەرياسى قيراماميش و ضعيف ايدە بيلمەمشدير.»

انكلترە حكومتيڭ ايكينجى چيركين هجوميدا شورالار اتفاقينيڭ پەكيندەكى سفارتخانەسينە ياپيلمشدير.

بو هجومدا تماميلە انكلترەنيڭ رهبرليكيلە تشكيل اولونميش بير هجوم ايدى. بويلە ياپماقلادا بريتانيا ايمپەرياسى شورالار اتفاقينى آواتيورايا سوقماق، حربى توقوشما تورەتمك. او بيرى طرفدندە شورالار اتفاقينى لەكەلنديرمك ايچين سندلەر (داقومەنتلەر) ياپماغا چاليشيردى. لاكن بيريتانيا، بو ايكى مقصديڭ هيچ بيرينە چاتا بيلمەدى.

نهايت انكلترە حكومتى بير نيچە گون بوندان قاباق لوندوندا كى شورالار سفارتخانەسينە قولدورجاسينا هجوم ايدير.

ديمك اولاركە انكلترە حكومتى تماميلە بيزيم سينيرلەرميز اوزەرينده اويناماق ايستەيير. شورالار اتفاقينا قارشى محاربە دوزلتمك ايستەيين بو، چاليشيركە محاربەنيڭ ايلك باشلانماسينيدا بيزيم، شورالار اتفاقى اوزەرينە آتسين. لاكن عبث‌دير؛ زيرا شورالار اتفاقى انكلترە حكومتينيڭ هيچ بير حيلە و تذويرينە آلدانمياجاقدير. عين زماندادا اتفاقيڭ جملە ايشچى و كندليلەرى ئوز اجتماعى وطنلەرينى حريص ايمپەرياليستلەريڭ هر نوع تعرضلەريندەن قورتارماغا و محافظت ايتمگە حاضردير لار.

حال حاضردا ميليتاريزم، يەڭى حربى توقوشمالاريڭ جيغيرى اوزەرينده دورميشدير. آوروپا مملكتلەريندەن بير چوغيندا گوزە چارپماقدا اولان اقتصادى بحران، طبيعى ئوزينە بيرچيقيش يولو آراياجاقدير و بو يولودا جهان مقياسيندا ساتيش بازارينيڭ يڭيدەن بولوشديريلمەسيندە بولا بيلەجكدير. بونو اثبات ايتمك ايچيندە بو مملكتلەردەكى سلاحلانمانيڭ گيت‌ـ‌گيدە آرتماق و بويومك اوزرە اولماسينى دليل و شاهد اولاراق گوستەرمك اولور.

مثلا: فرانسە، انكلترە، ايتاليا و متحد جمهوريتلەر (آمريقادا) كيبى درت ايمپەرياليست حكومتيندەكى حربى بودجەنيڭ آرتماسى بو جوردير: بو درت حكومتڭ حربى بودجەسى:

1913 نجی یلده . . . . 993 میلیون دوللار
1923 » » . . . . 1743 » » اما
1926 » » ایسه، تام 1768میلیون دوللار اولمیشدیر.
ینەدە مذکور درت مملکتینك قوروداکی قوشونلاری‌نیك سایی
1913 نجی یلده . . . . 1613 بیك نفر
1923 » » . . . . 1681 » » اما
1926 » » ایسه، تام 1821 بیك نفر اولمیشدیر.
طیارەلەریك مقدارینا گلدیکده
1913 نجی یلده 150
1923 » » . . . . 2400 اما
1926 » » ایسه، تام 3550 طیاره واردیر.

ایمدی، بیر مای مناسبتیله یاپیلان نمایش گونونده دیمك اولار که قاپیتالیزم عالمی پرولەتاریا صنفیله محاربه ایتمکدەدیر.

چین مملکتی داخلینده شدتله جریان ایدەن انقلابی مبارزه هپ بورژوآزیا ایله پرولەتاریات آراسیندا اولان جهانشمول توقوشمالاردان بیریدیر.

دون ئوزونو انقلابچی آدلاندیروبدا بو گون خیانت یاپماسیله پرولەتاریات دوشمانلارینك سیراسینا کیچەن چان-قای-شی کیبیلەریك حرکاتی هر حالدا چین انقلابینیك بوغولماسینی گوستەرمیر. بالعکس، چین انقلابی الك دهشتلی شرائط داخلینده جریان ایده دورماقدادیر.

اجنبی قاپیتالچیلاری‌نیك رقابت و چکیشمەسیندەن یاقاسینی قورتارماق ایستەین و ایمپەریالیستلەرلەدە مبارزه آپاران چینك ملی بورژوآزیاسی هیچ ده چین ایشچیلەریله چین کندلیلەری‌نیك قایغیلارینی چکمیر و اونلارك وضعیتلەری‌نیك یاقشیلاشدیریلماسی یولوندادا چالیشمیر. اونا گورەدە چین پرولەتاریاتی ئوز بورژوآزلارینا ایستەدیکلەری طلباتی ویرمکده آرتیق غیرت و رشادت گوستەره بیلمیشدیر. چین بورژوآزیاسی‌دا پرولەتاریات صنفی‌نیك انقلابی‌تضییق و هجوملاریندان قورقدی و بورژوآزیانیك نمایندەسی سایلان چان-قای-شی ده انقلابه خیانت

گوسته‌ردی. چین انقلابی‌نیك ایله‌ری‌له‌ییب آرتماسی آنجاق چین پروله‌تاریاتینیك رهبرلیگیله اولابیله‌جکدیر. ملی چین انقلاب حرکاتینیك ایمدیکی هه که‌مونیاسی‌دا همان چین پروله‌تاریاتی‌دیر.

چین انقلابی، کندی انکشافینیك ایکینجی‌دورینه کیچمیشدیر. اونا گوره‌ده امین اولابیله‌رك که جوان چین پروله‌تاریاسی کندلیله‌رله أل-أله ویریب دوشمانلارینا سوك ضربه‌له‌رینی أندیره‌جك و غالب گله‌بیله‌جکله‌ردیر.

آذربایجاندا بیر مای شه‌نلیگی شورالار حکومتینیك یدی ییل‌لیگی‌نه تصادف ایتمیشدیر. بو وقت‌ده‌ده آذربایجان هم مدنیت و هم‌ده تصرفات ساحه‌سینده آرتیق موفقیتله‌ر قازانمیشدیر. کند تصرفاتی ایمدی تمامیله حربدن اولکی نورمابی کیچمیشدیر؛ کند تصرفاتی ایمدی ترافتورلاشماق اوزره‌دیر. نفت صنایعینك موفقیتله‌ریسه، تصور خارجینده‌دیر. قضالاردا یکی فابریقالارله‌زاوودلار بیر بیری‌نیك دالینجا تیکیلمکده‌دیر. آذربایجانیك خصوصاً معارف جبهه‌سینده قازاندیغی موفقیتله‌ر داها آرتیق گوزه چارپماقدادیر. بو باره‌ده‌رقملی معلومات ویرمه‌دن واز کیچیره‌م. زیرا بونو، هر کس بیلیر. لاکن بیرمای‌شه‌نلیکینده بیز بیر نقطه‌بی آیریجا قید ایتمه‌لی‌یك که اودابودیر: بو پروله‌تاریات بایرامینی بیز آنجاق آذربایجان ئه‌مکچیله‌ری‌نیك بایرامی کیبی ده گیل، بلکه بوتو بوتون تورك ضیاءلیلاری‌نیك بایرامی کیبی سایمالی‌یق. چونکو تورك ضیاء لیلاری متانت قلبله باکـو انقلابچـی پروله‌تاریاسینیك سیراسینا داخل اولوب انقلابی قورولوشیك دوزگین چیغیرینا گیرمشله‌ر. بویله که مساواتچیلاریك تورك ضیاءلیلاری اوزه‌رینه بهتان آتمالاری و تورك ضیاءلیلارینا امید بسله‌مه‌له‌ری‌ده یئرسیزدیر. تورك ضیاءلیلاری سیراسینا یکی پروله‌تاریات ضیاءلیلاری‌دا داخل اولورلار. حال حاضردا ضیاءلیلاردان چوغی انقلاب قورولوشیندا آقتیف صورتده‌چالیشماقدادیر. اونا گوره‌ده بیزه یقین‌دیر که، همین تورك ضیاءلیلاری، لازم اولورسا، پروله‌تاریات حکومتینیك بوتون اینته‌ره‌سله‌رینی سلاحلی صورتده مدافعه ایتمکه‌ده حاضر اولاجاقلار. طبیعی‌دیر که ایمپه‌ریالیزم طرفیندن اوفاق بیر تهلکه و قورقو علامتی گوروندوگو زمان، آذربایجانیك بوتون ئه‌مکچی و ایشچیله‌ری

بیرلشوب شورالار حکومتینیڭ بقاسی و محکملشمه‌سی یولوندا جدی مبارزه آپاراجاقلاردیر.

لاکن ینه‌ده نقصانلی اولدوغوموزی بیر مای شه‌نلیکله‌رینده گوردیك. اونا گوره‌ده پروله‌تاریات انقلابینیڭ داها موفقیتلی اولماسی و فایدالی نتیجه‌لر ویرمه‌سی ایچین بیز، **هم معارف و هم‌ده تصرفات جبهه‌سینده داها جدی صورتده چالشمالی‌یز.**

غوس پروغرامینا کیچمه‌ك لازیمدیر.

یازانی: **مصطفا زاده و.**

مکتبیڭ حیاته یاقین اولماسی و حیاتدا اشتراك ایتمه‌سی مسئله‌سی بوساعت اوقدر جدیتله میدانا آتیلمیشدیر که، بو مسئله‌نیڭ حلینی اوزاق زمانه بوراقماق مکتبی تماملیه قیمتدن و اهمیتدن دوشورمه‌ك دیمه‌کدیر. بو وظیفه‌نیڭ مکتب طرفینده‌ن ایفا ایدیلمه‌سی ایسه هر شیده‌ن اول مکتب پروغرامینڭ قورولوش و ماهیتینده‌ن آسیلی‌دیر. غوس پروغرامی آدیله مشهور اولان پروغرامیڭ حیاتیلیك نقطهٔ نظرینده‌ن اڭ گوزه‌ل پروغرام اولدوغی هر کس طرفینده‌ن قبول و تصدیق ایدیلمیشدیر. بو پروغرام بوتون شورالار روسیه‌سی، گورجستان و ارمنستان مکتبله‌رینده قبول اولونمیش و تصدیق ایدیلمه‌کده‌دیر.

بیزده ایسه بو مسئله‌یه چوق احتیاط ایله یاناشیلیر. کیچه‌ن سنه یای قورسلاریندا خصوصی حاضرلیق گورولدیکده‌ن سوڭرا آنجاق هر قضاده ایکی مکتبده غوس پروغرامینڭ تطبیقینه مساعده ایدیلمیش بو سنه‌ده یه‌نه بیر او قدر حاضرلیق گورولور و تخمینا هر قضاده آنجاق دورت مکتبده غوس پروغرامی تطبیق ایدیله‌بیله‌جکدیر. بویله گیده‌رسه چوق اوزون مدته‌ن سوڭرا بیزیم کتله‌وی مکتبمزده بو پروغرام حیاته کیچه بیله‌ر.

بوقدر احتیاطلی داورانماغا و مسئله‌نی بوقدر اوزاتماغا احتیاج واردیرمی؟

بیزجه یوقدر و سببی‌ده بودور:

غوس پروغرامینیڭ حیاتە کیچیریلمەسیندە احتیاط گوستەرەنلەر، بو پروغراملاریڭ اولکی پروغراملارا نظرا چەتین اولدوغونی میدانا سوروولەر.

باقالیم دوغرودان‌دا چەتین‌دیرمی.

تەك‌تەك علم‌لەریڭ کیچیلمەسی اوزەرینە قوروولان اولکی پروغراملار (کە بیزدە ایمدی تطبیق اولونان پروغرام بودور) هەر بیر علمە عائد مجرد، صرف علمی، هیچ بیر زمانە مکانە تعلقی اولمایان معلوماتڭ کیچیلمەسینی طلب ایدیرلەر.

ایکینجی نوع پروغراملار، یعنی غوس پروغراملاری ایسە اولکە حیاتینیڭ اولکە طبیعتنڭ و زحمتنڭ قورولوشونی، موجودیتنی، اولدوغی کیبی رەآل وقعەلەر، اشیالەر اوزرە اوگرەنیلمەسینی و تدقیق ایدیلمەسینی ایستەییرلەر.

هانسی معلومات معلم ایچون داها یاقین و تانیشدیر مجرد معلوماتلارمی یاخود اوز اولکەسینڭ حیاتیمی؟ــ البتە اوز اولکەسنڭ حیاتی. معلم اوزی اوشاقلیقدان بەری بو حیات ایچەریسیندە قاینایوب قاریشمیشدیر؛ اولکەسینڭ هەر بیر کونجونە بوجاغینا بلددیر؛ محیطیڭ حیاتیندا اوزی باالفعل اشتراك ایدیر. سویلەنەن‌لەری ایشیدیر، ایشلەنەنلەری گورور، بونا بنادە بو محیط و حیاتلە یاقیندان تانیشدیر و بونی‌دا طلبەلەرینە داها تیز بەاللەدە بیلەر. اولکی مجرد معلوماتلار ایسە اکثریا بونیڭ کچمەدیکی شیلەردیر، کیچمیش‌سەدە بیلدیریم واری، سرعتلە کیچمیش، حیاتدا راست کەلمەمیش و اونوتموشدور. بونلاری کیچمك معلم ایچون داها چەتین‌دیر.

سوزلە کفایت‌لەنمەمەك ایچون هەر ایکی پروغرامدان بیرەر مثال گوتورەلیم. اسکی پروغرامدا کەند مکتبنڭ اوچونجو غروپندا کیچیلمەك ایچون طبیعت و محیط حیاتیندە بو مادەلەر قوبولموشدیر:

1. طبیعت و اونڭ حادثەلەری؛ جسملریڭ اوچ حالی: مایع، غاز، صلب.

2. اطرافمزداکی هوا: هوانیڭ محیطی، هوانڭ هەر یەردە بولونماسی، صاب جسملردە هوا، سودا هوا، انسانیڭ ایچەریسیندە هوا،

3. هوانیڭ خاصەلری. (بوتون تفصیلاتیلە)

4. هوانیڭ حرارت‌واسطه‌سیله انبساطی.
5. هوانیڭ حرکتی.
6. سویڭ خاصه‌سی.
7. سویڭ اوچ حالی.
8. سویڭ بیر حالدان اوبیر حاله کیچمه‌سی.
9. سویڭ سافلاشدیریلماسی.
10. سویڭ دورانی.
11. یه‌ر یوزینده سو.
12. یه‌ریڭ قورولوشی.
13. صخورات.
14. معدنلر و دمیرله‌ر.

غوس پروغرامیندا ایسه که‌ند مکتبنیڭ اوچونجو غروپی ایچون بو ماته‌ریال گوسته‌ریلمیشدیر.

1. محصول توپلاما باغ و بوستان حاصلاتینی توپلاماق ایچون که‌نده آپاریلان پاییز ایشله‌ری: تاخیلی بیغیشدیرما، قارتوفلی، نوخود و غیره.... بوستان حاصلاتینی توپلاما.

2. مکتب توپراغیندا نه یه‌تیشمیشدیر.

3. که‌نده و دائره‌ده محصولات بایرامی مختلف نباتلاردان انسان هانسی فائده‌له‌ری گوتورور. بیزیم الڭ چوق مداخل گه‌تیره‌ن توپراغیمیزیڭ حاصلات مقداری. کیمیڭ محصولی داها چوق، کیمیڭ کی داها آز اولموشدور. نه ایچون محصولانیڭ مقداریندا بوبله تفاوت اولموشدور.

4. تاخیلی دوگه‌ر که‌ن، ساوورار که‌ن، و ته‌میزله‌ر که‌ن ماکینه ایشله‌تمه‌نیڭ منفعتی.

اکین آلتله‌ری منطقه‌سینده‌ن هانسی آلتله‌ری موقتی استفاده ایچون آلماق اولور؛ هانسی ماکینه‌له‌ر نقد و هانسی نسیه ویریلیر.

5. کند تصرفات قریدی قوئوپیراسیونی‌نڭ و ماکینه جمعیتله‌رینڭ اهمیتی.

6. سو، كوله‌ك و بوغ ده‌گيرمانلارينك بير وقتدا او گوددوكله‌رى تاخيليك مقدارينى مقايسه ايتمه و غيره...

7. كه‌ند و اونوك اطرافى.

8. يه‌ر صنعتله‌رى.

9. كند معيشتى.

10. اهالى‌نيك ساغلاملاشديريلماسى.

11. كه‌ند و شهر.

12. شهر حياتى.

13. يازدا كند.

بوقدر يارچادان يوقارودا ديديگميز نتيجه‌يى چيقارابيله‌ريز:

غوس پروغرامينك طلب ايتديكى ماته‌ريال معلمله‌ريمز ايچون اسكى پروغرام ماته‌رياليندان داها ياقين و كيچيلمه‌سى داها آساندير.

عموميتله بويله نتيجه‌يى چيقارديقدان سوڭرا، خصوصيتله ديه‌جه‌گيز كه غوس پروغرامينك كيچيلمه‌سينده اولان چه‌تين‌ليك بو پروغراميك اساسى قورولوشندان ده‌گيل، بعض يولداشلاريك پروغراميك اساسينى ياڭليش آڭلامالاريندان و بيرده پروغراميك ايلك ره‌ده‌قته‌سينده (1923 سنه ره‌ده‌قته‌سينده) بوراقيلان بير طاقم اويغونسيزليق‌لاردان نشئت ايتميش‌دى. بير چوق يولداشلاريك پروغرامى ياڭليش آڭلامالارى بوندان عبارت ايدى:

معلومدير كه غوس پروغرامى قومپله‌قس سيسته‌مى ئوزره ترتيب ايديلميشدر. قومپله‌قس سيسته‌مينده‌ن مقصد حياتى وقعه‌لرى اوز طبيعى علاقه‌له‌رى حاليندا گوسته‌رمه‌ك و آڭلاتماقدير. كتله‌وى معلم ايسه‌بويله ياشا دوشموشدى:

قومپله‌قس سيسته‌ميده‌ن مقصد، طبيعيات اوقو، يازى، حساب و غيره كيبى معلومات و ماته‌ريال‌لارى بيرى بيربله علاقه‌دار كيچمه‌كده‌ن عبارتدير.

بونلار بيله ظن ايتميشله‌رديكه اوقو، يازى حساب كيبى ته‌ختيكى اعتيادلارى مطلق بو ياخود ديكر موضوع ايله علاقه‌ده ويرمه‌ك لازيمدير. بونا بنا معلمله‌ر، جمع قانونينى اينه‌ك موضوعى ايله، صائت و صامت سه‌سله‌ريك

کیچیلمەسینی کسریك ضربی ایله باغلاماق کیبی صنعی علاقەلەر اوزەرینده چالیشماغی غوس پروغرامینك و قومپلەقس سیستەمینك اساسی ظن ایتمیشلەردی. بو نوع علاقه لزومسز اولدوغی کیبی، ترتیب ایدیلمەسی‌ده چوق چەتین‌دیر.

بونوع یاکلیشلیغا ساپمانیك بر سببی‌ده غوس پروغرامی‌نیك ایلك رەدەقتەسی ایدی اورادا یازیلمیشدیکه تەخنیکی اعتیادلار حیات موضوعلەری اوزەرینده ایشلەدیلەرك کیچیلرسه دها تیز کسب اولونا بیلەر؛ بو ایشلەدیلمه نەجور اولمالی، گوستەریلمەمیشدی.

حال حاضردا بو نقصان رفع ایدیلمیشدیر. پروغرامیك 1926 نجی منه رەدەقتەسینده آیدین گوستەریلمیشدیر که قومپلەقسدەن مقصد حیاتی وقعەلریك علاقەسینی سەزدیرمه کدیر.

تەخنیکی اعتیادلار ایسه خصوصی صورتده آیروجا اولاراق ویریله و تکرار ایدیله بیلەر. یالگز حیات موضوعلاری کیچیلر کەن الده ایدیلەن اعتیادلاری بو .وضوعیك بەللەنمەسی اوزەرینده ایشلەتمەلیدیر. داها آیدین سویلەیەلیم؛ مثلا، عددلەریك جمعی اعتیادینی هیچ بر موضوع ایله باغلامادان خصوصی ساعت‌ده خصوصی درس اولاراق اوشاقلارلا کیچمەك اولار، آنجاق اوشاقلار جمع عملینی اوگرەندیکدەن سوگرا بو عملی بو یاخود دیگر موضوعیك کیچیلمەسی اوزەرینده تطبیق ایتمەلی‌دیر، مثلا اوشاقلار کەندده مال‌لاریك مقدارینی حسابلامیرلار؛ بوندان بر قدر اول جمع عملیەسی کیچیلمیشدیر؛ هەمین عملیەنی کەند مال‌لارینك مقدارینی تاپماق‌دان اوتری تطبیق ایتمەك لازمدیر.

بو سوك ایضاحات ایله صنعی علاقەلەر مسئلەسی رفع و پروغرامیك تطبیقی بو آکلاشیلمامازلیق‌دان قورتارمیش اولور.

قید ایتمەلی‌یز که غوس پروغرامینك تطبیقنی اك چوق چەتینه سالان یوقارودا دیدیکیمیز آکلاشیلمامازلیق ایدی.

حال حاضردا غوس پروغرامی لسان، حساب و حیاتی موضوعلاردان کیچیلەجەك ماتەریالی آیروجا گوستەرمیشدیر. بونلاریك هەر بیریسینك

کیچیلمەسی ایچون تخمینی اولاراق آیروجا ساعت گوستەریلیر که بو حال پروغرامیك تطبیقینی بیر داها آسانلاشدیریر.

پروغرامیك ایلك رەدەقتەسینده اولان و پروغرامیك تطبیقینی چەتین‌لەشدیرەن بیر نیچە اویغونسیزلیق‌لار وار ایدی که اونلاردا بونلاردان عبارت ایدی:

1. پروغرام اوچ ستون اوزرە یازیلمیشدی: طبیعت، زحمت و جمعیت. پروغرامیك بونوع یازیلیشی معلمەری یانیلدیردی. بونلار هەر بیر مادەنی کیچدیکدە اونا بیر زحمت، بیر طبیعت بیردە جمعیت جهتنی تاپماغە چالیشیردیلار. مثلا تاووغی بەسلەمەك، یاخود سوییك ایستیدەن بخار اولماسی بحثلەرینی کیچمەك ایچون مطلقا هەر بیرینە عائد اجتماعیاتدان، زحمتدەن، طبیعتدەن بیرەر ماتەریال تاپماق لازیم ایدی.

بونوع ماتەریال ترتیبی هەم صنعی اولور، هەم چوق وقت طلب ایدیر. هەمدە پروغرامیك تطبیقینی انگەلە سالیردی. یەڭی رەدەقتەدە بو جهت دوزەلدیلمیشدیر. ماتەریالیك ستونلار اوزرە یازیلماسی آرادان گوتورولموشدور.

هەر بیر مادەیە عائد هەر اوچ جهتدەن ماتەریال تاپماق مجبوریتیدە میداندان چیقاریلمیش هەر بیر مادەنیك مندرجاتی عادی سطرلەر اوزرە یازیلمش و آنچاق مادەیە موافق گەلەن ستونیك ماتەریالی مندرجاتە داخل ایدیلمیشدیر. بویلەلیك‌لە موضوع ماتەریالی ترتیبندە طبیعیلیك و سربستلیك برپا ایدیلمیشدیر: اگر مادەیە موافق ماتەریال وار ایسە هر اوچ جهتدەن ـ زحمت، طبیعت و جمعیت ـ کیچیلەجە کدیر، بیر جهتدەن یوق ایسە، یالگز ایکی، حالی کیچەجەك اودا یوق ایسە بیر حالی کیچیلمەك ایلە کفایتلەنەجکدر.

2. اسکی رەدەقتەدە ماتەریال دورلەرە آیریلمیشدی. بو حال معلمەری شاشدیریردی؛ چوق کرە بیر دوریك ماتەریالینی بیترمەدەن او بیری دور گەلیردی، بعضا کتابدا گوستەریلەن دورلەر موسم گیدیشنە اویغون اولموردی یەڭی رەدەقتەدە ماتەریال ایل‌لیك گوتورولموش و فصلە گورە بوامەك مسئلەسیندە معلمە سربستلیك ویریلمیش.

3. اوچ ایل‌لیك تجربە نظرە آلیناراق پروغرامك ماتەریالی بیرینجی درجەلی

مکتبیك سویه‌سینه داها اویغونلاشدیریلمیشدیر؛ بونوك ایچون بیر چوق موضوعلار اورتادان گوتورولموش، (پلان توکمه موضوعی، بیرینجی ایکینجی غروپدا انقلابی موضوعلار و غیره کیبی)؛ بیر چوقلاری اختصار ایدیلمیش، ساده‌له‌شدیریلمیش و معین‌له‌شدیریلمیشدیر.

4. یه‌ڭی ره‌دده‌قه‌ده هه‌ر موضوعه عائد غایت آیدین ایضاحنامه‌لر ویریلمشدی. ایضاحنامه‌ده موضوعیك نه‌جور کیچیلمه‌سی، نه مقداردا کیچیلمه‌سی گوسته‌ریلمیشدیر. ها بیله مکتبده و محیطده یاپیلاجاق ایشله‌ر قونقره‌ت گوسته‌ریلمیشدیر.

5. پروغرامیك سنه‌له‌ر آراسیندا تقسیمی دوزگون و آسان یولا سالینمیشدر:

اولکی‌نیك پروغرامدا بیرینجی غروپدا عائله، ایکینجی‌ده که‌ند، اوچونجوده اولکه کیچیلمه‌لی ایدی.

اولکی‌نیك ماته‌ریالینی اوچونجو غروپ طلبه‌له‌ری شفاهی یاخود یازیلی ماته‌ریاللار اوزه‌رینه کیچمه‌لی ایدیله‌ر، بو ایسه ایشه بویوك چه‌تین‌لیك ویریردی؛ چونکه اوچونجو غروب طلبه‌له‌ری، مجهول و گوز قاباغیندا اولمایان اشیا و حادثه‌له‌ر اوزه‌رینده ایشله‌مه‌لی ایدیله‌ر. یه‌ڭی ره‌دده‌قه‌ده بو جهت دوزه‌لدیلمش: بیرینجی غروپدا عائله ایکینجی‌ده که‌ند، اوچونجی‌ده دائره و قضا یعنی بلاواسطه تدقیق ایدیله‌بیله‌جه‌ك محیط گوتورولموشدور.

بوتون یوقارودان به‌ری سویله‌دیك‌له‌ریمیزده‌ن آڭلاشیلیر که غوس پروغرامینك یه‌ڭی ره‌ده‌قسه‌سینده معلم‌له‌ری چه‌تینه سالان هه‌ر بر جهت اصلاح ایدیلمش؛ پروغرام تمام آیدین‌لاشدیریلمش، آسانلاشدیریلمش و اطرافلی ایضاحاتله به‌رابه‌ر میدانا چیقاریلمشدیر.

بو وقته قدر قارشودا اولان-قومپله‌قس موضوعلارینا دوتولاراق اوقو یازی اعتیادلاریندا گه‌ری قالماق-قورقوسی‌دا میداندان گوتورولموش: بو اعتیادلار آیروجا گوسته‌ریلمش و بونلارا خصوصی وقت ویریلمش. بویله اولدیقدان سوڭرا آرتیق بو پروغرامیك کتله‌وی مکتبده تطبیق ایدیلمه‌سینه نه‌مانع‌لیك اولا بیلیر؟

بیزجه هیچ بر مانع‌لیك یوقدور. و تطبیقینه باشلامالی‌دیر. بونیك ایچون پروغرام آذربایجان شرایطی و به‌ش ایل‌لیك مکتب قورسینا اویغونلاشدیریلمالی، چاپ ایدیلمه‌لی، و یایدا قورصدا تحصیل‌ده اولان کتله‌وی معلمله‌ره تابشیریلمه‌لیدیر. قورصلاردا اصول درسله‌رینده بو پروغراملار تحلیل ایدیلمه‌لی؛ پروغرامیك

اساسی معلملەرە آڭلاشدیرلمالی و گەلەجەك سنەدەن تطبیقە باشلانمالیدیر. نظرە آلمالیدیر کە بوتون قومشو جمهوریتلەردە نە اینکە بیرینجی درجەلیلەردە حتی ایکینجی درجەلیلەردە غوس پروغرامینا کیچمیشلەر. بیز بو پروغراما کیچمەیە قرار ویرسەك آنجاق بیرینجی و ایکینجی غروپلاریمیزدا حیاتە تطبیق ایدەبیلەجەگیز، باشقا غروپلار اسکی پروغراملا باشلادیقلاریندان یەڭی پروغراما کیچەمەزلەر. بویلەلیكلە ایمدی باشلاەیش اولساق آنجاق بەش ایلدە بوتون بیرینجی درجەلی مکتبمز غوس پروغرامینا تمام کیچە بیلەجەکدیر. ایکینجی درجەلیلەر ایسە داها سوڭا قالیر.

آیروجا قید ایدیلمەلیدیر کە روسیەدە بوتون پیداغوژی ادبیاتی یەڭی پروغراملار اوزەرینە یازیلیر. بو پروغراما کیچمەیی کیجیتمەك ایلە بیز بو ادبیاتدان محروم قالیریق.

مکتبیڭ ایش پلانیلە کند شورالارینیڭ ایش پلانلاری آراسیندا رابطە

یازانی: **تەمکین**

تقریباً بیر ییل یاریم، بوندان اول شمالی قافقاز ئولکەسینیڭ معلملەریندەن بیر چوقی مکتبیڭ جماعتە خیرلی ایشینە قیدسیزلیكلە باقیردی. جماعتە خیرلی ایش حاقیندا تکرار ایدیلەن سوزلەری و دانشیقلاری ایشیدەن معلم چیگینلەرینی اویناتوب دوداقلارینی بوزوردو و سانکە مکتبی، مکتبیڭ «اساس» وظیفەسی سایلان «تعلیم»ە مانع اولان «ئوزگە» بەدندن آییرماغا چالیشیردی.

معلملەر آراسیندا اولان ایمدیکی نقطۀ نظر دەگیشیکلیگی، مکتبیڭ فعالیتی اوزەرینە فایدالی بیر تاثیر بوراقمشدیر. بویلە کە سوڭ واقتلاردا یالڭز دائرە استناد مکتبلەری دەگیل، باشقا مکتبلەر دخی بو ساحەدە، جماعتە خیرلی ایش ساحەسیندە، بویوك موفقیتلەر قازانا بیلمیشلەردیر.

دون ناحیەسی تجربەلەریندەن بیر نیچە مثال گوستەرەك:

دائرە اجرائیە قومیتەسینیڭ توقعینە گورە سەمیقاراقور قصبەسیندەکی ایکینجی درجەلی مکتب بوتون کوچەلەری نومرەلیوب آدلاندیرمیشدر. ینەدە بو دائرەدە کی

جوان كندلیلەر مكتبیدە عینی وظیفەیی بولوندوغو باشقا قصبەدە اجرا ایتمیشدی. بورادا كی بیرینجی درجه مكتب دخی ایشسیز قالمیشدی.

نوووـدەرەویان مكتبینیڭ شاگردلەریله معلملەریسە، جماعت آراسیندا كند تصـرفات ویر كیسینه مخصوص اوبژەقتلەری سیاهی‌یه آلماق ایشینده اشتراك ایتمشدیلەر، كـند تصرفاتینداكـی جانلی و جانسیز شیئلەریڭدە سیاهیسینی دوتوردیلار.

دون ناحیەسی دائرەلەرینده كی مكتبلەریڭ جملەسی ایستەر شخصی، ایستەرسه اجتماعی حفظ الصحه ساحەسینده بیر چوق اهمیتلی وظیفەلەر گوریردیلەر؛ جماعتیڭ صحتینه ضررلی اولانلارا قارشی مبارزه آپاریردیلار؛ سوادسیزلیغی لغو ایتمك ایشینده چالیشیردیلار، یوللارا ستون باسدیریردیلار، حسابا آلماق كیبی ایشلەردە كندلیلەرە كومك ایدیردیلەر و بویله... بویله. لاكن تأسفلەر اولسونكه بو جور فایدالی ایشلەر ایمدیده اتفاقی قاراقتەرلی كیبی گورونورلەر. مكتبیڭ جماعته خیرلی كیبی دەگەرلی و قیمتلی ایشینده نه پلان واردی، نەدە معین بیر سیستەم.

مثلا، هر كاه مكتبه بو جور سوال ویریله كه: نه ایچین یوللاردا ویرست ستونلاری باسدیریلیر؟ بو ایشیڭ كندە (اوبایا) فایداسی چوقدیرمی؟ دائره احتیاجلارینا اویغوندیرمی؟ شبهەسیز كه مكتب قوللەقتیفی طرەفیندەن بو سوآللارا قارشی ویریلەن جوابلار تقریبا بونلار اولاجاقدی: مكتب طرەفیندەن گوریلەن بو ایش تمامیله تصادفی قاراقتەرلی بر وظیفه ایدیكه عمل اولوندی. حالبوكه مكتبیڭ ایش پلانینا سوقولان بو جور تصادفی ایشلەر یاواش ـ یاواش پلانیڭ ئوزونوده پوزور. مكتب طرەفیندەن یاپیلان جماعته خیری اولان بیر ایش كندلیلەر كتلەسینیڭ بوتون طلبات و احتیاجلارینا اویغون و فایدالی اولدوغو زمان دەگەرلی و قیمتلی اولا بیلیر. كندلیلەر كتلەسینڭ تام احتیاجلارینی كند شوراالاری طرەفیندەن دوزیلەن ایش پلانلاریندا گورمك اولور. دیمك بویله بیر نتیجه چیقارماق اولور:

مكتبیڭ جماعته خیرلی وظیفەلەریله كند شوراالاری طرەفیندەن یاپیلان

ایش پلانی آراسیندا رابطه و موافقت اولورسا، هم ایش فایدالی اولور، هم‌دە مكتب جماعه یاقینلاشمش، مقصدی‌دە جماعت طرەفیندەن آڭلاشیلمش اولور.

اویلەدە دوشونیلمەسینكـه بو فكر یگـی بیر فكردیر. بو خصوصدا ایستەر پیداغوژو، ایستەرسه اقتصادی ادبیاتمزدا دفعەلەرله یازیلمش و تكرار ایدیلمیشدیر.

قوروپسقایا یولداش «قومپلەقسلەر حاقیندا» سرلوحەلی مقالەسینده بویله یازیر: «اڭ آخردا بیر قومپلەقس خصوصیندادا بیر نیچه كلمه سویلیەلم؛ حیاتیڭ میدانا آتدیغی او قومپلەقس‌دە ـ بیلیك ایله یشایشی یاقشیلاشدیرماق اوزەریندە چالشما آراسیندا رابطه قورماق قومپلەقسی‌دیر. بو وقته قادار بیز چوقدا دانشوب آز ایش گورمشوك».

دیمك كه: بیلیك ایله یاشایش آراسیندا بیر كوپری قورمالی‌ییق. بو كوپری‌یی‌دە هر یئردەن اول كندده قورماق داها آسان اولور.

شورا سەقسیاسینڭ وظیفەسیله تعلیم آراسیندا نه كیبی رابطه قورماق خصوصیندادا بیر قادار گەگیشمك و فكرلاشمك اولور. خلق معارف سەقسیاسیله قوممونال و صحیه ایشی سەقسیالاریدا شاگردلەره معین وظیفەلەر ویره بیلیرلەر. مثلا، بویله: بیر دائره شوراسینی آلالم، سەقسیالارینڭ ایشلەرینی گوزدەن كیچیرەلم، شاگردلەریڭ ایریشه و گیریشه بیلدیگلەری وظیفەلەری قید ایدەلم. بو شرطله كه بو وظیفەلەری عین زماندا درسلەدە باغلاماق ممكن اولسون».

غوبیرنیا معارف شعبەلەرینڭ ایش پلانلارینڭ نقصانلاری، خصوصیندا فكر یورودەن ئەپشتەین یولداش، بو پلانلاریڭ تصرفات بازاسیندان كار اولدوقلارینی خصوصی قیدله كوستەریر و دییور كه:

«اویله ایش پلانلاریدا واردیر كه بونلار ئوز غوبیرنیالاریندا كی اقتصادیاتی بیله حسابا آلمامشلاردیر. بویله گورینیر كه خلق معارف ایشی هواسز فضادا انكشاف ایدیر؛ سانكه خلق معارف ایشی، یئرلی یاشایشدان آیریلمش بیر شقەدیر. بوراسی اڭ بویوك نقصاندیر و بو نقصانی‌دا جدی و قطعی صورتده قالدیرماق و كنار ایتمك لازم‌دیر».

بیر داها.

«ایش پلانلاری دوزه‌نله‌رده‌ن اویله‌لریده واردیر که بونلار پلانلارینی یئرلی تصرفاتیڭ آنجاق بیر حصه‌سی، مثلا بودجه‌سی اوزه‌رینده قورور و بویله‌لیکله‌ده ایله‌رویه دوغرو بیر قادار آدیملامش کیبی گورونور. حلبوکه بوراسیدا دوغرو ده‌گیلدیر؛ چونکو ایش پلانی یئرلی اقتصادیاتیڭ بوتونو ایله باغلی و علاقه‌لی اولمالیدیر».

ریاضیاتچی وورونه‌تس چیقشدا بولونوب مکتبڭ جماعته خیرلی وظیفه‌سی طرفداری اولماقلا برابر بونیڭ (مکتب ایشینیڭ) «دولتی اورغانلاری» وظیفه‌سیله باغلانماسینی فایدالی سایر.

وورونه‌تس بویله یازیر: «اجتماعی قورولوشو دوغروداندا وجوده گتیرمك ایچین لازم اولان جور به جور تدبیر و چاره‌لر اجرا ایتمکده‌ن ئوتری اهالی و هم‌ده حکومت مکتبیڭ یاردیمینا محتاجدیر. ایکنجیسی‌ده‌ـ‌مکتبلی‌له‌ریڭ استحصالچی وظیفه‌له‌رینکده صنف مشغله‌له‌ری قادار پئداغوژو معناسی واردیر.

مکتبیڭ جماعته خیرلی وظیفه‌سینه آنجاق پئداغوژو نظریله یاناشیلیرسا، او زمان بو وظیفه اساس ماهیتینی ایتیروب جانسز بیر ایش شکلی آلا بیله‌جکدیر. دوغرودیر، بو وظیفه‌نیڭ بویوك پئداغوژو معناسیدا واردیر؛ لاکن انکشاف ایده‌مه‌دیکی ایچین محو اولاجاقدیر؛ زیرا غداسینی اجتماعیتده‌ن آلامیان بو، سولاجاق، افسرده‌له‌شه‌جکدیر. هر کاه مکتبیڭ جماعته خیرلی وظیفه‌سینه دولتی اهمیتی اولان بیر ایشه باقیلان کیبی باقیلاجاق اولورسا، او زمان مسئله تمامیله خلق معارف قومیسارلیغی چارچوباسیندان خارجه چیقوب، دولتی پلانیڭ، یئرلی شورالاریڭ و باشقا مدنی موسسه و اداره‌له‌ریڭده اعتنا و دقتله‌رینی ده‌گه‌رینجه جلب ایتمه‌لیدیر».

بو اقتباسلاری یازمادان مقصد ـ «علاقه» حاقیندا کی فکریڭ دوغروداندا «بارماقدان سورولمیش بیر پروژه» اولدوغو ده‌گیل، بلکه انقلاب و مارقسیزم روحیندا یازیلمش دولتی علمی شورانیڭ پروغراملاریندان چیقاریلان بیر حقیقت اولدوغونو گوسته‌رمك و ثبوت ایتمکدیر.

مراقلی. مسئلەلەردەن بیریده اودیر که یشداغوقلاردان بیر چوقو، هەمدە اڭ تجربەلی و یوکسەك لیاقتلیلەری ینه عین سوالی ویردیلەر: «مکتبیڭ ایش پلانیله کند شورالارینیڭ ایش پلانلارینیڭ باغلی و رابطەلی اولمالاری خصوصیندا یشداغوژو ادبیاتیندا آیدین اشارەلەر واردیرمی؟»

سەمیقاراقور تجربەسینی، دەگیل یگی بیر ایدەیا بلکه انقلابی و عملی نقطۂنظردەن معنالی اولدوغی ایچین بیر داها تکرار ایدیرەم.

تام ایکی ییل مدتینده بو مسئله آنجاق تەئوریا عالمینده صاخلاشدیریلیردی. لاکن ایمدی بیز او مسئلەیی عملیاتا کیچیرمك ایستەیوریك؛ اونا گورەدە اونی دون ولایتی دائرەلەریندەن بیرینده بو گونکو مسئلەلەرسیراسینا گیرمش، دائره مکتب قوللوقچیلاری قونفرانسیندا اطرافلی مذاکره ایدیلمش، سوگرا ایکینجی ثلثیڭ ایش پلانینا داخل ایدیلمشدر و هەمدە دەگیل تکجه جماعته خیرلی وظیفەیی، بوتون سیاسی-اجتماعی، معارف و مدنی ایشیڭ هاموسیدا بو روحدا، یعنی مکتبیڭ ایش پلانیله کند شورالارینڭ ایش پلانلارینی علاقەلی قیلماق اوزره، آپاریلمشدر.

حاضرلیق ایشی.

ولایت اینسپەقتورلیغی قارشیسیندا اوچ بویوك مسئله دورمیشدی:

1 – بو کبیی «ایشلەریڭ» هاموسینا فرقه، اتفاق و شورا تشکیلاتلاری نیجه باخاجاقلار.

2 – رابطه خصوصینداکی فکری دائرەنیڭ بوتون معلملەری نیجه قارشیلیاجاقدیر.

3 – کند شورالاریندان بیر چوقینیڭ ایش پلانی اولمادیغی صورتده نه اینمك لازمدیر.

ایشیڭ تام موفقیتلەری یئرلی تشکیلاتلاریڭ، اینسپەقتورا طرفیندەن گوریلەن بو کبیی ایشلەره یاناشمالاریندان و مناسبتلەریندەن آسیلیدیر.

یئرلی تشکیلاتلار بدینلیك ایدوب تمامیله اشتراکسز قالارسا، مکتب

پلانیله کند شوراسی پلانینك باغلی اولماسینا عائد مسئله‌نیك دخی میدانا آتیلماسی فایداسز اولاجاقدیر.

گله‌جکده‌ گوریله‌جك وظیفه‌له‌ر حاقیندا اینسپه‌قتورا طرفینده‌ن هم دائره اجرائیه قومیته‌سینك پره‌زیدومیندا و دائره قومیته‌سینك بیوروسیندا، هم‌ده معارف خادمله‌رینیك یئرلی قومیته‌سینده‌ اطرافلی معروضه‌له‌ر ایدیلمشدی.

رابطه حاقیندا میدانا آتیلان مسئله‌یی تشکیلاتلاریك جمله‌سی آلقیشلارلا قارشیلاییردی.

معروضه‌له‌رده‌ن سوگرا باپیلان مذاکره‌له‌ره (هر معروضه حاقیندا آیریجا مذاکره آپاریلیردی) گلدیکده‌، دیمك اولارکه مذاکره‌نیك گیدیشینده‌ن اینسپه‌قتورا یقین ایته‌شدیکه ایمدیکی شکلده‌ اولان مکتبله‌رده‌ن هیچ یری یئرلی ایشچیله‌ریك خوشونا گیتمیردی- بگه‌نمیردیله‌ر.

هر چیقیشیك آخریندا «ای-ی-ی. مکتبمز نه بویله‌دیر، نه اویله» «مکتبده‌ نه اوقودوب ئوگره‌تمك وار، نه‌ده اجتماعی ایش»، «مکتبی دیربلتمك، جانلاندیرماق لازم‌دیر» کیبی جمله‌له‌ری هر ناطقیك آغزیندان ایشیتمك اولوردی. دون خلق معارف شعبه‌سی طرفینده‌ن قبول ایدیلن بو کیبی ایشله‌ر دولایسیله مکتب قارشیسیندا بویوك بیر نقشه آچیلاجاغینی دیمك اولارکه یئرلی ایشچیله‌رده‌ن هر کس دویوب آگلامشدی.

دائره اجرائیه قومیته‌سی، اونسزدا آز اولان بولیندان دائره‌ده‌کی معارف ایشچیلرینك قونفرانسی ایچین 250 روبله بوراقمشدی. بوندان باشقا **دائره قومیته‌سینك تکلیفی اوزه‌رینه فرقه‌چیله‌رده‌ن هر کس، قونفرانس دوام ایتدیکجه، ئوز عهده‌سینه بیر نفر معارف خادمی گوتوروب منزیلینه آپاریر و ییمك-ایچمکینی ویروب یاتیردیردی.**

اینسپه‌قتورا طرفینده‌ن معلمله‌ر آراسینا آتیلان وظیفه‌نیك‌ده معلمله‌ر طرفینده‌ن آلقیشلانمیاجاق قورقوسودا یئرسز ایدی.

دون خلق معارف شعبه‌سی طرفینده‌ن گوسته‌ریله‌ن وظیفه‌یی مرکزی دائره معلمله‌ریده بگه‌ندیله‌ر، تصویب ایتدیله‌ر.

قونفرانسيڭ چاقريلماسينا تقريبا بير آى قالمشدى. اونا گوره‌ده هم ولايت و هم‌ده دائره اينسپه‌قتورلارى، دائره‌ده‌كى معلمله‌ريڭ هاموسينا بيرلكده يولداشليق مكتوبى گونده‌رمگى قرارا آلمشديلار. دون خلق معارف شعبه‌سينڭ مكتب ايشينده يڭى بير قورص قبول ايتديكينى اينسپه‌قتورلار بو مكتوبلارينده اطرافلى و آيدين صورتده بيان ايتمشديله‌ر.

لاكن كند شورالارينيڭ ايش پلانى مسئله‌سى ايسه، بام‌ـباشقا، داها دوغروسو، منفى بير شكل آلمشدى.

بوراسيدا بللى‌ديركه كيچه‌ن يالله‌رده كند شورالارينيڭ ايشى ديديكجه ضعيف ايدى.

لاكن سوڭ زماندا، يعنى شورالار جانلانديقجا فعاليتله‌رينده گوزه چارپماغا باشلاييردى. لاكن ينه‌ده بو، (وظيفه، ايش) حال حاضردا كند شورالارينيڭ قارشيسيندا دوران وظيفه‌له‌ره توافق ايتميردى. كند شورالارينيڭ سه‌قسيالاريدا چوق وقت تماميله فعاليتسز اولور. ئوز طرفله‌رينده‌ده هيچ بير يڭى ايش ميدانا آتا بيلميرديله‌ر.

ديمك اولاركه سه‌ميقاراقور دائره‌سينده‌كى كند شورالاريدا اويله بير شكل آلمشدى.

آيدينجاسينا ترتيب ايديلمش ايش پلانى اولميان كند شورالارينادا، طبيعى «شورا حكومتنيڭ تشويق و تبليغاتچى قوه‌سى» سايلان و چوق وقت كنديڭ يگانه مدنى قوه‌سى حساب ايديله‌ن معلمله‌ر كومك ايتمكده و جماعتيڭ حقيقى ايته‌ره‌سله‌رينه اويغون اولان ايش پلانينى دوزه‌لتمكده‌ده اشتراك ايتمه‌ليدر. مكتب دخى بوجور اهميتلى مسئله و وظيفه‌نيڭ عهده‌سينده‌ن او زمان گله بيليركه او، ئوز دائره‌سينيڭ بوتون احتياجلارينى اطرافلى و هم‌ده ياقشى بيلسين، كند شورالارينيكدا فعاليتله‌رينڭ ضعيف جهتله‌رينى نظره آليب عين زماندادا اطرافدا ياشايان بوتون اهالينيڭ طلبات و احتياجلاريندان خبردار اولا بيلسين.

سوڭ وقتله‌رده معلمله‌رمزده بويله معلومات يوق و بوجور سلاحدان ديمك

اولار که محرومیدیلەر. معلملەر، قورصلارا گیدیردیلەر؛ بورادادا شورا قورولوشیلا عموم اتفاق قوممونیست فرقەسینیك تاریخی و همدە تاریخی ماتەریالیزمله والخ آنجاق کتاب اوقوماقلا تانش اولوردیلار.

بودا آنجاق کتاب «تعلیمی» ایدی.

حالبوکه شورا قورولوشیلا لەنینجەسینە تانش اولماق لازم‌دیر؛ حقیقی یاشایشا جومماق، کند شورالارینك، KKB، قوئەپیراتیفلەرینك ایشلەرینی اطرافلی اوگرەنمك، بو اورغانلارینك سەچکیسیندە اشتراك ایتمك، یئرلی حکومتە و اجتماعی تشکیلاتلارا نسبتلە قازاقلار و کندلیلەر طرفیندەن اولونان تنقیدلەری دقتلە دیکلەمك لازم گلیر.

ایمدی میقاراقور دائرەسی معلملەری قارشیسیندا دوران جدی وظیفەنیك اهمیتی اطرافلی آڭلاشیلمش اولسین گرەك. بونلار کند شورالاری سەچکیسیندە منتظم صورتدە اشتراك ایتمەلیدیرلەر.

بو ایشی جانلاندیرماق، داها مراقلی ایتمك ایچیندە بز جوان قوممونیستلەر اتفاقیلە بیرلکدە سیرادا کی بو وظیفەیی میدانا آتدیق: کند جوانلارینیدا سەچکی قومپانیاسینا جلب ایتمەلیییك.

بللیدیر که بیر چوق یئرلەردە 18، 19 و 20 یاشلی جوانلار سەچکیلەردە اشتراك ایتمیرلەر.

اونا گورەدە قبول ایدیلمەز بیر شئی آلینیر. چونکە جوانلارینك سەچکیلەردە اشتراك ایتمەلەسی، آڭلاشیلدیغی اوزرینە، بونلارینك اساس قانونا گورە سەچکی حقوقیندان محروم ایدیلدیکلەری ایچین دەگیل، کوهنە فکرلی و قونسەرواتیزم روحلو کندلیلەرینك و قازاقلارینك چوروك اعتقادلاریلە، دەدە — بابادان قالما معناسز عادت اوزرە اولور.

هر حالدا جوانلارینك اك گنیش کتلەسینی سەچکی ایشلەرینە و سەچکییە جلب ایتمك، بونلارینك ئوزلەریندەندە کند شورالارینا 2 — 3 نامزد گوستەرمك جوانلارینك بوتون پارلاق قوەلەرینیدە بو نامزدلەر اطرافیندا توپلاماق لازم گلیر.

بوجور ايشلەريدە معلملەرلە جوانلارلا بيرلكدە ياپمشتيلار.

رابطە باغلاماق فكريلە ياپديغمز احتياط ايشلەريندەدە معلملەريڭ مكتبيڭدە جوانلارلا بيرلكدە چيقيشدا بولونوب سەچكى قومپانيالاريندا اشتراك ايتمەلەرينە طرفمزدەن بويوك معنا ويريلير. زيرا مكتبيڭ جماعتە فايدالى ايشلەريڭ هاموسيندان اوتري بو، الڭ قوتلى و دەگەرلى بير حركتدير.

معلملەر، يكيلەشمش شورالاردا كند شورالاري سەقسيالاريلە بيرلكدە دوزگون بير ايش پلانى ياراتماق ايچون، هر كنديڭ موجود مدنى آقتيفلەريلە تانش اولمالاري و آيدينلاشديرمالاري لازم گلير كە سوڭرا بونلاريدا ايشە سوقماق ممكن اولا بيلسين.

كندليلەريڭ مدنى آقتيفلەريني آيدينلاشديرماق—معلملەر قارشيسيندا دوران وظيفەلەردەن ايكنجيسي سايلير بودا، بوجور اجرا اولونموشدى. بوندان اوتري يز بش سواللى قيساجا بير سورغو ورقەسي دوزەلتمشديك بويلە:

1 ـ آقتيف كندلينيڭ آدي، آتاسينيڭ آدي، فامليسي.
2 ـ معلوماتينيڭ درجەسي.
3 ـ ايشدە ئوزيني نيجە گوستەرمشدر.
4 ـ حال‌حاضردە نيجە استفادە اولونور.
5 ـ داها آرتق مقصدە اويار طرزدە نيجە استفادە اولونا بيلەردي.

بوڭا عمل ايتمك ايچيندە كندلەردە معلملەر جوان قوممونيستلەرلە و ع. ا. ق. ف. (ب) نيڭ ئوزەگيلە بيرلكدە اجلاسلار چاغيريردى، آقتيف كندليلەري قيد ايديردى و سورغو ورقەلەريني دولدورودو.

بو يول ايلەدە تام اوچ يوزدەن آرتق كندلى آقتيفچيلەر يازيلدى. سورغو ورقلەرينيڭ اصللەري دائرە اجرائيە قوميتەسينە، قوپيەلەريدە خلق معارف شعبەسينە گوندەريليردى.

بوراسيدا قيد ايديلمەليدير كە كندليلەريڭ مدنى آقتيفي حاقيندا سويلەنيلەن سوزلەر آقتيف اوزەريندە ديديكجە گوزەل تأثير بوراقمشدى؛ ديمك آقتيف خصوصيندا دانشيلير، آقتيفلە مراقلانيرلار؛ آقتيف هر كسيڭ اعتناسيني قازانمشدى.

بیزیم پلانمز اوزره یگیله‌شمش شورالار سه‌قسیاسیه جلب ایدیله‌ن معلمه‌ر، کندیك مدنی آقنیفله بیرلکده شورالار ایچین ایش پلانی دوزه‌لتدیکله‌ری زمان یئرلی اهالینیك احتیاج و طلباتلارینی نظره آلماقلا برابر دائره‌نیك هر نوع طبیعی شرطله‌رینی‌ده اونوتماشدیلار.

بوجور ایش پلانینی حیاته کیچیره‌ن زمان مکتب ده اشتراك ایده‌جکدیر.

کند تصرفاتینیك یوکسه‌له‌سینی، کند جماعتی آراسیندا کی معارف و سیاسی حرکتی حسابا آلاراق بیز، شبهه‌سز دیه بیلیریك که، کند شورالارینك ایش پلانی أمکچی کندلیله‌ریك احتیاج و طلباتلارینی تمام کمال ئوده‌میر.

بو جور ایش پلانلارینك گنیشله‌نمه‌له‌رینی یاشایشیك ئوزو طلب ایدیر.

کند تصرفاتینا عائد مسئله‌له‌ریك حقیقی بیر شکل آلا بیلمه‌سی ایچین فنی نقطه نظردن میدانا آتیلان و گنیشجه‌سینه تبلیغ اولونان حفظ لصحه مسئله‌له‌ری، شخصی و اجتماعی صلحه، قوئه‌پیراسیا وظیفه‌له‌رینك آیدینلاشدیریلماسینا و آرتوب سایچا چوقالماسینا و اطرافا قول-بوداغ آتماسینا عائد مسئله‌له‌ر و مقصدله‌ر یایلان تبلیغاتدا هپ حیات طرفینده‌ن میدانا آتیلان و کند شورلارینیگدا قارشیسیندا دوران لازملی مسئله‌له‌ردیر که، بونلاریك اجراسی و بو یاشایشا کیچیریلمه‌سی لازم گلیر.

حفظ لصحه، قوئه‌پیراسیا و آغرانومی کیبی اساسلی مسئله‌له‌ر اوزه‌ریندە ده‌رینجه‌سینه، دوشونولمه‌لی و سوگرادا جدیتله چالشمالیدر.

وظیفه‌له‌ریك بو جهتله‌رینی‌ده یظره آلاراق ولایت و دائره اینسپه‌قتورلوغودا دائره آغرانومو، هکیمی و تعلیماتچیسیله دانشیغا گیریر و اوج معروضه ایچین ماته‌ریال توپلایوب حاضرلانمالارینی توصیه ایدیر. بو اوج معروضه‌نیك موضوعلاریدا.

1—« مکتب و کند تصرفاتینیك حقیقی شکل آلماسی»

2— «مکتب و قوئه‌پیراسیا»

3— «مکتب و حفظ الصحه»

معروضه‌چیله‌ره‌ده تام بر آی وقت ویریلمیشدی و هم‌ده لازم اولان پیداغوژو ادبیاتیله تأمین ایدیلمیش‌دیله‌ر.

بو ایشچیلەر دوغرودا‌ندا تقدیر اولونمالیدیر: بونلارنیڭ دوغرودا‌ندا حقیقی و جدی بیر اجتماعی ایشچیلەر اولدوقلاری آپ آشکار بالی اولدو. بونلار معروضەلەرینه دیدیکچه جدی صورتده حاضرلانمشدیلار و دیمك اولار که بوجور دەگەرلی ایشچیلەر طرفیندەن اولونان معروضەلەر قونفرانسا باشقا بیر روح وەرمیش، و قونفرانسیڭ بوتون ایشلەرینی داها دەگەرلی ایتمشدیلەر.

قونفرانس

مکتبیڭ ایش پلانیله کند شورالاری ایش پلانلارینیڭ بیر بیرینه باغلانمالاری قونفرانسیڭ اساس مسئلەسی ایدی.

بو موضوع یاقیندا سویلەنیلەن اصل معروضه چیدەن باشقا جوان کندلی مکتبی نمایندەسی، بیرینجی درجه کند مکتبی نمایندەسی، دائره هکیمی، آغرانومی و جوان قومموینست اتفاقی نمایندەسیدە یەدە بو مسئلەیه عائد آیری-آیری معروضەلەرده بولوندیلار.

اساس مسئله اطرافیندا یاپیلان مذاکره تام ایکی گون دوام ایتمیشدی. هم معروضه و هەمده مذاکره چاغیندا بوتون تشکیلالار طرفیندەن گلن نمایندەلەرده اجلاسدا بولونیردیلار.

سوڭرادا سەقسیالاریڭ ایشی باشلاندی.

سەقسیالاردا چالشماق ایچین قونفرانس عضولەریندن عبارت تام بیش سەقسیا تشکیل ایدیلمشدی:

1— بیرینجی درجەلیلەریڭ ایلك غروپلاریندا چالشانلاریڭ سەقسیاسی،
2— ایکینجی غروپلاریندا چالشانلاریڭ سەقسیاسی،
3— اوچونجو » » »
4— دوردونجو » » »
5— جوان کندلی مکتبیله ایکینجی درجه مکتب

بونلاردان باشقا آغرانومیایا، قونەپیراسیایه و حفظالصحه مسئلەلرینه عائدده اوچ یاریم سەقسیاسیا تعیین ایدیلمشدی.

بونلاریڭدا باشیندا متخصصلەر (آغرانوم، هکیم و قونەپیراتور) دورموشدو و هر سەقسیادانداا بیرەر نماینده اشتراك ایدیردی.

یاریم سه‌قسیالاریك وظیفه‌سی،- آغرانومیك هكیمك و قوئه‌پیراتوریك ماتریاللارلا آیری‌آیری و اولجه‌ده‌ن تانش اولماق، مذاكره زمانی قونفرانس عضوله‌ری طرفینده‌ن سویله‌نیله‌نله‌ری نظره آلماق و بوتون ماته‌ریالیدا هر غروپیك معلومات و سویه‌سینه اویغون صورتده تقسیم ایدوب سه‌قسیالارا ویرمكده‌ن عبارت ایدی.

سه‌قسیالاریك وظیفه‌سی

كند شورالارینك یاقشی ترتیب ایدیلمیش ایش پلانلاری اولسیدی، سه‌قسیالاریگدا وظیفه‌له‌ری بللی، آیدین و آسان اولاردی او زمان كند شوراسینك یاقینلیغیندا‌كی مكتبله‌رده كند شوراسینك پلانینا یاقاردیلار و مكتبله‌ریك باجارا بیلدیكله‌ری وظیفه‌له‌ری آیروب گوتوره‌ردیله‌ر؛ سوگرادا پلانیك بو حصه‌سینی حیاتی قومیله‌قسله‌ره آیراردیلار، مكتبله‌ر آراسیندا بوله‌ردیله‌ر و اڭ آخردا ماته‌ریاللاریدا اوچ سوتون اوزره آیراردیلار، بویله: «طبیعت»، «امك» و «جماعت». طبیعی كه قومیله‌قسله‌ریك رسمی معلومات و هم‌ده تحقیقی‌اعتبادلاری آراسیندا رابطه قورماق و ساقلاماق شرطیله مكتبیك بو بور ایش پلانینك اوچونجو ثلثه سالینماسینی قراره آلدیق. ایكینجی ثاث ایسه، تمامیله حاضرلیق ایشینه حصر اولونمالیدیر.

سه‌قسیا طرفینده‌ن ایكینچی ثلث ایچینده ایش پلانی دوزه‌لمشدیر.

دولتی فنی شورانیك پروغراملاریدا اساس اولاراق قبول ایدیلمیشدی.

اوچ یاریم سه‌قسیالاریك (آغرانومی، قوئه‌پیراتیف وصحیه) ایشله‌ری سه‌قسیایا ویریله‌جك ماته‌ریاللاریسا، سه‌قسیالاریك فعالیتله‌رینده‌كی ئولكه‌شناسلیق جهتله‌ری داها قوتله‌ندیرمه‌لی و داها ده‌رینله‌شدیرمه‌لی و عین زماندا جماعته فایدالی ایشله‌ریده آیدینجاسینا گوسته‌رمه‌لیدیرله‌ر.

بیر آزدا هر سه‌قسیا خصوصیندا دانشاق:

گریسی وار.

تدریس و تربیه‌دن نظری قسم

«آقتیوقوپیه» مقاله‌سی مناسبتیله

یازانی: **حاجی‌زاده آغالار**

1927 ینجی ایل، یڭی مکتب نیڭ $\frac{2-3}{21}$ نمره‌سینده یازیلمیشدیر.

اسکی مکتبله‌ریڭ املا اوگرتمه‌ده فایداسیز اولاراق تطبیق ایتدیگی «استنساخ»ڭ تازه مکتبله‌رده تطبیقینه امکان ویریلمه‌مه‌سی بر نیجه سیبدن توره‌دی. اولا، همان مقاله‌ده گوستریلدیگی کبی، کهنه مکتبده «استنساخ» دوزگون یازی تعلیمینده ایشه فایداد گل، ضرر ویریردی. حالبوکه، دوزگون یازی اوگرتمه‌ده کتابدان «قوپیه چیقارتماق اصولو»‌دها دوغروسو، قوللانیلان یازی نوعله‌رینیڭ بو جوره‌سی بیر چوق قیدله‌ر ایله ضررلی د گل. کهنه مکتب بو فورمایی اساسلی تلقی ایده بیلمه‌میشدی. قوپیه هانگی اساسلارا سوکنمه‌لی؟ چوجوقلارda نه جور اولمالی‌دا معین مراق اویاندیرسین؟ املا تعلیمینده نه جور یوللار قوللانیلمالیدیر؟‌ـبو کیبی حساباتا اسکی مکتب آز گیریشیردی؛ بلکه‌ده چوق واقیت هیچ گیریشمه‌ك ایسته‌میردی. فقط 12– 1911 ینجی ایلله‌رده قوپیه‌ده ابتدائی شکلده اولاراق بعض ده‌گیشیکله‌ر باشلانمیشدی. بو خصوصدا ایلریده بحث اولناجاقدیر.

اوشاقلار کتابدان قوپیه چیقاریرکن، بیوك سهوله‌ر ایدیردیله‌ر، صورتینی یازدیقلاری ماتیریاللاری کتابا باقاـباقا غلط یازیردیلار. بو ایش اونلار ایچون بسبتون میخانیك شکل آلمیشدی؛ چونکه تعیین ایدیلن ماتیریاللار جوق واقتدا اوشاقلاریڭ یا پسیقولوژوسینا موافق کامه‌زدی یادا که اونلاردا هیچ بیر جهتدن

مراق اویاتمازدی. او بیری طرفدن قوپیه او بیری یازی فورماللاریندان یونکل کیچیردی. خصوصی ایله ایکی غروپلوصنفده، غروپون بیرینه قوپیه چیقارتدیرماق و دیکری ایله شفاهی مشغول اولماق معلم ایچون راحت و آسان ایش ایدی. اوگا گورەده کهنه مکتبده کتابدان قوپیه چیقارما یازی درسلەرینیك چوغونو اشغال ایتمیشدی.

کتابدان دوشونجەسیز قوپیه چیقارما وەتیرەلەرینیك منفی جهتلەری، نتیجەده عمله کان ضررلەر مذکور مقالەده ایضاح ایدیلدی. اونوگچون بو خصوصدا بحثه لزوم گورمەییریك، کیچیریك اهمیتلی جهته.

ئەقسپەریمەنتال پیداغوژی سیناقلارینا کوره تلقیاتیك عمومیتله اهمیتلی جهتینی تشکیل ایدن شئی انساندا اولان ظاهری دویغولارا مخصوص اورغانلاریك اشتراکلاریدیر. ها بیله: آنادان طوغما کوردا کوزه عائد انطباعلەر بسبتون ساخته و یا گلیشدیرلار. چونکه مذکور حقیقی انطباعلەریك تلقیسیندن محروم قالمیش. اوندا موجود اولان یالگز دری، قوقو، صوتدن عمله کلمیش انطباعلاردان قورولان خیالی تصورلەردیر. آنادان طوغما کارسا، انسانیك افادەسی (نطقی) حقیندا هیچ بیر تصوره مالیك دکلدیر و الخ. بویلەده وجودجاساغلام انسانلاریك بعضلەرینده قولاق تقلیاتی بیر حصەسینده گوز انطباعی، دیکرلەرینده موتور (motor)_حرکت، تقلیاتی قوتلیدیرلەر. بونلار، جور_جور ئولچوده بولنان وەردیشدن آسیلی، تربیەوی حاللاردیر. املا اوغروندا یاپیلان اوزون مدتلی صیناق (eksherimentʟ) لەر، نتیجەده آشاغیدا کی مثبت عامللەریك یازی تعلیمینده مهم رول اوینادیغینی آیدینلاشدیردی.

همان عامللەر:

1_ کوز انطباعی.
2_ قولاق انطباعی.
3_ حرکت انطباعیدیر.

آخیر کینیك عمله کلمەسینده أل و افاده اورغانلاری‌دا اشتراك ایدیر. املانیك اجراسی باشلیجا بو اوچ عاملیك تأثیری ایله یاپیلیر. بناء علیه

دوزگون املایه موفق اولماق ایچون یاریدا اونلاریك اشترا کینه گنیش میدان آچمالیدیر. اونلاردان اوتری اویغون غدا ویرمه‌لیدیر.

املا تعلیمینده گوز، قولاق و حرکت انطباعله‌رینیك طلبه‌لرده اولدن دوزگون اولماسی بیوك شرطدیر. بونوگچون املا درسله‌رینی اویله تشکیل ایتمه‌لیدیرکه:

I ـ أڭ ابتدادن باشلیاراق، هرزمان چوجوق املاجا دوزگون یازیلمیش تە‌قست گورسون، بیرینجی غرویدان کلمه و جمله‌لەریك دوزگون یازی شکلله‌ری اونون حافظه‌سینده نقش آلماغا باشلاسین. (یازیدا عینی انطباعیك قوتلشمه‌سی).

II ـ املا تعلیمینده (و عمومیتله همیشه) چوجوغوك قولاغی دوزگون افاده‌لی نطق ایشیتسین. چوجوق، اوقویور و سویله‌یرکن هر بیر کلمه و جمله‌یی آچیق، آیدین و دوزگون سویلمه‌لیدیر. بعضا کتابدان صورت یازدیقدا، او، یازدیغی کلمه‌یی عین واقتدا آغزیندا دوز دیمیرسه، کتابا باقاـباقا دوزده یازمایر. سوزون غلط افاده‌سی ئوزتاثیرینی هابیله گوسترمه‌میش اولمایر. (یازیدا سماعی انطباعیك تأثیری و قوتلشمه‌سی).

III ـ چوجوق، املا مشغله‌لەرینده آرتیق ایشله‌سین. اونون ألی کلمه‌لەریك شکلله‌رینی دوز یازماغا وه‌ردیش ایده‌بیلیر. چوق واقت یازیدا، چوجوق، کلمه‌نیك دوز یازیلماسیندا چتینله‌شوب فکرله‌شیرکن، أل أگله‌نمه‌دن همان کلمه‌یی دوز یازیر. بو حال میخانیك بیرقاعیده‌ده توره‌بیر. (موتورانطباعینیك تأثیری و قوتله‌شمه‌سی)

ئەقسپه‌ریمه‌نتال پیداغوژیا تدقیقاتجی و تطبیقاتجیلارینداان مشهور پیداغوق‌لای اوزون تجربه‌لەری نتیجه‌سینده کلمه‌نیك یازی شکلینی و الیك حرکتینی املا تعلیمینده اڭ مهم عامله‌لەردن سایاراق، ایاری چکدی. پروفیسور طومسون دیرکه: «سوادلیلیق الیك عضاله‌لەرینده و سیگیرلارینده، گوز انطباعلارینده و ینه‌ده الیك میخانیك حرکتینده اولمالیدیر». ذکر اولنان تطبیقاتجیلاریك بیر چوغو (لای، مه‌یمان وغیره‌لەری) بیوك‌اساسلارلا اثبات ایدیرکه، املاـاوگرتمه‌ك

یوللاریندان أڭ اهمیتلیسی، فایدالیسی ویاقینی قوییا نوعیدیر. لاییك کنه‌ی تجربه‌سی؛ بو نوع یازی واسطه‌سی ایله سوادلی یازانلاریڭ عددله‌ری گوزله‌نیلمه‌ین فائضله‌ره چاتدیغینی گوستریر.

ئه‌قسپه‌ریمه‌نتال پیداغوژی طرفیندن املایه مخصوص کشف ایدلمن یکیلیکلار 1911–12 ینجی ایلله‌ردن باشلیاراق، روسیه پیداغوقلاری آراسیندادا ئوزونه طرفدار قازانماغا باشلاییر. کتابدان صورت چیقارماق نوعی پیداغوژی محیطینده او واقت بیوك مباحثه و مذاکره‌له‌ره باعث اولور. روسیه پیداغوقلاریندان نه‌چایف، زاچینیایف و باشقالاری لاییك سیسته‌مینه سلوك ایده‌ره‌ك ئوزله‌ریده املایه مخصوص چوق تجربه‌له‌ر یاپیرلار، ایشله‌ییرله‌ر، کتابدان میخانیك یول ایله صورت یازدیرمانیڭ منفی جهتله‌رینی آشکارا چیقاراراق ره‌فورماسینا اقدام ایدیرله‌ر. نه‌چایف و زاچینیایفیڭ «املا رهبری» آدیندا یازما خطله طبع اولونمیش و املایه مخصوص مختلف ماتیریاللاری حاوی تعلیم کتابچالاری روسیه‌مکتبه‌رینیڭ بیر چوغوندا ایشه تطبیق ایدیلمه‌یه باشلاییر و الخ.

دیمه‌لی که، قوییه نوعی، املا تعلیمینده مهم‌عامل حساب اولنراق، او واقتلاردان بیزده‌ده حیاتا کیچیریلمیشدیر.

ایمدی کیچه‌ك قوییا نوعینیڭ مکتبله‌ریمزده حیاته کیچیریلشی مسئله‌رینه. بو ایش اسکی مکتبله‌رده حدسز یاگلیشلیقلارا معروض اولاراق، دوغرودانسا هیچ بیر فایدا ویرمه‌زدی. بونو، گینه‌ده تکرار ایدیریك. عمده سببده قوییه‌نیڭ دوشونجه و آگلاییشسز چیقاریلماسی ایدی. بو طور قوییه‌له‌ر تماما ضررلی ایدی. حتی ایمدیده مکتبله‌ریمزیڭ بعضیله‌رینده میخانیك یول ایله قوییه دوام ایتمه کده‌دیر. او دور کـه مطابق مرکزی اورغانلار مکتبله‌ریمزده یازی درسله‌رینیڭ عمومیتله دوز گون یولا قویولماسینا فکر ویره‌ره‌ك، مه‌تودیك مکتوب یازیرلار، تدبیرله‌ر، گوستریشله‌ر ویریرله‌ر و الخ.

ذکر اولنان‌مقاله قوییه‌نیڭ ایکی یولینی گوسته‌ریر:

1_ «آقتیو قوییه» و

2_ «نه‌ئاقتیو قوییه» یوللاری.

«آقتیو قوپیه» به عائد آشغی‌دا گوستریلن اوچ نوع یازی‌بی توصیه ایدیر:

1ـ ینجیسی: بکندیکلەری سوزلەری اوشاقلاریڭ دفترلەرینه گوتورمەلەری.
2ـ : باشلیق ایله ویریلن تاپشیریقلار و
3ـ : صرف و نحو تاپشیریقلاری.

مقاله صاحبی یولداش (خ. م.) بورادا دیبور که:

«آقتیوقوپیه» دان اوتری بو اوچ نوع یازی ایله کفایتلەنیریك. ایمدیکی حالدا بوندان آرتیق نوعه احتیاج یوقدیر. بونلاری مکتبلەردە تطبیق ایدەرلەرسە، اوشاقلار «ئەناقتیوقوپیه» یوزوندن خلاص اولاجاقلار. بیردە گوستردیکمیزشئی ظاهردە اوچ نوع اولسادا پراقتیقادا اونو تورلولشدیرمەك چوق آساندیر. بودا، معلم یولداشلاردا اولان یارادیجیلیق قابلیتیندن آسیلی بیر مسئلەدیر.

عمومیتله اوشاقلاری همیشه قوپیه ایله مشغول ایلەمەك اولماز. یازی‌نیڭ اوزگه نوعلەری‌دە واردیر. اونلار تطبیق ایدیلەجەك اولسه بوگا غرویداچوق آز واقت قالاجاقدیر.»

«آقتیوقوپیه» نیڭ ارائه ایدیلن اوچ نوعینی کرکلی حساب ایدیریك و معلملەر طرفیندن اونلاریڭ تورلولشدیریلمەسینی لازم بیلیریك. یالگز «آقتیوقوپیه»دن اوتری، ایمدیکی حالدادا اولسا، همان او اوچ یازی نوعینیڭ کفایت ایتمەسی و مکتبلەریمزدە اونلاردان باشقا نوعه آرتق احتیاج قالماماسی رأیینه اساسا شریك دگلیك ــ بو بیر طرفدن. دیکر طرفدن ایسه، «آقتیوقوپیه» نیڭ مکتبلەریمیزدە آز تطبیقی دگل. حقیله بیرلشدیریلمەسی احتیاج داخلیندە اولدیغینی بیان ایدیریك. بز بو مشغلەنی سیستەماتیك قاعیدەدە تطبیق ایتمەلیلك.

سوزوموزوڭ بیرینجیسینه اساس اولماق اعتباریله، دیمەلییك که: «آقتیوقوپیه» ایچون یازی نوعلەری معین ایتمەك، سرحد قویماق شرط دگلدیر. هر بیر تدریس ماتیریالیندان آقتیویول‌ایله صورت یازدیرماق ممکن‌دیر. قوپیه چیقاریلیشی ایچون تعیین ایدیلن ماتیریالیڭ ئوزونوڭ آقتیولیکه سبب اولماسی ألزمدیر. خصوصیله صورتلەری چیقاریلاجاق تەقستلەریڭ تخمینا آشاغیداکی خاصەلەری حاوی اولماسی کرکلیدیر:

I ـ تەقست معین بیر جهتجه چوجوقلاردا ایشه مراق اویاتمالیدیر.

II ـ چوجوقلاریڭ پسیقولوژوسونا مطابق گلن، ئەموتسیال حیاتینا، عقلینه غدا ویرن، ئەنەرژیاسینی حرکته گتیرن تەقستلەر مراقدان عاری دگللەردیر.

III ـ طلبەلەریڭ کیچدیگی تجربه و معلوماتی شامل اولماقله برابر تەقست حیاتی تاپشیریقلارا و یا بیر یکیایگه سوکنمەلیدیر.

IV ـ صنفیڭ بیلگی سویەسینه، چوجوقلاریڭ استعدادلارینا اویغون اولاراق، ئوزرینده اجراسی تعیین ایدیلن تاپشیریق ایچون تەقست دیری ماتیریال تشکیل ایتمەلیدیر.

گوستریلن جهتلەرە استنادا «آقتیوقوییا» ایچون هر تورلو یازی نوعلەری تعیین ایتمەك، فکریمزجه چتین دگلدیر.

«آقتیو قوییه» یه مخصوص بیر نیچه یازی فورمالاری، نمونه اولاراق، بورادا گوستریلیر:

I ـ اوقودولموش، محاوره خاصەسینده حکایه، منظومه و باشقاماتیریاللاریڭ لوحەدن صورتینی چیقاراراق یازیلانی پەسا شکلینده اوینیاجاقلارینی چوجوقلارا وعد ایتمەلی. طلبەلەر ماتیریالدان تمام قوییه چیقاراجاقلار، سوڭرا اونی روللارا آییروب، ئوز آرالاریندا بولوشەجکلەر. هر کس ایوده ئوز رولونو اوگرەنەجکدیر. بو ایش اولده اونلارا گوج اولارسا، معلماوزوده ایشه قاریشار. فرض ایدەگکه اوچونجو بیل کتاییندان آشاغیداکی منظومه لوحەده یازیلمیشدیر:

مناقشه قومیسیونی قاباغیندا

قومیسیون صدری:

ـ قدیر سن نه ایچین صنف قومیتەسینیڭ سوزونه قولاق آسمادیڭ؟

قدیر:

ـ بن صنف قومیتەسینی، سانا اطاعت ایدەجکیم دیه، سیچدیم؛ هیچ بیر زمان سوزه باقمامازلیق ایتمرم.

صدر:

ـ بس نه ایچین صباح ایرکن گلیب اوتاغی سیلمه‌دیك؟

ـ دونن یولداشیمله دایاندیق؛ اوتاغی یاقشیجا سوپوردوك؛ صباح ایرکن‌ده بن گلیب سیله‌جکدیم، گلمه‌دیم.

ـ نه‌یه گلمه‌دیك؟

ـ بازارا ات آلمایا گیتدیم، گیجیکدیم، چاتمادیم.

ـ دونن بیلمه‌ییردیك که صباح أت آلمایا گیده‌جکسیك؛ نه ایچین یولداشکا دیمه‌دیك؟ نه ایچین یرینکه اونو گوندرمه‌دیك؟

ـ یادیمدان چیقدی.

ـ اگر مکتب وظیفه‌سینی گوزله‌سه‌ایدیك؛ ایش یادیندان چیقمازدی، دیمه‌ك که سایمامشسان؟ سانا تهمت ایدیلمه‌ك لازمدیر.

ـ خاییر، بن هیچ بیر زمان اونا راضی اولمارام، بن ایشیده ساییرام. ئوزومودە قیمتلی حساب ایدیرم. بن ظن ایتدیمکه، أنی بازاردان گتیریب سوگرا مکتبه گلسه‌م، گیجه قالمارام. مکتبه گلدیم، گوردوم درس باشلانمیش.

ـ ساعته نه‌یه باقمادیك؟

ـ ساعتمیزده یوقدیر.

ـ ها.. او باشقا.. او حالده سنده تقصیر یوقدیر.»

بو ماتریالی معلم ئوزی اوقویور. صدریك سوزلرینی (رولونو) و قدیریك سوزلرینی (رولونو) اینتوناسیاسی ایله آییریر. طلبه‌لردن بیری صدر او بیری قدیری عوض ایده‌جکینی دیشوندورور. گله‌جك درسده، بو ایشه بیر آز واقیت صرف ایدیلیر: چوجوقلار پیه‌سه کیبی «مناقشه قومیسیونو» قاباغیندا پارچایی اوینایرلار.

ویریلن تاپشیریق چوجوقلاریك آقتیولیگینه سبب اولاسیدیر، ماتیریالیك پیه‌سه شکلینده اوینانیلاجاغی اونلاری هوسلندیره‌جك. هر کس کندیسی ایچین هانکی رولو گوتورسون-فکری اونلاریك دقتله‌رینی ماتیریالا باغلیاجاق. قدیرك، ئوز وظیفه‌سینی اجر ایتمه‌میش اولدوغو؛ ظاهراً اطاعتسیز، مقصیر و اولده

تهمته لایق گورولدوگو، محاکمه‌دن سوگرا ایسه حقلی تاپیلدیغی، ایشده اوزونو مدافعه‌سی، چوجوقلاریك ئه‌موتسیال حیاتینا تأثیر براقمامیش اولمیاجاق. بو حاللاریك، چوجوقلار ایچین بیوك تربیه‌وی اهمیتی‌ده واردیر.

II — شانلی پروله‌تار بایراملارینیك (بین‌الخلق فعله بایرامی، بین‌الخلق ایشچی قادینلار بایرامی، اوقتیابر انقلابی گونو، پاریس قومموناسی گونو والخیك) شینلیکله‌رینه مخصوص مکتب طرفیندن ترتیب اولونمیش تعطیل پروغرامینی تعطیلدن ایلری لوحه‌دن قوپیه ایتدیرمه‌لی. علمی مقصوتیکه ایله یاپیلاجاق تنزمه‌لریك مارشروتونو، پلانینی بیر گون ایلریدن لوحه‌دن یازدیرتمالی.

بو کیبی مشغله‌لر چوجوق پسیقولوژوسونا اویاراق، اونلاری آرتیق مراقلاندیرار. همان گونله‌رده چوجوقلار نه ایده‌جکله‌رینی سوینجله، تیز اوگرنمك ایسترله‌ر. اونوگچون هر کلمه و جمله‌یی یازیرکن دقت ایده‌جکله‌ر. بو ایش اونلاردان اوتری دوشونجه‌سیز کیچمه‌ز.

III — اوقودوقلاری کتابلاردان جوربه‌-جور موضوعلارا عائد ماتریاللاریك قوپیه‌سینی تعیین ایده‌رك، قوپیه‌ده چوجوقلاریك فکرینی بعضی فقره‌لره جلب ایتملی و مراقی جالب یرله‌ری آلتیندان چیزدیرمه‌لی.

بو کیبی مشغله‌لرده مراقسیز اولماییر. چوجوقلار تاپشیریقا گوره مقاله‌یه دقت ایدیرلر. لازملی یرلری چیزگیله‌ییرله‌ر والخ بورادا قید ایتمه‌لییك که، هر بیر صورتی چوجوقلار لوحه‌ده یازیلمشدان گوتورمه‌لیدیرله‌ر.

IV -- عمومیتله صنفیك تحلیل ایتمیش اولدوغو ماتریاللاردان مختلف شکلله‌رده صورتله‌ر آلدیرمالی. بو نوع یازیدان اوتری آشاغیداکی وظیفه‌له‌ر تعیین ایدیلمه‌لیدیر:

1 — نظمیك ساده مختصر قاعده‌ده نثره چوریلمه‌سی.

2 — بیر محلیك یاشیئیك یاخود حالیك تصویری.

3 — حکایه، مقاله و غیره‌یه بوگا مخصوص پلان ترتیبی مختصر مضمون یازیلماسی.

4 — تحلیلدن سوگرا غایه، نتیجه چیقارماق؛ یكون وورماق.
5 — گله‌جكده یاپیلاسی ایشه پروژه ترتیب ایتمك والخ..

بو وظیفه‌لریك حاضیرلیغی شفاهی درسله‌رده یاپیلیر. تحلیل اثناسیندا اجرا ایدیلیر. فقط یازی زمانی معلم اونلاری، بتون صنفیك قولله‌نتیو اشتراكیله شفاهاً معین نظامه سالوب، كندیسی لوحه‌یه یازیر. طلبه‌له‌ر ایسه نوحه‌ده‌ن صورت آلیرلار. بیرینجی غروپا، بالاجا شكلله‌ریك مضمونلارینی؛ صنفده اوقودولان نه‌قسته‌له‌ره یاقینلیغی اولان جمله‌له‌ری؛ خیردا حجملی و حیاتی اهمیتی حائز آتالار سوزله‌ری، مثلله‌ر كیبی ماتیریاللاری لوحه‌دن یازدیرمالیدیر.

یوقاریداكی قسم قوپیه‌له‌ر، طلبه‌له‌ر ایچین دوشونجه‌سیز اولمایر. همان وظیفه‌له‌ریك حصولینده طلبه‌لریك ئوزله‌ری چالیشمیشلار، معین ئه‌نیرژی و فكر صرف ایتمشله‌ر. بو ایشله‌ر عموم صنفیك محصوللاریدیر. «ئه‌ناقتیو قوپیه» یه بو قوپیه‌له‌ر بسبتون ضددیر.

ایمدی او بیری سوزوموزون اثباتی لازم گلیر. یعنی: باشقا یازی نوعله‌رینه نسبتاً «آقتیوقوپیه» نیك املا تعلیمینده مهم بیر دوتو باحتیاج داخلینده اولماسینی مدافعه ایتمه‌لیك. بو باره‌ده یوقاریدا یتر درجه‌ده دانیشیلدیغیندان دلیله لزوم كورمه‌ییریك. زیرا مسئله آیدینلاشمیش. ئه‌قسپه‌ریمه‌نتال پیداغوژیا صیناقلاری كوستردیكی كیبی، كوزوموتور انطباعلاری املا تعلیمینده اساس موقع دوتمالیدیر. بو انطباعله‌ری لازمی مقیاسدا غدالندیرمه‌ك، تربیه ایتمه‌ك ایسه «آقتیو قوپیه» یازدیرماق واسطه‌سی ایله آرتیق مه‌كندیر. كلمه‌له‌ریك یازی شكلله‌رینی حافظه‌ده نقش ایتدیرمك، همان شكلله‌ری دوز یازماغا ألی‌وه‌ردیشلندیرمه‌ك آنجاق سیسته‌ماتیك و تدریجی یول ایله اولا بیلیر. بونوگچونده «آقتیوقوپیه» نیك مكتبله‌ریمیزده حقیله یرلشدیریلمه‌سی احتیاج داخلینده‌دیر، دیدیك. بو ایشنك بیزیم مكتبله‌رده حقیقتاً گنیشلنمه‌سی، بلانا سالینماسی و سیسته‌ماتیك قاراقه‌ر آلماسی ضروریدیر. فقط بو فكریمزی، باشقا یازی نوعله‌رینی ایشلتمه‌یه ممانت كوستریلن، دیه دوشونمه‌مه‌لیدیر. بیز بونگله برابر هر تورلو یازی نوعله‌رینك یرلی تطبیقینه ینه‌ده طرفداریق.

ایمدی قالیر اساسلی بیر مسئله؛ اودا، هانکی تەقستدن قوپیەنیڭ چیقاریلماسی مسئلەسی‌دیر. کتابدان، چاپ خطیندن. یوقسا یازی خطیندن‌می قوپیە چیقاریلسین؟ بو ایش اولدە فرقسیز اولسادا ایمدی اویلە دگلدیر. یڭی حروفات قبولە کیچمیش. کتاب تەقستیندن صورت چیقارتدیرماق املا تعلیمینە ألویریشلی اولا یلمەز. چوجوقلار اولدن کلمە و جملەلەریڭ یازی شکللەرینی تلقی ایتمەلیدیرلر. عکس تقدیردە کوز دوز ایشلەمیەجك: گوز کتابدان باسما حرفلەری گوتورمەیە مجبور اولاجاق.

بو حرفلەرسە حافظەدە ینە ئوزلەرینە مخصوص یازی نقشلەری ایلە عوض ایدیلەسیدیرلەر. بودا مرکب وتیرەدیر، گوستریلن سبیلردن ناشی، قوپیە همە وقت یازما تەقستلەردن چیقاریلمالیدر. بونوڭچون قوپیەدن اوتری ویریلن ماتیریالیڭ قباقجادان لوحەیە یازیلماسی لازم گلیر. بودا درسە بیر قاچ دەقیقە قالمیش اجرا ایدیلەسیدیر.

عیانی و آڭلاقلی یوللار.

کسریڭ «تقسیمینی اوگرتدیگدە»

یازانی: خ. م.

معلوم! کسریڭ تقسیمیندە دورت شکل واردیر:

تامیڭ کسرە، کسریڭ کسرە، کسرڭ تامە، مرکب کسرلریڭ بسیط و یاخود مرکب کسرلەرە.

بو تقسیم دورت عملدە اولدوغو قاعدە اوزرە ایکی ماهیتدە اولور: **توزیعی مفهومی.** بو ایکی تەرمین اولدوقجا تازا و معناسیلە دلالت ایلەدیکی عملیات معلیملریڭ چوغی ایچین خامدیر، بونوڭچوندە هر ایکسینە عائد بر نیچە مثال سویلەیەك.

1 - احمدڭ $\frac{3}{4}$ مانت بولی واردی، بونی 8، آداما پایلادی. هر آداما نە دوشدو؟

بو مسئله توزیعی ماهیتده‌دیر. $\frac{3}{4}$ مناتیك 8 آداما پایلانماغینی ایسته‌یر؛ داها دوغروسو توزیعینی ایسته‌یر، بونو گچونده **توزیعی** ماهیتده سایلیر.

2 – 40 ماناتدا $\frac{3}{4}$ مانات نیچه دفعه واردیر؟ بومسئله‌یی كنه تقسیم ایله حل ایتسه‌كده بورادا قیرق مناتی $\frac{3}{4}$ ە پایلامیه‌جگیك، بلكه اونوك مذكور صاییدا نیچه دفعه اولدوغ‌نو آقتاراجاغیق؛ داها دوغروسو: 40 مفهومیندا $\frac{3}{4}$ مفهومینیك نیچه دفعه تكرار اولوندوغونو تعیین ایده‌جگیك. بوگا اوقشار مسئله‌لری حل ایده‌ن تقسیمه‌ده مفهومی دینیریك.

بیزه گله‌جكده لازم اولاجاغی ایچین بورادا شونی علاوه ایده ككه توزیعی تقسیمیك خارج قسمتی مقید وا ویری‌نیك كی ایسه مجرد اولاجاقدیر. مجرد خارج قسمتی اوشاقلارا گوسترمه‌نیك بویوك فایده‌سی وار: گله‌جكده كیمیوی، حكمی، جبری و حسابی حادثه‌لریك بیر چوق دستورلاری، حسابلاری و سائره‌ی بوگا سوكه‌نه‌جكدیر. بورایی آڭلامایان طلبه‌لر او بحثله‌ری همیشه قارانلیق گیجه جكله‌ردیر.

تفتیش واقتی ایری غروپ طلبه‌لرینده همان هر طرفده بو خاملیغی گورموشوك؛ بونو گچونده مطلبدن كناره چیقساقدا، بو جهته معلم بولداشلاریك نظرینی جلب ایله‌مه‌یی واجب بیلیریك.

بلی! كسر تقسیمینی شكلله‌ره بولموشدوك، اولكی شكلده، **تامیك كسره** تقسیمی ایدی؛ بوراداندا باشلیاراق؛ بو وقته قدر كی مه‌تودوموز اوزره اولجه بیر مسئله سویله‌یه‌ك:

6 ماناتدا $\frac{3}{4}$ مانات نیچه دفعه واردیر؟

بو مسئله‌یی اوشاقلار ایشدیر ایشیتمه‌ز، درحال تقسیم ایده‌جكله‌ر؛ چونكه دورت عمل تقسیمینه اوقشایر، اما مفهومی تقسیمه. اگر دورت عمل اوكرتیلدیكی زمان مفهومی تقسیم ماهیتی اوگرتیلمه‌میش ایسه بوراداجا گوستریلمه‌لی و توزیعی ایله تفاووتودا آڭلاتیلمالیدیر.

بیرده اوشاقلارا بیلدیرمه‌لیدیر كه تامی تقسیمه ایده‌ركن بیز همیشه بو

شکیلده مسئله‌یه تصادف ایده‌جکیك. توزیعی تقسیم ایله حل ایدیلمه‌سی لازم کان مسئله‌له‌ره بورادا راست گلنه بیلمه‌ز.

بو صوڭ فکری اوشاقلارا ویرملك هر حالدا گر گلیدیر؛ چونکه تام، کسره تقسیم ایدیلیر کن خارج قسمت هر ایکی ر کندن (مقسوم، مقسوم علیهدن) آرتیق چیقاجاق، اوشاقلاری شاشیرتاجاق و یاخوددا تردده‌ر ایچینده قویاجاق. او زمان دینیله‌بیله‌ر که بورادا 6 مانات $\frac{3}{4}$ه پایلانمیش که (توزیعی دگل گه) اله گلن پارا 6 دان و یاخود $\frac{3}{4}$دن آز اولسون... بورادا 6 ماناتدا $\frac{3}{4}$ یك نیچه کره اولدوغو آقتاریلمیش‌دیر. اونو گچون‌ده هر ایکیسیندن چوق چیقماسی ضرر ویرمه‌ز.

چیقان خارج قسمت ایسه پول مقداری ده‌گیل، **مجرد بیر عدددن** عبارتدیر.

ایمدی همان مسئله‌یی حل ایده‌ك:

$$.8=\frac{4.6}{3}=\frac{3}{4}:6$$

نه قاییردیق؟ اولجه 6 نی 3 ه بولدوك، سوگرادا 4 ه ضرب ایله‌دیك، 8 عددلی چیقدی، اگر قاعده چیقارساق بویله دیه‌جگدیك:

6 عددینی $\frac{3}{4}$ ه تقسیم ایچین، تامی مقسوم علیه اولان کسریك عکسینه ضرب ایله‌دیك.

بیر نیچه عملیاتدان سوگرادا یا ئه‌ویستقا و یاخود له‌قسیقه اصولیله همان قاعده‌یی عمومیله‌شدیره‌جکیك و بیر آزدا یاقشی معلم اولساق چقاردیغیمیز: **تامی کسره تقسیم ایچون اونو کسرك عکسینه ضرب لازیمدیر.**

قاعده‌سینسی دفترله‌ره یازدیراجاغیق؛ بو ایشله‌ریك هامیسینی گوره‌جکیك، اما اوشاقلار هیچ بیر شئی قانمایاجاق. نیه؟ چونکه بیز بو قاعده‌یی چیقاریر که‌ن لازم گلن پیله‌له‌ری اوشاقلارا گوسترمه‌دیك. او پیله‌له‌ر نه ایمیش؟ بونلار:

1— تامدا تام آقتارماق. 6 ماناتدا 3 مانات نیچه دفعه وار؟ کیبی

2— تامدا صورتی واحد (1) اولان کسری آقتارماق 6 ماناتدا $\frac{1}{4}$ مانات نیچه دفعه وار؟ کیبی.

3— تامدا کسر آقتارماق. 6 ماناتدا $\frac{3}{4}$ مانات نیچه دفعه وار؟ کیبی بیرینجی پیله‌یه مراجعت ایله‌مه‌کدن مقصد مفهومی تقسیمی اوشاقلارا خاطیرلاتماقدیر؛ ایکینجی پیله ایسه اوچونجودن اوتری بازا (اساس) اولاجاقدیر؛ بونو کچونده سوککی عملیات اوزه‌رینده دوراق:

اولجه پراقتیقی اولاراق: 6 دا $\frac{1}{4}$ بلك نیچه دفعه اولدوغو آقتاریلمالیدیر. بونو کچونده آلتی ماناتی 25 قاپیکلیکله‌ره بولوب سایماق کفایت ایده‌ر.

(1) ماناتدا 25 قپکلیك ($\frac{1}{4}$ مانات)، 4 دانه: 6 ماناتدا ایسه 24=4.6 دانه اولدوغونا اوشاقلاریك دقتله‌ری جاب ایدیلدیمی؟ آرتیق دورمویاراق عملیاتا کیچمه‌لیدیر، بو عملیاتادا آشاغیداکی دانیشیق ایله کوپرو قوروامالی:

— 6 ماناتیك ایچینده دورتده نیچه مانات آقتاریریق؟

— $\frac{1}{4}$.

— (1) ماناتدا نیچه $\frac{1}{4}$ مانات وار؟

— 4.

— 6 ماناتدا نیچه دفعه $\frac{1}{4}$ مانات اولدوغونو نه ایله تاپاق؟

— 6 نی 4 کره گوتوره‌ك. 24=4.6

— دیمك که 6 نی $\frac{1}{4}$ ه تقسیم ایچن نه قایردیق؛

— 6 نی 4 ه ضرب ایتدیك.

— دورت کسریك نه‌سیدیر؟

— مخرجی.

— اوبله ایسه 6 نی کسریك نه‌سینه ضرب ایتدیك؟

— مخرجنه.

پراقتیقا و نظریه‌ده گورولن هر ایکی عملیات بیر بیریله دوتوشدور ولمالی عینی اولدوغو میدانا چیقاریلمالیدیر.

البته که بر مسئله و بیر عملیه ایله اوشاقلار ایشینك حقیقتیه اطرافیله چاتا بیلمه‌زله‌ر: **تکرار لازم گله‌جك.**

گلك اوچونجو پیله‌یه:

6 مانانتدا $\frac{3}{4}$ مانات نیچه دفعه وار؟

بونو حل ایچین آشاغیداکی دانیشیغی آپارماق لازیم:

ــ بو مسئله هانسی عملیه ایله حل اولونمالی؟

ــ تقسیم ایله.

اولجه 6 دا $\frac{1}{4}$یك نیچه دفعه اولدوغونو تاپاق! نه جوره تاپاریق؟

6ینی 4ه ضرب ایده‌ریك: 4.6

6 دا $\frac{1}{4}$؛ 4 دفعه وارسا $\frac{3}{4}$ نیچه دفعه آزدیر؟

ــ $\frac{3}{4}$ تمام 3 دفعه آزدیر.

ــ اویله ایسه 4.6ی نه ایده‌ك؟

— 3ه تقسیم.

— ایت!

— $3=\frac{4.6}{3}$

سوڭرا 6نیڭ تام، 4یڭ مخرج و 3یڭ صورت اولدوغونا اوشاقلاریڭ دقتینی جلب ایتمك گرکدیر

مسئله‌یی 6 ماناتی 75قپیکلیکله‌ره آییرماقلا یوقلاماقدا ایسته‌ر.

بیر نیچه دانه بو جور مسئله حل ایتمه‌لی، سوڭرا عمومی قاعده‌چیقارمالی‌دیر. باق! ایمدی قانیلدی؛ ایمدی قانیلدی که: تامی کسره تقسیم ایده‌رکه‌ن نیچین کسر عکس اولونوب ضرب ایدیلیر.

ایمدی کسریڭ کسره تقسیمنه گلدیك. تامیڭ کسره تقسیمیندن‌سوڭرا، کتابلاردا اولدوغو قاعده ایله کسریڭ تاما تقسیمنه کیچمه‌ك دیداقتیق ده‌گیل؛ چونکه، بونلاریڭ آرالارینده شکل و ماهیتجه چوق بویوك تناووت واردیر.

تامیڭ کسره تقسیمیله کسریڭ کسره تقسیمینده ایسه بیر چوق جهتله‌رده دیداقتیق اوقشاییشله‌ر وار. خصوصیله هر ایکیسی‌نیڭ آنجاق مفهومی تقسیم عملیاتندان عبارت اولماسی، اولکی‌نی ایکینجی‌یه بازا قاییرا بیله‌ر.

بونوڭچون‌ده بیز ایکینجی شقی احتیار ایله‌دیك.

بوراسی اولدوقجا قارشیقدیر؛ بو سببله تعلیمی ایکی پیللەیه آییرمالیدیر:

1 ـ کسریك صورتی واحد اولان کسرە تقسیمی. $\frac{3}{4}$ ماناتدا $\frac{1}{8}$ مانات نیچه دفعه وار؟ کبی.

2 کسر یك کسرە تقسیمی $\frac{3}{4}$ ماتدا $\frac{3}{8}$ مانات نیچه دفعه تاپیلار کبی.

ایلك دفعه اولکینیك حلینه کیریشەك. بونوکچون آشاغیداکی مکالمەلازیم:

$\frac{3}{4}$ده $\frac{1}{8}$لك نیچه دفعه اولدوغونو بیلمك ایچین هانسی عملیات لازیم؟

— تقسیم.

— اما نه قاییرساق بو تقسیمی ایتمیش اولاریق؟

— $\frac{3}{4}$ی 8ە ضرب ایتسەك.

— ایدەك!

— $\frac{8.3}{4}=6$.

بورادا $\frac{3}{4}$لك کسر، 8یك ایکینجی کسریك مخرجی اولدوغونا اوشاقلاریك دقتی جلب ایدیلەرك قاعدە چیقاریلمالی و بیر نیچه مسئله ایله قاعدە عمومیلشەیریلمەلی.

بیرینجی کسریك صورتی اولان (1) بورادا ایتمیش کبی اولور. بو واحدیك مخرجه کیچمەسینه بین تشکلی بو درجەدە (اوقویانلاریك درجەسیندە) اولان اوشاقلاردان اوترو عیانی و عقلی سبب اولمادیغیندان بیز بو جهتە بورادا ال وورمادیغیمز کبی. تامیك صورتی واحد اولان کسرە تقسیمیندەدە توقونمادیق. بونکلا برابر آکلاقلی و عیانی کیچمەیی باجاران معلملەریك (1)یدە ایشه قاریشدیرماسینا طرفداریق؛ چونکه بو ایش گلەجکدە مهم بیر جهتی اوشاقلاردا حاضرلایاجاقدیر (؟) .

کیچەك ایکینجی پیللەیه: $\frac{3}{4}$ ماناتدا $\frac{3}{8}$ ماناتی نیچه دفعه تاپاریق؟ مسئله سینی حل ایدەك. دانیشیق:

— $\frac{3}{4}$ ماناتدا $\frac{3}{8}$ ماناتیك نیچه دفعه تاپیلدیغینی هانسی عملیه ایله تاپاریق؟

— تقسیم،

— تقسیم ایچین‌ده اولجه $\frac{3}{4}$ده $\frac{1}{8}$نك نیچه دفعه تاپیلدیغینی تاپماق کرکدر. بونو نه جور تاپاریق؟

$\frac{3}{4}$ی 8ه ضرب ایده‌ریك.

— ایت!

— $\frac{8.3}{4}$.

— $\frac{3}{4}$ده $\frac{3}{8}$، $\frac{1}{8}$دن نیچه دفعه آز اولار و بونیچون‌ده نه ایتمك لازیم؟

— 3 دفعه آز اولار، بونوکچون‌ده $\frac{8.3}{4}$ی 3ه تقسیم لازیمدر.

— ایت!

— $\frac{8.3}{3.4}=2$.

بورادا صورت و مخرج عددله‌رینه و اونلاری تابع دوتدوغوموز عملیه‌لره اوشاقلارینك دقتی جلب ایدیلمه‌لی، خصوصی قاعده چیقاریلماییدیر.

مسئله و عملیاتیك بیر نیچه‌سی اوررینده بر قیفا آپاریلدیقدان سوکرا کسریك کسره تقسیمینه عائد اولماق اوزره عمومی قانوندا چیقارماق کرکلیدر. بو قانون و قاعده آشاغیداکیندن عبارتدیر:

کسری کسره تقسیم ایچین، مقسوم‌علیه‌کسرینی عکس ایده‌رك اولکی کسره ضرب ایتمه‌لیدیر.

تامیك کسره و کسریك کسره تقسیمنده عمومی قاعده‌یی آشاغیداکی سوزله‌ر ایله سویله‌مك طرفدارلاری‌دا وار:

تامیك کسره تقسیمینده قاعده.

تامی کسره تقسیم ایچین، مقسوم علیه اولان کسریك مخرجینی تاما ضرب ایدوب، حاصل ضربی صورته تقسیم ایتمه‌لیدیر.

کسریك کسره تقسیمینده قاعده.

کسری کسره تقسیم ایچین مقسوم‌علیه اولان کسریك مخرجینی مقسوم اولان کسریك صورتینه و صورتینی‌ده مخرجینه ضرب ایتمه‌لیدیر.

هر ایکی تعریفه اعتراضم یوقدور؛ آنجاق بونلار کسریك ضربینه سو کنمه‌سی لازیم گلن کسریك تقسیمی عملیاتینی ریاضی زنجیردن آییردیغیندان بیز: ایکینجی له‌ری اختیار ایله‌دیك. بونیگله برابر بو ایکینجی یولیك ذاها دیداقتیق اولدوغونودا انکار ایتمك اولماز.

بو اصولیله کسریك کسره تقسیمینی‌ده آگلاقلی کیچمیش اولاریق. بورادا کینه تکرار ایدمك که گرك تامی کسره و گر کسه کسری کسره تقسیم ایده‌ر که‌ن نتیجه نیك مجرد چیقدیغینا بونوك‌دا سببی مفهومدا تقسیم اولدوغونا هر زمان اوشاقلاریك دقتی جلب ایدیلمه‌لیدیر.

کسریك تاما تقسیمی. البته بورادادا مفهومی تقسیم اولا بیلمه‌یه‌جك. چونکه کسرده عدد تام مفهومی داخل دگیلدیر، کسر هر زمان تامدان کوچو کدور. بورادا یالگز **توزیعی**-تقسیم عملیاتی ایسته‌ین مسئله‌لر ایله ایش گورولمه‌لیدیر. آلاق:

$\frac{3}{4}$ مانانی 4 آدama بلیلا!

بو مسئله‌نیك حلینده اوشاقلار هیچ بیر چتینلیك چکمه‌زله‌ر: درحال تقسیم اولدوغونا قناعت ایده‌رله‌ر. چونکه دورت عمل تقسیمینه اوقشامایان یری یوقدور.

سوگرا تقسیم ایچین، نه ایله‌مه‌ك لازیم گلدیگینی‌ده درحال آگلایاجاقلار؛ چونکه **بونوگچون کسری کوچولتمه‌ك** کرك اولدوغونو صوگکی ایچین‌ده یا کسریك ($\frac{3}{4}$ بك) صورتینی 4 ایله تقسیم و یاخوددا مخرجینی بونیگله ضرب ایله‌مك لازیم گلدیگینی بیله‌جه که‌ر.

$\frac{3}{16}=\frac{3}{4.4}=4.\frac{3}{4}$ یاپاجاقلار.

اورادا کسریك ضربینده گوستردیگمیز جهتله‌ری همیشه اونوتمامالیدیر:

1 — عملیاتی بیر نتیجه حسابیندا گوتورمه‌یی.

2 - کسر چیز گیسی‌نیك (   ) یرینی دوتدوغونو.

یوقسا اوشاقلاردا شاشقینلیق عمله گله‌جك. بیرده گرك کسریك کسره، گرك تامیك کسره و گر کسه کسریك تاما تقسیمله‌رینده بو ایکی جهتی همیشه نظره آلماق لازیم اولدوغونو بیر داها تکرار ایدیریك.

اولکی نومرودا(4ینجی‌ده) کسریڭ ضربینی یازمیش، تاملی کسرله‌ریڭ‌حاقینداادا چوق آز دانیشمیشدیق. چونکه تقسیم بحثینده هر ایکیسینه تفصیلات ویریله‌جگینه اولدن نیتیمیز واردی.

ایمدی بورادا هر ایکیسی‌نیڭ ضرب و تقسیمی اوزرینده دورماق لازیم گلیر. معلوم! تاملی کسرله‌ر ضرب ویا تقسیم ایدیلمه‌دن قاباق بسط عملیاتینه تابع دوتولورلار؛ مرکب کسر صورتینه قویولورلار.

مرکب کسرله‌ریڭ ضرب و تقسیمله‌رینده عملیات اعتباریله او بیریله‌ردن هیچ فرق یوقدور.

بونوڭچون‌ده بو عمیاتلار اثناسیندا نیچین بسط یاپیلدیغیندان اوشاقلارا بحث و سوڭرادا اوگرنمیش اولدوقلاری عیانی قاعده‌له‌ره قانونلارا ایشی سوکه یه‌رك، عملیاته دوام ایدیلمه‌لی‌دیر. بویله‌جه‌سینه آڭلاقلیلیق تامین ایدیله‌بیله‌ر.

ضرب و تقسیمده، تاملی کسرله‌ر نیچین بسط اولنور، دیلن اوشاقلارا نه جواب ویره‌ك، هانسی سیبله‌ری گوستره‌ك؟

بونوڭچون ضرب و تقسیمدن بیر مثال آلاق: $3 . 3\frac{3}{4}$ کیبی. بو نه دیمکدیر؟ $3(3+\frac{3}{4})$.

$\left(3+\frac{3}{4}\right)$ 3ه. عملیاتینی کره‌دن چیقارماق ایچین اولاجه معترضه ایچی جمع ایدیلمه‌لی، یکون ایسه 3 ضرب اولونمالیدیر. اوبله ایسه: $3.\frac{15}{4}=3\cdot(3+\frac{3}{4})$ اولور. یعنی $3\frac{3}{4}$ کسری بسط ایدیلمیش بیر حاله گله‌رك $\frac{15}{4}$ شکلینی آلدیقدان سوڭرا ضرب ایدیلیر:

ضرب و تقسیمدن بیر نیچه مثال و تحلیل نمونه‌سی‌ده گوستره‌ك:

ضربه مثال.

$$.15=\frac{15}{4}.4=\left(3+\frac{3}{4}\right)4=3\frac{3}{4}+4 \quad \text{— I}$$

$$.\frac{64}{15}=\frac{8}{5}\cdot\frac{8}{3}=\left(1+\frac{3}{5}\right).\left(2+\frac{2}{3}\right)=1\frac{3}{5}.2\frac{2}{3} \quad \text{—II}$$

تقسیمه مثال:

$$\cdot\frac{13}{10}=2:\frac{13}{5}=2:\left(2+\frac{3}{5}\right)=2:2\frac{3}{5}\quad\text{—I}$$

$$\cdot\frac{8}{7}=\frac{4.2}{7}=\frac{7}{4}:2=\left(1+\frac{3}{4}\right):2=1\frac{3}{4}:2\quad\text{---II}$$

$$\cdot\frac{39}{55}=\frac{3.13}{11.5}=\frac{11}{3}:\frac{13}{5}\left(3+\frac{2}{3}\right):\left(2+\frac{3}{5}\right)=3\frac{2}{3}:2\frac{3}{5}\quad\text{—III}$$

یوقاربدان بری سویله‌نن ریاضی و لزوملی سببله‌ر گورولدوگو قاعده اوزره همیشه معترضه قانونلاربنا سوکه‌ندی. باق بونوکچون‌ده معترضه عملیاتینا تا دورت عمادن اهمیت ویریلمك لازیم‌کلیر.

اوشاقلاری اولدن معترضه عملیاتینا اوگرتمه‌ین مکتبله‌ر (بسط)یلك سببله‌رینی اوشاقلارا قطعیا آکلاتا بیلمه‌ز. اویله مکتبله‌رده اوشاقلار کور ریاضیاتچیلاردیر.

دیمك که تاملی کسرله‌ری تقسیم ایتدیریر که‌ن اوشاقلار ایچبن قانیلماسی مهم اولان جهت بسط سببله‌ری و قانونلاری اولدی.

بسط اولونموش کسرله‌ری تقسیم ایتدیریر کن لازم اولان عیانی و آکلاقلی یوللار ایسه یوقاریدا کیله‌ریك عینیدیر.

لاحیقه.

کسریك ضرب و تقسیمنده (اختصاره) سبب گوسترمك مسئله‌سی‌ده مهم‌جه بر دوتمالیدیر.

اوچ نوع ضرب اولدوغو کیبی، کسریك ضربینده کی اختصاردا اوچ‌شکلده اولور:

I — تامیك کسره ضربینده اولان، II— کسریك تاما ضربیند اولان III کسریك کسره ضربینده اولان اختصار.

اولکینه مثال:

$4\cdot\frac{3}{4}=3$. بورادا 4 تام مخرج اولان 4 ایله اختصار اولوندی. 3ده مستقل اولاراق حاصل اولدو.

ایمدی 4 ایله مخرج اولان 4ی نیچین اختصار ایله‌مك ممکن اولور. اوشاقلارا بونو گوسته‌رمه‌لیدیر.

کسر و تامی ضرب دیمك، تامی مخرج دفعه کوچولدوب صورت دفعه بویوتمکدیر. بونوڭچون‌ده تام اولان 4ی مخرج اولان 4ه تقسیم ایله‌دك؛ (1) اولدو، (1)ی‌ده 3ه ضرب ایتدیك 3 چیقدی. ایمدی بیرده عملیات بویله اولا بیله‌ر:

$6\cdot\frac{1}{8}=$ بورادادا 6یی و 8ی 2 ایله اختصار ایله‌سه‌ك $3\cdot\frac{1}{4}$ اولور. بوڭا نه جور سبب گوستره‌ك؟ بویله:

تامی کسره ضرب‌دیمك، اونو مخرج دفعه کوچولتمك صورت دفعه بویوتمکدیر. یعنی 1(8:6) یاپماقدیر. (8:6)ده 6 مقسیم 8 مقسوم علیه‌دیر، هر ایکیسی (2) دفعه کوچولتمکله خارج قسمت ده گیشمه‌ز...

بوڭا گوره 1(4:3) یاخود $\frac{1.3}{4}$ حالینی آلماقلا کسریڭ قیمتی د گیشمه‌ز.

بو جور سببله‌ر ایله بیر نیچه اختصار ایدیلدیکدن سوڭرا، قاعده چیقاریلمالیدیر؛ **تامی کسره ضرب ایده‌رکن ممکن اولدیغی تقدیرده تام کسریك مخرجی اختصار ایدیلمه‌لیدیر** قاعده‌سی. کیچه‌ك کسریڭ تاما ضربینه: بونوڭدا قاعده‌سی گنه عینیدیر. آما سببی یوق. بورادا کسری تاما ضربیڭ نه‌دیمك اولدوغوندان ایشه باشلامالیدیر. دیمه‌لیدیر که:

کسری تاما ضرب، اونی تام دفعه کوچولتمکدیر. مثلا $\frac{3}{4}.2=\frac{3}{2.4}$دیر، یعنی 3:(2:4) یاپماقدیر. (3:4)ده 4 مقسوم. 2 ایسه مقسوم‌علیه‌دیر؛ هر ایکیسده 2 ایله اختصار ایدیله‌ر، خارج قسمت‌ده ده‌گیشمه‌ز؛ بونوڭچون $\frac{3}{2:4}$ ایله $\frac{3}{1:2}$نیڭ قیمتجه فرقی اولماز. البته بیر نیچه مثال گوستریلکدن سوڭرا یوقاریداکی قاعده‌یی چیقارماق اولاجاقدیر.

کسریك کسره ضربینده اختصار. بوراسی اولدوقجا قاریشیقدیر. معلوم، قاعده‌سی بویله‌دیر.

بیرینجی کسریك صورتی ایکینجی‌نیك مخرجی و عکسیله اختصار اولونور. (I)

بو اختصاره سبب گوسترمك ممکندیر، آنجاق چتیندیر؛ اونوگچونده بو نوع اختصار ضرب اولیناجاق عددله‌ر، کسر چیزگیسی‌نیك اوست وآلتینا ییغیلمالی؛ سوگرا یاپیلمالی، سبیله‌ری‌ده آیدینجا گوستریلمه‌لی. مثلا:

$\frac{3}{4}\cdot\frac{4}{12}$، اختصار ایچین اولجه $\frac{4\cdot3}{12\cdot4}$ شکلینه قویولور. صورتده‌کی عددله‌ر ایله مخرجده‌کیله‌ر بربراریله اختصار ایدیلیر $\frac{1\cdot1}{4\cdot1}$ حاصل اولور.

اما نیچین 12 ایله، 4 ایله‌ده 4، اختصاراولونماقلا کسریك قیمتینه خلل‌کلمه‌ییر؛ بونوك جوابی اولدوقجا مرکبدیر.

بوجور اختصاره دورت عمل اثناسینده معترضه‌له‌ر اوقوندوغو زمان قورولمالیدیر؛ مثلا:

(4.3) : (12.4) شکلینده عملیات یاپیرکن تقسیمدن اول کره ایچله‌ری بیربیریله اختصار یاپیلمالی و اوگا اوقشار مثاللاردان آشاغیداکی قاعده اساس چیقاریلمالیدیر:

مقسوم و مقسوم علیهی مضروبلاردان عبارت اولان بیر تقسیم عملیاتیندا رکنله‌رده بولنان عددله‌ری عین دفعه کوچولدوب بویوتمکله خارج قسمت دکیشمه‌ز.

اگر اعمال‌اربعه‌ده بو یاپیلمامیش ایسه بورادا یاپیلمالی و سوگرادا اوشاقلارا دینیلمه‌لیدیر که $\frac{4\cdot3}{12\cdot4}$ کیبی کسرله‌رده مضروبلی تقسیمله‌ردن عبارتدیر، بونوگچونده **صورتده بولنان مضروبلار ایله مخرجده بولنان مضروبلار بیربیرله‌ریله اختصار ایدیلمکله کسریك قیمتی دگیشمه‌ز.**

بو قاعده‌یه تامیك کسره و عکسینه اولان ضربله‌رینی‌ده تابع دوتماق اولار.

مثلا:

4. $\frac{3}{8}$، $\frac{3\cdot4}{8}$ حالینا و $\frac{3}{4}$. 2، $\frac{2\cdot3}{4}$ حالینا کیتریلدیکدن سوگرا اختصار اولنار و یوقاریداکی قانونلاردا سبب اولاراق گوستریله بیله‌ر.

اوشاقلار ملکه کسب ایله‌دیکدن سوگرا، (I) ده اولان قاعده‌یه قاییتماق کنه ممکندیر.

ایمدی بیر آزدا کسریك تقسیمنده اولان اختصارلارا ال آتاق؛ بودا اوچ جور اولور:

ش- 25 پوت هر پوتی 2 مانانا.

م - نه‌قدر پول الده ایتدیگینی نیجه بیله‌ك؟

ش- 2 ماناتی 25 ه ضرب ایله.

م - نیه؟

ش- بیر پوتا 2 مانات ویره‌رسه 25 پوتادا 25 کره آرتیق ویره‌جکدیر.

م - ایدیگیز.

ش- (اوشاقلار ضرب ایده‌رله‌ر)

بو قاعده ایله اوشاقلارا پامبوقدان حاصل اولان مبلغده تاپدیریلیر. بوغدا و و پاموقدان حاصل اولان پولیڭ مقداری‌دا جمع ایله میدانا چیقار؛ سوڭرا تقسیم عملیاتینادا آشاغیداکی قاعده ایله کیچیله‌ر:

م - کندجینك نیجه قویون آلدیغینی بیلمك ایچین نه ایتمه‌لیدیر؟

ش- 150 یی 15ه تقسیم ایتمه‌لی.

م - نیه؟

چونکه هر بیرسی 15ه‌ر ماناتدان 150 ماناتلیق قویون آلمیش ایسه، آلدیغی قویونوڭ مقداری 15 یك 150 ده بولوندیغی دفعه‌یه مساویدیر؛ 15 یك 150 ده نیچه دفعه داخل اولدوغونو بیلمکدن اوتروده 150 یی 15 ه تقسیم ایله‌مك گرکدیر. (II) اوشاقلار تقسیم ایده‌رله‌ر. تکرار گیده‌ر، حل بیتمیش اولار.

بویله‌جه مسئله‌یه جواب تاپیلار، بو جوره حل‌ه‌ده ترکیب اصولی دییرله‌ردی. (شبهه‌سیز تعبیر یاڭلشدی)

بو اصول هرکسه معلومدیر، آنجاق بیر جوق معلم یولداشلار، مهم و اینجه سایلان بیر جوق یرله‌ره اهمیت ویرمه‌یرله‌ر.

اهمیت ویریلمه‌سی لازم گلن باشلیجا جهتله‌ردن بیریسی‌ده، عملیاتیڭ سببیله اوشاقلاری آشنا ایله‌مکدیر. یوقاریدا ایری یازیله یازیلان I و II نومرولو جوابلار بو نوع اهمیتلی جهتله‌ردندیر، بوتون معلم یولداشلاریڭدا دقتینی بوڭا اوقشار طرفله‌ره جلب ایدیریك.

تر کیب اصولی بیر چوق مکتبلەردە ایشلەنمکدەدیر. سویلدیگیم مهم نقصانلاردا همان مکتبلەردە دوام ایدیر. آنجاق بو اصول ناتورال دەگیل. آشاغیدا گوریلەجکی اوزرە یالگز تحلیل اصولیدا طبیعی، اولایلمەز.

هر کس و اوشاقلار بیر مسئلەیی حل ایدەرکن سوئاللاری نە قاعدەدە دیزەرلەرسە دیزسینلەر، هارادان باشلارلارسا باشلاسینلار، اولجە اونی تحلیل ایدوب سوگرە تر کیب ایلەییر و بویلەجەدە حل یتمش اولور. اونوگچوندە مسئلە حینندە اڭ موافق اصول، نە تحلیلدیر، نەدە تر کیب؛ بلکە تحلیل ـ تر کیب اصولیدیر.

یالگز تر کیب اصولیلە مسئلە حل ایتدیرەن مکتبلەردە اوشاقلار خائوس حالیندا تحلیل آپاردیقلاری ایچین حل قورولوشوندا، اونلاریڭ معین بیرپلانی اولایلمەییر.

سوئاللارا ویردیکلەری جوابی دائما قاراڭلیق، گلیشی گوزل ویریرلەر.

مسئلە آیری نوعە گیچدیمی، تازەدن اونلارا حل قورولوشو گوسترمەك لازیم گلیر. حتی عین تیپدە اولوب عدد و معدودلاری دگیشن مسئلەیی یەنە حل ایتمکە عاجزلیك حس ایدیرلەر.

بونوگچوندە تر کیبی حل ایتمە توصیە اولناجاق شئی دەگیل. بونوڭ خطالی طرفلەرینی و نمونەسینی گوستەرمکچیم ایسە، تحلیلی حلدن سوگرا، بوگا هر حالدا گیچمك لازیم اولدوغونداندیر.

ایمدی تحلیل اصولینا گیچك، سوگرا هر ایکیسینی بیرلشدیرەرك تحلیل و تر کیب مەتودونو گوستەرەك.

تحلیل ـ تر کیب اصولی.

ایندی یوقاریدا سویلەنەن مسئلەیی تحلیل اصولیلە حل ایدەك.

م ـ مسئلە نە سوروشور.

ش ـ کندلی نیچە قویون آلدی (1)

م ـ کندلی نیچە قویون آلدیغینی بیلمك ایچین نیچە شیئی بیلینمەلی.

ش- ایکی: **هر قویون نیچەیه آلیندی (2) بوتون قویونا نەقدر ویریلدی (3)**

م - هانسی بیزە معلوم هانسی مجهولدیر.

ش- هر قویونا ویریلمش معلومدور: **بیر قویون 15 ماناتدر**، اما بوتون قویونا نەقدر ویریلدی معلوم دە گیل.

م - بوتون قویونا ویریلن پولینی مقدارینی بیلمکدن اوتری نیچه شیئی بیزە معلوم اولمالیدیر.

ش- ایکی: **بوغداداں نەقدر پول اله گلدی (4). یاموقداں نەقدر پول اله گلدی (5)**

م - بونلار معلوممی.

ش- خاییر.

م - بوغداداں عمله گلن بولی بیلمك ایچین نیچه شیئی بیلملی‌ییك.

ش- ایکی: **نیچه پوت بوغدا ساتیلدی (6) هر پوتی نیچەیه ساتیلدی (7)**

م - معلوممی.

ش- معلوم: **25 پوت بوغدا ساتیلدی هر پوتی 2 ماناتاساتیلدی.**

م - یامبوقداں نەقدر پول عمله گلدیگینی بیلمك ایچین نیچه شیئی بیلینمەلیدیر.

ش- ایکی: **نیچه پوت یاموق ساتیلدی (8) هر پوتی نیچەیه ساتیلدی (9)**

م - معلوممی.

ش- معلوم: **20 پوت یاموق ساتیلدی. پوتو 5ەر ماناتا ساتیلدی.**

یوقاریدا اوشاقلار طرفیندن تاپیلان سوئاللار (ایری یازیله یازیلمیش اولان و یانلاربندا نومرو بولنان سوزلەر) هر جواب اتاسیندا شەئەمدا گوستریلدیکی قاعدە اوزرە مستطیل‌لەر ایچینه آلنیر؛ مستطیلله‌رده بیر-بیریله باغلانارسا و سوئاللاردان قیمتی معلوم اولانلاریك (بیز بونلاری نومروسوز ایری یازیله یوقاریدا یازمشیق) یانلارینا یازیلسا آشاغیدا کی **طاسلاق** میدانا چیقار.

بو تاسلاق نتیجه‌ده مسئله‌نیڭ حله باشلانان طرفینی مجهول و معلوم قیمتله‌ری آیری ـ آیری گوستریر، حل گیدیشی ایچون‌ده آیریجا یول گوستریر. شه‌ئه‌مایه دقت ایدیلسین:

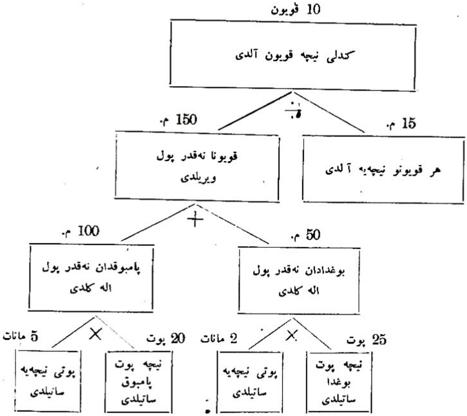
10 قویون
کدلی نیچه قویون آلدی
÷
150 م.
15 م.
قویونا نه‌قدر پول ویریلدی
هر قویونو نیچه‌یه آلدی
+
100 م.
50 م.
پامبوقدان نه‌قدر پول اله کلدی
بوغدادان نه‌قدر پول اله کلدی
×
×
5 مانات
20 پوت
2 مانات
25 پوت
پوتی نیچه‌یه سانیلدی
نیچه پوت پامبوق ساتیلدی
پوتی نیچه‌یه ساتیلدی
نیچه پوت بوغدا ساتیلدی

بو تاسلاق الده ایدیلدیکدن سوڭرا طالاقدا کی ایکی مجهوللی سوئاللار یازیلاراق آلتیندا عملیاتلاری اشاره اولونور، آشاغیدا کی حل صورتی چیقار. و تحلیل اصولیله آیرد ایدیلن سوئاللار ترکیب اصولیله دیزیلمش اولور؛ یعنی مسئله تحلیل ـ ترکیب اصولیله حل ایدیلمیش اولار.

1 ـ بوغدادان نه‌قدر پوب حاصل اولدی 25 . 2 مانات = 50 مانات.

2 ـ باموقدان نه‌قدر پول حاصل اولدی 20 . 5 مانات = 100 مانات

3 ـ بوتون قویونا نه‌قدر پول ویریلدی 100 م + 50 م = 150 مانات

4 ـ نیچه قویون آلیندی 150:15 = 10 قویون

بو جوابلاری طاسلاقداکی سوئاللاریڭ یانینادا یازماق گرکدیر . بورادا گوستریلدیگی کیبی مسئله‌نیڭ عمومی دستوری‌دا بویله اولور .

$$((25.2)+(20.5)):15=10$$

تحلیل ـ ترکیب اصولیله اوشاقلای مسئله حلینه آلیشدیرماق بیر چوق شکایتله‌ره سبب اولماقدادیر؛ بونوڭ سببی بو طرزده حله معلمله‌ریڭ بیردن بیره مرکب مسئله‌لر و تاسلاقلارلا گیرمه‌له‌ریدیر .

ایشه بیردن بیره مرکب مسئله ایله گیریشیلمه‌مه‌لی. بوڭا آشاغیدا گوستریلن ساده یوللار ایله باشلامالیدیر :

م ـ بن قارتوفلی آلدیم ، اوڭا نه‌قدر پول ویردیم؟

ش ـ معلم، بیز نه بیله‌ککه سن نه‌قدر پول ویردیڭ.

م ـ نه جوره اولسا بیله‌ردیگز ؟

ش ـ نیچه گیروانکه قارتوفلی آلمیش‌سگز ؟

م ـ اوچ گیروانکه، دی‌دیڭ گوره‌ڭ نه قدر پول ویرمیشم !

ش ـ معلم گنه اولماز، گرڭ هر گیروانکه‌نیڭ قیمتینی‌ده دییه‌سیگیز .

م ـ یاقشی گیروانکه‌سی 3 قپکدن آلدیم ، ایمدی بیلمك اولارمی‌که نه‌قدر پول ویرمیشم .

ش ـ اولار .

م ـ نیچه دانه معلوم ایله نه‌قدر پول ویردیگیم بیلیندی ؟

ش ـ ایکی: گیروانکه‌نیڭ مقداری. هر گیروانکه‌نیڭ پولی .

بوڭا اوقشار بیر نیچه مسئله اوزرینده ملکه یاپیلدیقدان سوڭرا معلم آرتیق نامعلوم بیر عددی تاپماق ایچون الده ایکی معلومیڭ اولماسی لزومینی اوشاقلارا قاندیرار . . . بسیط طاسلاقلار ایله بیر نیچه مسئله حل ایده‌رسه تحلیل ـ ترکیب اصولینه اساس قویموش اولار. بوندان صوڭرا گیتدیکجه مسئله‌له‌ری سوئالجه مرکبلشدیره‌رك ایشه اساسلی صورتده گیریشه‌بیله‌ر .

تحلیل و ترکیب اصولی‌نیڭ اڭ طبیعی اولدیغی معلوم اولدی . بونیگله نه جور معامله ایدیلمك لازیم اولدوغودا سویله‌ندی. ایمدی تحلیل ـ ترکیب

اصولیله مسئله حل اولتور کن ویریلن و آلنان سوئاللاریك قاراقته‌ریستقه‌سی اوزرینده بیر آز دورماق گرکدیر.

1 ــ سوئاللار آز سوزلی و آیدین، جوابی احاطه ایده‌جك صورتده ویریلمه‌لیدیر.

2 ــ جوابلار آز سوزلی و آیدین اولمالی.

3 ــ ویریلن و تاپیلان جوابلار (که مسئله‌ده سوئال یرینی دوتاجاقدیر) طاسلاقداکی دورت گوشه‌لیله‌ر ایچینه آیدینجه یازیلمالیدیر.

4 ــ ترکیبه کیچرکن بوراداکی سوئاللار محافظه ایدیلمه‌لی.

5 ــ تحلیل، مسئله‌نیك سوئالیندن، ترکیبه ایسه تحلیلیك آخردا ایکی معلومی حاوی اولان سوئالیندان باشلامالیدیر.

6 ــ گرك تحلیل و گرکسه ترکیب اثناسیندا معلوم و مجهول طرفله‌ره، سوئاللاریك گیدیشینه اوشاقلاریك نظرله‌ری جلب ایدیلمه‌لیدیر.

7 ــ هر حرکتی سببه سوکه‌مه‌لیدیر.

8 ــ غرافیق اصولیندان‌دا ایله‌ری‌ده بحث ایده‌جگیز.

قومپله‌قس گیدیشی.

«II»

«زاقاتالادا»

یازانی: رحیملی احمد

رسم وأل ایشله‌ری‌نیك اوقو یازی؛ عمومیتله موضوعلارلا علاقه‌سی چوق گسکین‌دیر. غروپمزدا بو اعتیادلار چوجقلاریك خواهیشله‌رینه بوراقیلمش‌دیر. معلم رهبرلیك ایدیر. موضوعلارلا علاقه‌دار اولماق اوزره هه‌ر موضوع داخلینده‌ن موده‌لینیاك کیل‌دن یاپیلماسی: رسمینیك آسانجا چه کیلمه‌سی ممکن اولان بوتون شیله‌ریك آدلاری چوجوقلارك یادینا سالیتیر، بورادا چوجوق سربه‌ست‌دیر. آدلاری معلم طرفیندن سویله‌نیله‌ن اشیادان هانکینیك چوجوق

بیننده تصوری داها جانلی ایسه، چوجوق اونی انتخاب ایدیر. رسمینی چیزیر. تام سوزله‌ر کچیلن یکی مدتجه رسم آشیا شکلی‌له کفایتله‌نیلیردی. مثلا: ابو احتیاجلاری. مکتب أشیاسی، مه‌شه و باغه سیاحتدن آلنان انطباعات: حیوان رسمله‌ری الخ.... رسمی چکیله‌ن آشیانیڭ ویا خود جانلی مخلوقیڭ آدی کندی ألتیندا چوجوقلار طرفینده‌ن یازیلیردی. قصورلی طرفلری اولورسا معلم جوجوغا بیر یولداش گیبی یانشاراق شیرین دیلله‌رله دوزلدیر. چوجوقلار طرفیندن چه‌کیلن رسمله‌ریڭ گوزه‌لله‌ری درس اوطاسیندان آصیلیر. (بو چوجوقلاردا بویوك بیر سه‌وینج حصولینه سبب اولور. هرکس دقتله ایی چکمه‌گه سعی ایدیرکه اونیڭدا چکدیگی شکل درس اوطاسیندان آصیلسین.).

فقط سوگرالاردان قرائته کیچیلدیکده رسم درسلری بیر قدر مرکبلشمه‌گه باشلادی. موضوعلا علاقه‌دار اولاراق کیچیلن حکایه‌له‌ر رسمله افاده اولونماغا باشلاندی.

مثلا: ترس کیچیله‌ر؛ قورت و قویون سوریسی. فراستلی قارغا الخ.... رسمله گوزل صورتده افاده اولونا بیلیر.

ته‌رس که‌چیلر حکایه‌سی‌نیڭ رسمله افاده‌سی.

چوجقلار طرفیندن چکیلوب آلتدان یازیلیر.

I – هر چوجوق تك اولاراق ایکی کیجی شکلی چه‌کوب آلتیندان.

«ته‌رس که‌چیله‌ر»

II – بر تیر چکوب هر ایکی طرفدن قاباق قاباغا اولماق اوزره ینه ایکی کیجی چکوب آلتدان «ته‌رس که‌چیله‌ر تیر اوزه‌رینده قاباق قاباغا گلیرله‌ر».

III – تیر اوستینده ینه قاباق قاباغا ایکی کیجی چکوب آلتدان:

«کیچیله‌ریڭ هیچ بیری قاییتماق ایسته‌مه‌دی».

IV تیر اوزەرینده چارپیشان ایکی کیچی رسمی چکوب آلتدان

«کەچیلەر چارپیشماغا باشلادیلار.

V – بر تیر؛ آلتینداکی سویك ایچینه ییقیلمش دیگر ایکی کیچی
رسمی چه کەرك آلتدان:

«کەچیلەر سویرولوب سویا دوشدیلەر» دیه یازیرلار.

بو صورتله دوام ایدن رسم درسلەری چوجوقلارا ویریلەن معلوماتیڭ دها «عیانی» اولماسینا بویوك بیر واسطه اولور. بورادا چوجوق هم سربست یازی‌یه آلیشیر؛ هم‌ده اوقودیغی حکایه‌نی باشقا شکلده گوستەرمەك قابلیتینه مالك اولور. سیاحت و باشقا انطباعات دخی بو صورتله رسمله افاده اولونور. غروپمزدا رسم ایشلەری عمومی صنف مشغلەلەریندن آیریجا اولاراقدا آپاریلیر. چوجقلاریڭ کندی قراری موجبنجه هر سحر ایرکندن گلن هەر چوجق ساکتجەسنه معلم کلدیکده چه کدیکلەرینی بویوك بیر شوقله؛ شیرین–شیرین اوشاق دیللەری ایله معلمه آکلاتیرلار. چوجوقلار رسم ایشلەرینده چوق سەربستلك سەویرلەر. اوز ایستەدیکلەری قارشوسینا هیچ زمان مقاومت گوسترمکی باجارمیرلار. رسم مشغلەسینده؛ عمومیك اشتراکیله قرائت اعتیادیندا کەچیلن مثلا: فراستلی قارغا حکایەسینی رسمله افاده ایتمك لازم گلیرسه؛ چوجقلاردان بعضلەری، بو، عمومیك قبول ایتدیکی رسم ایشینی گوردیکده (مثلا قارغا و غرافینی چکدیکده) بیرده گورورسیك بو گوستریلن ایشی یاریمچیق قویوب اوزی ایستەدیکی بیر سوبورگه شکلینی آرالیقدا چه کیر. بویله حاللاردا بویله چوجقلارا بیزیم طرفمزدن هیچده ممانعت گوستریلمیر. فقط اوشاق ایستەدیکینی چکدیکدن سوگرا ینه اولدن یاریمچیق قالان ایشه معلم طرفیندن تشویق اولونور.

ال ایشلەری.– غروپمزدا گیل و کاغذ ایشلەری کیچیر. ابتدا چوجقلارا گیل ویریلمیشدیر. کاغذ ایشلەرینه سوگرادان مباشرت ایدیلمیشدیر. زیرا چوجقلار ابتدا کاغذ ایشلەرینی آپارماغا قادر اولامیورلار. گیل ایشلەرینده ابتداده رسمده اولدیغی کبی آشیا مودەلی یاپمقله کفایتله‌نیلیردی.

فقط سوگرادان ایسه اودا مرکبله‌شمیه باشلانیلدی. بو دفعه کیل اوزرینده اوشاقلار فردی کیل ایله یاپیلمیش‌دیر. بورادا حکایه‌ده موده‌لی یاپیاماق لازم گلن شیله‌ر چوجقلار آراسیندا آیری-آیری بولونور. مثلا: «قویون سوریسی و قورت» حکایه‌سینی گوتوره‌ك بورادا کیل‌دن بیر قاچ قویون، کیجی، چوبان، قورت-ایت، و تولکی موده‌لی یاپمق لازم‌دیر. بونلار چوجقلار آراسیندا بولونور. بیری چوبان موده‌لی، دیگری قورت، اوچونچوسو تولکی الخ... موده‌لی اوزه‌رنده چالیشیر. نتیجه‌ده بو یاپیلان موده‌لله‌ر، بیر آرایا توپلاندیقدا کتاب اوزرینده اوقونان حکایه‌یی اوشاق کندی زحمتیله یاپاراق کندی قاباغیندا بیر نوع مجسم صورتده گوریر. بونیك‌دا په‌داغوژی نقطهٔ نظرینجه نه قدر مثبت نتیجه‌له‌ری اولدیغی هر کسجه بللی‌دیر.

کاغذ ایشله‌ری ده‌خی بو صورتله داوام ایدیر.

مکتب و کند تصرفاتی.

یازانی: **دوچنسگی**

مکتب ایشله‌ری مه‌تودلارینا عائد 1926 نجی ییلك 12 دیقابرینده فنی په‌داغوژو اینیستیتوتو طرفینده‌ن پیداغوغلارله آغرانوملاردان عبارت بیر اجلاس چاغریلمیشدی. بوجور اجلاس تأسیس ایتمك فکری مذکور اینیستیتوتوك آغرو-بیئولوژو یاریم شعبه‌سی طرفینده‌ن میدانا آتیلمیشدی؛ زیرا کندیك اساس مدنی قوه‌لرینی تشکیل ایده‌ن و کند تصرفاتینی جانلاندیرماق و یوکسه‌لتمك کیبی بیر مسئله‌نیك حلی اوغروندا باشقا-باشقا مه‌تودلارله چالیشان بو ایکی قوه‌یی باش-باشا وورماق، بونلاریك فکرلرینی آلماق و آرالاریندا دوزگون مناسبت قورماق احتیاجی چوقدان حس اولونوزدو.

اجلاسدا اشتراك ایده‌ن موسقوا قضا اغرانوملارینك سابی یوزده‌ن چوقیدی. آغرانوملارله پیداغوغلار آراسیندا دوزگون مناسبت قورماق ایچین دوغرو بیر یول و چاره بولماق مسئله‌سی‌ده اولدوقجا یئرلی و شبهه‌سز ایدی. بو

مسئلهنیڭ مذاکرهسینده جدیتله اشتراك ایدهن عضولردهن بیر چوقونیڭ مسئلهیه آرتیق ذوق و هوسله گیریشمهسی و جانلی صورتده آیدینلاشدیرماق ایستهمهسیده هیچ مسئلهنیڭ دیدیکجه ده گهرلی و اهمیتلی اولدوغونو گوستهریردی.

اجلاسدا اشتراك ایدهن 90 آدامدان 30 نفری آغرانوم ایدی. بورادا موسقوا معارف شعبهسیله خلق معارف قومیسارلغینیڭده نمایندهلری آقتیو صورتده اشتراك ایدیردیلهر.

اجلاسدا 5 معروضه دیڭلهنیلدی معروضهلهر بونلار ایدی:

1 ـ مکتب و اجتماعی-لزوملو ایش (شولغین).
2 ـ اکینچیلیکده (آغرانومیادا) اجتماعی-لزوملو ایش. (ایغنانیهف).
3 ـ گهنج کندلیلهر مکتبی و اجتماعی ایش (سیودنیوف).
4 ـ موسقوا غوبیرنیاسیندا پئونهرلهریڭ کند تصرفاتینداکی ایشلهری (والهریانووا)
5 ـ موسقوا غوبیرنیاسینداکی مکتبلهریڭ اکینچیلیکده اجتماعی ایشلهری (آلکساندرووا).

مکتبیڭ، اجتماعی-لزوملو ایش یولونا دوشمهسینی شولغین آیدین و قونغرهت مثاللارله تصویر ایدیردی. حقیقی یاشایشدان آیری دوشمیش طلبهلهرینه آنجاق رسمی (فورمال) معلومات ویرهن أسکی مکتبڭ خلافینا اولاراق، یڭی مکتب شاگردلهرینه حیاتجه اهمیتلی و دهگرلی معلومات ویریر و مکتبده ویریلهن بو کبی معلوماتلارىدا عین زماندا حیاته کیچیرمهگی–اونلارا اوگرهدیر. مکتبده آلینان معلومات حیاته کیچیریلدیکده داها آرتق دهرینله شیر، گنیشلهنیر و محکمدن کیچیریلیر. تطبیقات ایشلهرینی بللی ایتمڭ ایچینده اوشاقلاردان اوترو آغرانومیا الڭ یارار و گنیش بیر ساحهدیر. بو ساحهده گوریلهن ایشلهر دخی شاگردلهر ایچین الڭ الوریشلیدیر. و مکتبلهردهن بیر چوقودا اونو حیاته کیچریر.

مثال ایچین تولا (тула) مکتبلهرینی گوستهرمڭ اولور. بو مکتبلردهن بیر چوقو میوه باغلارینا ضرهر و زیان ویرن بیر پارا حشراتا قارشی جدی

مبارزه قومپانیاسی دوزلتمشدی؛ بیر چوق غوبیرنیالاردا تاخیل کسسه گنلەرینه (هامستەر) قارشی مبارزه قومپانیالاری تشکیل ایدیلمشدی و مکتبلەردن بعضلەری‌ده آغرانوملارا یاردیمچی اولاراق تبلیغات آپاریردیلار. لاکن افسوسلار اولسونکو بوجور اجتماعی لزوملو ایشی هەر مکتب آیریبایقدا آپاریر، عمومی، (مشترك) پلانلاری اولمیر و بلکەده بیر مکتبك ایشی باشقا مکتبلەریك ایشیندەن آیری اولور. بیر مکتبیك ایشیله باشقا موسسەلەریك ایشلەری آراسیندادا بیرلیك گورونەمیر؛ خصوصا آغرانومیق اداره و موسسەلەریله مکتب ایشی آراسیندا اویغونسزلیق گورینیر. اونا گورەده مکتب ایشیله موسسەلەر آراسیندا رابطه قورماق و آغرانومیا ساحەسینده عمومی و مشترك ایش پلانی دوزەلتمك لازم گلیر.

ایغناتیەفیك ئوز معروضەسینده میدانا آتدیغی مسئله، تشکیلات و تیخنیق قاراقتەرلی مسئلەلەر ایدی.

معروضەچینیك فکرینجه، معلمه، وظیفەسینه عائد تعلیماتله دستورالعمللەر ویریلمەلیدر. لاکن بویله تعلیماتی یازماق و دستورالعمل ویرمك ایچین‌ده انتظامله اویغونلوق لازمدیر.

مثال ایچین گوستردیگی سخەمادا مکتبله کندیك باشقا اورغانلارینك وظیفەلەری آراسینداکی رابطه آشکار گورینیردی. یرلی تشکیلاتلار آراسینداکی علاقەدەن باشقا هر تشکیلاتیك خصوصی ایشینی‌ده، دائره ایشلەرینی پلانا آلان اورغانلارا تابع ایتمك لازم گلیر.

بویله که مذکور عمومی پلان اوزرینه هر تشکیلات و اداره‌نیك (اوسیرادان مکتبنده) عهدەسینه دوشەن معین وظیفەیی همان تشکیلات و یاخود اداره اجرا ایدیر.

جوان کندلیلەر مکتبی ایسه، کندده اڭ بویوك و اهمیتلی اجتماعی ایشی گورمەلیدیر؛ بو مکتبیڭ بوتون وظیفەسی آغرانوم منطقەسینڭ وظیفەسیله علاقەلی اولمالیدیر.

مکتبیك آغرانومیق ایشی ایکی جور اولمالیدر:

1) مکتب یثرینده، 2) کند تصرفاتیندا یاپیلمالیدر.

رودینوف ئوز معروضه‌سینده جوان کندلیله‌ری مکتبیڭ ایش مه‌تودلاریله و آلدیقلاری نتیجه‌لرله تانیش ایتدی. جوان کندلیله‌ر مکتبی، محال آغرانومینا آرتق کومك ایده بیلر: جوان کندلیله‌ر مکتبی رهبرلرینڭ وظیفه‌له‌ری، مکتبده تعلیم ایشینی دوز گون قورماق، داها دوغروسو، کند تصرفاتینی ئوگره‌نمك اوغروندا قازانیلان نتیجه‌له‌ره اویدورماق و مکتبیڭ تام فعالیتینه اجتماعی قاراقته‌ر ویرمکده‌ن عبارتدیر.

جوان کندلیله‌ر مکتبی بر چوق فایدالی نتیجه‌له‌ر قازانا بیلمیشدیر. مکتبله‌ردن بعضله‌ری بول محصوللولوق اوغروندا گوزه‌ل قومپانیالار آپارمشلار، ماشین شراکتی دوزه‌لتمك ایچین جدی چالشمشلار والخ. یایدا، مکتب طلبه‌له‌ری سربست صورتده تصرفاتلاردا چالشدیقلاری زمان آغرانوملار بونلارا رهبرلیك ایتمه‌لیدیرله‌ر، قونفرانسلار چاغیرمالی، شاگردله‌ریك آنا-آنالارینی تبلیغات یولیله باشا سالمالیدیرلار، والدین یغینجاغی چاغیرمالی. قورصلار آچمالیدیرلار. هر حالدا توپراق اداره‌له‌ریله جوان کندلیله‌ر مکتبی آرا-سیندا سیق رابطه قورماق لازم گلیر.

آغرانوملیق منطقه‌سی طرفینده‌ن گرسته‌ریلمه‌ریك جمله‌سینی‌ده جوان کندلیله‌ر مکتبی تاملیه اجرا ایتمه‌لی و هیچ وقت خصوصی پلانیلا چیقیشدا بولونمامالیدیر.

واله‌ریانووا یولداشدا موسقوا غوبیرنیاسی پیونه‌رله‌رینڭ فعالیتنی تصویر ایده‌ر گیبی معروضه‌ده بولوندو. پیونه‌رله‌ره کند تصرفاتینا عائد وظیفه‌لر ویرمك ایچین هم موسقوا غوبیرنیاسینڭ شرطلری و هم‌ده پیداغوزیق نظریه ایله پیداغوزیق طلبات نظره آلینردی.

یای وظیفه‌له‌رینڭ الڭ چوقی بوستانچیلیقدان عبارت ایدی. چیچه کچیلیکله باغچیلیق ایسه، ایکینجی سیرادا ایدی. قیش فصلینده گوریله‌ن ایشله‌رده بوستان محصولاتینی قیشدا ساقلاماقدان، حیواندارلیقدان والخ‌دان... عبارت ایدی. بو کیبی وظیفه‌له‌ری بیجه‌رمك ایچینده پیونه‌رله‌ر و جوربه جور پیونه‌ر تشکیلاتلاری رهبرلیك ایدیردی. لاکن اساس رهبرلیك دسته باشی رهبر (Bo-

жатый) طرفینده‌ن یاپیلیردی. آغرانوم‌له معلمیمك یاردیمی و رهبرلیکی ایله بیر چوق یازلیق ایشله‌ری گوریلمشدی. چوقدا گوزه‌ل محصول آلینمشدی. ایشی حسابه آلماق اصولی ایسه، همان اولدوغو کیبی اسکی قاعده اوزره یاپیلیردی.

اوشاقلار ئوز وظیفه‌له‌رینی آرتیق ذوق و هوه‌سله اجرا ایدیردیله‌ر.

پیونه‌رله‌ر، مکتبله‌ری‌ده کند ایشله‌رینه جلب ایدیرله‌ر. لاکن وظیفه‌له‌ری پلانا سالماق، بیرینجی دره‌جه مکتبله علاقه قورماق، لازم اولان ماته‌ریال‌لارله، کتابلارله تأمین و تجهیز ایتمك و رهبرله‌ری‌ده حاضرلاماق لازم‌دیر. عمومی ایش پلانینی‌ده آغرانومیك اشتراکیله دوزلتمك لازمدیر، اجتماعی تشکیلاتلاری و قوئه‌پیراسیالاری‌دا پیونه‌رله‌ر ایشینده چالشماغا جلب ایتمه‌لی و اویغون ادبیات چاپ ایتدیریلمه‌لیدیر.

یولداش آله‌قساندیرووادا ئوز معروضه‌سینده، مکتب فعالیتینی دوزگون پلانا آلماق ایچین مکتبله آیری اداره و مؤسسه‌له‌ر آراسیندا محکم بیر رابطه‌نیك لازم اولدوغونو قید ایدیردی. یئرلی بیر ئولکه‌یی تدقیق ایده‌ن آغرانوما مکتب یاردیم ایتمه‌لیدیر. عمومی وظیفه‌یی اجرا ایتمك ایچین آغرانوملا پیداغوق بیرله‌شمه‌لی، و آل ـ أله ویرمه‌لیدیر. آغرانوم‌دا معلمه یاردیم ایتمه‌لیدیر. آغرانوملا مکتب آراسیندا رابطه و اتحاد قورماق مکتبده‌ن آرتیق آغرانوما لازمدیر.

بعضا اوبله‌ده اولور که مکتبیك اجتماعی ئزوملو ایشیله عمومی تعلیمه عائد وظیفه‌له‌ری آراسیندا معین بیر رابطه قورماق ایشینده معلم چوق وقت شاشیر. اونا گوره‌ده گرك آغرانوم گرکسه مه‌ئود بیورونیك گوسته‌رمه‌سیله مکتب ئوز عهده‌سینه کوچوك بیر وظیفه گوتوره بیلیر. مثلا: هوایی بوقلاماق (مشاهده ایتمك)، توخوملاریك گوگه‌ره بیله‌نله‌ریله یارامازلارینی آییرماق، آلاغا (یاراماز اوتلارا) و ضره‌رلی جوجوله‌ره قارشی مبارزه آپارماق کیبی ایشله‌ری مکتب موفقیتله اجرا ایده بیلیر.

عمومی ایش پلانی دوزه‌لتمك ایچین‌ده آغرانوملاردان پیداغوقلاردان

عبارت قونفرانس چاغیرماق لازم‌گلیر. سوڭرادا بیرلیکدە قبول ایدیلمیش تدبیر و چارەلەریڭ جملەسینی حیاتە کیچیرمك ایشیندەدە آیریلیق دەگل، بیرلیك یاپیمالیدیر. وظیفەیی تمامیلە بیتیردیکدەن سوڭرادا پلان ترتیب ایدەن اورغانلار قارشیسیندا دویلە معلومات ویرمك و آلینان نتیجەلەری‌دە حسابا آلماق لازم‌دیر.

بو معروضەلەریڭ جملەسی آرتیق دقت و مراقلا دیکلەنیلدیکدەن سوڭرا جانلی صورتدە مذاکرە آچیلدی. مذاکرەدە 15 نفر اشتراك ایدوب هر کس ئوز دوشونجەسینی آرتیق ذوق و سەوینچلە سویلەیوردی. میدانا آتیلمش بو مسئلەنیڭ‌دە بیرلی اولدوغونو هر کس قید ایدیردی؛ پیداغوقلارلە آغرانوملار آراسیندا سیقی رابطەنیڭ قورولماسینی هپ بیر آغیزدان کیبی دیەوردیلەر؛ بونلاریڭ آراسیندا مناسبت یاراتماق ایچین یوللار گوستەریلیردی، بو اوغوردا تصادف ایدیلە بیلەجك مانعەلەر گوستەریلوب آیدینلاشدیریلیردی و بونلاری قالدیرماق ایچین واسطە و چارەلەر گوستەریلیردی. ناطقلەردن بعضەلەری حتا معلملیك و ظیفەسینیڭ اویغونسز خارجی شرطلەر ایچەروسیندە آقدیغینی گوستەرەرەك باشقالارینڭدە اعتناو دقلەرینی بو مسئلەیە جلب ایدیردی.

مکتبە ویریلن یثریك اویغونسز اولدوغونو، مذکور توپراغی ایستەنیلەن حالا سالماق ایچین یارار واسطەلەریڭ یوقلوغونو، حصارلامانیڭ ممکن اولمادیغنی، مکتبە لازم اولان بیر چوق فایدالی شیئلەریڭ آلدە ایدیلە بیلمەسینی گوستەریردیلەر؛ پروغرامیڭ دیدیکجە آغر اولدوغونو، پیداغوقلارلە آغرانوملاریڭ حددەن آرتیق چالشدیقلارینی سویلەیوردیلەر و عینی زماندادا معلمیڭ کند تصرفاتی ایشلەریندە چالشماغا حاضر اولمادیغینی قید ایدیردیلەر.

پیداغوقیڭ کند تصرفاتی ساحەسیندە گوردیگی ایشلەر آغرانومیڭ ایشی آراسندا رابطەسیزلیك، اوچوروم واردیر.

چوق وقت اوبلە اولور کە مکتبڭ اجتماعی قاراقتەرلی وظیفەلەرینڭ جملەسینە نە پروغراملە، نە تصرفات پلانلاریلە، نە مەتودلارلە، نەدە وقت و زمانلە اویغون گلمیر.

مکتب بعضی وقت هر جور ایش گوریر و بو جور ایشلەری گوردیگدەدە هیچ بیر پلانی نظرە آلمیر؛ اونا گورەدە نتیجەدە مأیوسلیق، سهو و نقصانلار آلینر. مکتب، هیچ وقت استحصالچی واحد شکلی آلمامالیدیر. چوجوقلیغك بوتون مقتضیاتلارینی نظرە آلمالیدیر.

مکتب، آغرو-پروپوغاندا یایماق کیبی فایدالی وظیفەلەری‌دە اجرا ایدەبیلیر. کندده معارف و مدنی ایش آپارماق و پیداغوقلارلە آغرانوملاری بیرلشدیرمك ایچین بعض اورغانلاریك تأسیس ایدیلمەسی ایستەنیلیردی. آغرانوملارلە پیداغوقلاریك عمومی ایشلەرینی بیرلەشدیرمك و آیدینلاشدیرمانیك‌دە فایدالی اولدوغو گوستریلیردی؛ مکتبلە آغرانومیك و باشقا یئرلی ادارەلریك ایشلرینی‌دە اویغونلاشدیرماق ایچین عمومی پلانیك دوزەلمەسی لازم گوریلیردی.

مکتبە ویریلن توپراغی نظاما سالماق دوزەلتمك ایچین توپراق ادارەلرینك مکتبە یاردیم ایتمەلری آییریجا گوستەریلدی. مکتبیك یایدادا ایشلەمەسینك فایدالی اولدوغونو گوسترەنلردە واردی.

بویلە فکر طرفدارلاری حتا جوان کندلیلر مکتبنك قازانمیش اولدوغە تجربەلریك بو موسمدە یایدا (یایە) مکتبدە قوللانیلماسینی تکلیف ایدیردیلر. و بو مقصدلەدە کند تصرفاتینا عائد ماتەریاللاریك هپسینی بوتون تعلیم ییلی اوزرە بولمەگی میدانا آتیردیلار. پروغراما گیرەجك کند تصرفاتینا عائد ماتەریاللاریك اقل حدی گوستەریلمەلیدیر. معلملەری یگیدەن حاضرلاماق ایچین دوزولەن خصوصی پروغراملاردا کند تصرفاتی ماتەریاللارینا دەگرلی یئر ویریلمەلیدیر. معلملەر نشریاتیندادا کند تصرفات مسئلەلرینە آرتیق اهمیت ویریلمەلیدیر.

«کند تصرفات تمایللی مکتبلردە اوقویان اوشاقلاریك معلوماتی آز اولور و اونیك ایچین‌دە کند تصرفاتیندان قاچیەلار» دییەن بیر عضوە قارشی اکثریت ایسە؛ بویلە دییردی: «مکتب نوز طلبەلرینی کند تصرفاتینا عائد معلوماتلارلە سلاحلاندیرمالی و آنجاق کند یاشایشینا لازم و فایدالی اولان بوجور معلوماتلار ویرمەلیدیر.»

اجلاسدا اشتراك ایدەن آیری آیری عضولر طرفیندەن سویلەنیلەن جوربە جور رأیلریك، اشتباهلاریك و آرزولاریك تقریبی یکونو یوقادار ایدیکە کوستەرلمدی. لاکن، عمومیت اوزرە دیمك اولارکە مذاکرە زمانی یورودیلن اختلافلی و فرقلی رأی.و دوشونجەلرك هیسی موجود وضعیتیك، مکتبلە آغرانوم آراسیندا کی مناسبتیك آنورمال حالدا بولوندوغونو قید ایدەردی؛ بونلاریك آراسیندا سیقی رابطە قورمانیك و ایشلەریکدە معین پلان اوزرە آپاریلماسینك داها فایدالی اولدوغونو گوستریردیلر. اجلاسدا اشتراك ایدەنلریك رأیلری آیدین اولدوقدان سوگرادا اولونان فایدالی تکلیفلریك جملەسی چیقاریلان قراریك مادەلریندەن اولدو. مثلا قبول ایدیلەن قرأردە بوجور مادەلر وازدی:

کند مکتبی، شاگردلرینە عملی معلوماتلە اعتیاد ویرمەلیدیر؛ شاگردیك آلدیغی عمومی معلومات شاگردیك افق عقلیمینی گینشلندیرمەلی و اجتماعی ساحەدە چالشماق ایچین حاضرلامالیدیر. مکتبلە، پلان دوزەن شورا اورغانلاری آراسیندا رابطە اولمالیدیر. مکتبلە آغرانوم آراسیندا رابطە قورماق ایچین بونلاریك ایش پلانی عمومی (مشترك) و عین زماندادا وظیفەلری آیدینلاشدیریلمالی و هر کسە ئوز وظیفەسی بیلدیریلمەلیدیر. مکتبك ایشی اجتماعی لزوملو اولمالیدیر. بو مقصدلەدە ئولکە شناسلیق قاراقتەری داشیمالی‌دیر؛ مکتبیك ایشی، مکتب یئریندە، کندلیلەریك تصرقاتیندا و هم‌دە اجتماعی تشکیلاتلاریك ایشلەرینی گورمکدەن و اجر ایتمکدەن عبارت اولمالیدیر. آغرانوم، مکتب ایشینی یولونا سالیر، تعلیمات ویریر. ایشیك گیدیشینی یوقلاییر و مکتبیك ماتەریال‌لار و آلتلەرلە تأمین و تجهیز اولونماسینا یاردیم ایدیر. آغرانوم سبب اولورکە مکتب جوربە جور قومپانیالاردا اشتراك ایدیر، سرگیلەر قورماقدا والخ کیبی ایشلەردە چالیشیر.

پئونەر دستەلریلە کند تصرفات درنکلەرینك ایشلەرینی‌دە آغرانوم یولونا قویور. مکتبیك اجتماعی ـ لزوملو ایشی‌دە مکتبك عمومی ایش پروغرامیلە رابطەلی اولمالیدیر.

مکتبیك یاز و یای موسملریندە کی وظیفەلەرینی نظاما سالماق و یولینا قویماق ایچین‌دە خصوصی مەتودیق مکتوبی دوزەلتمك لازم گلیردی.

بویله بیر مەتودیق مکتوب دوزەلتمك ایچین‌دە اینیستیتوت نمایندەلریله پیداغوقلار و آغرانوملاردان عبارت بیر قومسیون تشکیل اولوندو. خلاصه اولاراق دیمك اولار کە: اونلاریك یاپدیغی ایش هم بویوك و همدە اهمیتلی ایدی.

آغرانوملارله پیداغوقلار آراسینداکی اوچورومو قالدیرماق، بونیك یئرینه رابطه قورماق، بونلاریك وظیفەلەری آراسیندا علاقه و مناسبت تورەتمك، مکتب پروغراملاریله حقیقی یاشاییشیك طلباتی آراسینداکی اختلافی قالدیرماق ایچین بونلار طرەفیندە جدی و قطعی بیر آدیم آتیلمشدیر.

جانلی گوشەلەر تشکیلی.

یازانی: **افندی‌زاده عبدالرشید**

جانلی طبیعت گوشەلەریندن بحث ایدیکدە بوجور گوشەلەریك قورولوش و تجهیزی مسئلەلەری‌دە اوز اوزونه میدانا چیقماقدادیر.

بو خصوصدا ایلك نوبەدە آقواریوم و تەرراریوم ماتریاللاری‌نیك نظرە آلینماسی طبیعیدیر.

کیچەن مقالەدە جانلی طبیعت گوشەسینیك اهمیتیندەن بحث ایله مقالەنیك آخریندا بو کیبی گوشەلەریك مکتبلەردە نه جور قورولماسی مسئلەسیندەن دانیشمیشدیق. بو مقالەدە یەنەدە گوشەلەریك داخلی قورولوشو اوزرینده دایاناجاغیق، جانلی گوشەلەریك قورولوش و تجهیزیندن بحث ایدیکدە، اوکجه مکتب شرائطینه و مقصدلەرینه اویغون اولان آقواریومدان باشلیاق:

کوچوك بالیقلار، بالاجا حیوانلار و سو بیتکیلەری‌نیك ساقلانماسی و اونلار اوزرینده دائمی مشاهدە آپارماق ایچین، جانلی گوشەلەردە آقواریوملار بیرینجی یەر دوتمالیدیر. مکتب گوشەسی ایچین الویریشلیسی 8 ویرشوق اوزونی، 5 ویرشوق أنی و 6 ویرشوق هوندورلیکی اولان آقواریومدیر. چونکو بو جور آقواریوم آز یر اشغال ایدوب، اوزونوده پنجرەلەردە یرلەشدیرمەك اولار.

آقواريومىڭ ديبى-باس دوتماماق ايچين-دەميردەن اولمايوب ممكن اولورسا ايكى قات چينقودان ياپيلماليدير. اطرافيندا كى جاملارىدا ياخشى زاماسقا (ياقى) ايلە ياپيشديرمالى كە محكم اولسون.

بوجور آقواريوم خيردا باليقلار و كوچوك حيوانلار ايچين الويريشلى ايسەدە Sallisneria يعنى سو فدانى كبى سودا بويويەن و قول بوتاخ آتان نباتلار ايچين يارامەز.

سو بيتكيلەرى ايچين أنى آز، فقط بويو يوكسەك آقواريوم تدارك ايتمەليدير. بو آقواريوملاردا نباتلار اوزلەرينى ياخشى حس ايدوب سربستچە بويويە بيلەرلەر.

بوجور آقواريوملار مختلف اولچولەردە اولسالاردا مكتب ايچين مناسبى 10 ويرشوق اوزونى، 5 ويرشوق أنى و 10 ويرشوق ارتفاعى اولانلاردير.

بو ايكى‌جور اولچودە كى آقواريوملارى هر يەردە سفارش ويروب ياپديرماق ممكندير.

هلە اويلە معلملەر تاپيلميشكە بير آز فداكارليق و جديت گوستەرمكلە جام، چينقو و آغ دمير لوحەسيندەن ايستەنيلەن آقواريوملارى ياپوب دوزەلتميشلەردير.

بوندان باشقا بازارلاردا اوجوز قيمتلەرە ساتيلان بويوك دائرەوى بانقالار (برنى) دن بير نيچەسينى آلوب گوشەبى تجهيز ايتمەليدير، بو بانقالارى آقواريوملارا عوض ايتمەك اولار.

آقواريوملاردان باشقا خيردە سوحيوانلارى ايچين‌دە گوشەدە يەر ويرمەليدير: تاتلى سولاردا ياشايان زەلى و سائر بو كيبى حيوانلار اوقادار اوفاق ديرلاركە اونلارى كوچوك قابلاردا وحتى استكانلاردادا ساقلاماق اولار.

.لاپ ياخشيسى 15×8×18 سانتيمترو اولچودە اولان و چوق بويوك اولمايان مستطيل شكلندە كى آققومولياتور قابلاريندان استفادە ايتمەليدير. بوجور قابلار جانليلار اوزەريندە مختلف مشاهدە و تجربەلەر ياپماق ايچين چوق الويريشليدير. بو قابلاردا سودا ياشايان حيوانلارى ياخشيجا ساقلاماق اولار.

مستطیل شکلینده آقوومولیاتور قابلارینی تدارك ایتدیکده اوست طرفینیك دوز کون اولماسینا آیریجا دقت ایتمه‌لیدیر که جام شیشه ایله آغزینی قاپاماق ممکن اولسون.

دیدیکله‌ریمیزی خلاصه ایده‌جه‌ك اولورساق، ئه‌قسقورسیونلاردا اله کیچیریله‌ن ماته‌ریاللاری اطرافلیجه اوگره‌نمه‌ك ایچین الك آزی گوشه‌ده آشاغاداکی شیله‌ر بولونمالیدیر:

1. یوقاریدا ایضاح ایتدیکیمیز آقواریوملاردان بیر، یا ایکی‌دانه.

2. دورت، یا بش‌دانه آقوومولیاتور قابلاری. یاخود بونلاریك عوضینه بووارلاق عادی بانقالار (برنیله‌ر).

3. بیر نیچه دانه (5 یا 6) به‌نزه‌ن استکانلاری.

4. بش آلتی‌دانه عادی استکان.

بیر نیچه جنس بالیقلاردان و سو بیتکیله‌ریندن باشقا و چومجه قویروغی و کوچوك خرچنکله‌ری، زه‌لیله‌ری، هیدرالاری و بونلارا بگزر داهادا ماراقلی بیر چوق فقره‌سیز حیوانلاری ساقلاماق ایچین یوقاریدا گوسته‌ردیکمیز مقداردا کی جهازلار و قابلار بول‌بول یته‌ر.

بونلاریك اوستونه بیر نیچه کاسا و درین بوشقابلاردا علاوه ایده‌رسه‌ك مکتبده کنیشجه بیر جانلی گوشه قورموش اولاریق. جانلی گوشه‌له‌رده کی جهاز و قابلاری و خصوصیله آقواریوملاری جدی و احتیاطلی بیر صورتده محافظه ایتمه‌لیدیر

1. هر شیده‌ن قاباق آقواریوم قویولان یری تمیز ساقلاماق و اونیك یرینی اولجه‌دن تعیین ایتمك لازمدیر.

2. آقواریومی قوم و سائر بوکیبی سرت شیله‌ر ایله یوماق ضرولیدیر. چونکو نتیجه‌ده خیردا قوم حصه‌جکله‌ری آقواریوم جامینیك سطحینی چیزه‌رك اونیك دوتغون شکل آلماسینا سبب اولار.

3. آقواریومی آیاقلاری تره‌پنمه‌یه‌ن محکم بیر میز اوستده ویا پنجه‌ره‌یه قویمالیدیر.

4. آقواریوملك دیبینه توکمه‌ك ایچین قوم حاضر ایتمه‌لیدیر. لاپ یاخشیسی آغ، ایری چای قومیدر. چونکو بونی یوماق قولایدیر.

گیل‌سیز اولماق شرطیله توبراق آلتیندا کی ساری قومی‌دا قویماق اولار. قومی آقواریوما توکمه‌دن اول، باشقا بیر قابدا چوقچا یومالیدیر که سویا قاریشدیقدا رنگینی بولاندیرمایوب آقواریوملك دیبینه ترسب ایتسین. بو مسئله‌یه سوك درجه‌ده فکر ویرمه‌ك لازمدیر. قوم تمیز یویولمازسا حیوانلار اوگا توقوندوقدا سویی بولاندیراجاق و سودا کی شفافلیق‌دا غائب اولاجاقدیر. ایچینده یاشایان حیوانلارا بوجور سو چوق فنا تأثیر ایده‌ر.

5. آقواریوما سوتوکمه‌دن قاباق یاریم، یا بیر ویرشوق قالینلیقدا طبقه‌سی اولان تورف قویدیقدان سوگرا یاریم ویرشوقدان آز اولماماق شرطیله قوم علاوه ایتمه‌لیدیر. اگر تورف اولمیوب تکچه قوم توکوله‌جه‌ك اولورسا قالینلیغی ویرشوق یاریمدان آز اولمامالیدیر.

بیرپارا طبیعیاتچیلار آقواریومیك دیبینه خردا داش توکمه‌یی توصیه ایدیرله‌ر. تمیزلیك و گوزللیك ایچین خیردا داشلار مناسب ایسه‌ده، بوکیبی شرائط آلتیندا نباتلار یاشامیوب تیزجه محو اولوب گیدیرله‌ر.

آقواریومیك دیبینده داشدان قایالار، ماغارالار یاپماق و جوربه‌جور بالیق قولاغیلار قویماقدان‌دا واز گیچمه‌لیدیر. چونکو بونلار، چوق وقت سودا کی خیردا بالیقلار و دیگر اینجه قورولوشلو حیوانلاریك یارالانماسینا و زده‌له‌نمه‌سینه سبب اولورلار. هله بوکیبی شیله‌ر خیردا آقواریوملارا هیچ‌ده یاراماز.

6. سودا یاشایان نباتلاری (سوفدانی و غیریله‌ری) برلشدیردیکده‌ن سوگرا آقواریوملارا سویی علاوه ایتمه‌لیدیر. آقواریومدا نباتلاری اویله محکم یرله‌شدیرمه‌لیدیر که سوییك بولانماسینا سبب اولماسین. بیرده سویی آقواریوما توکدوکده آغزینا قدر دولدورماییب ایکی اوچ ویرشوق بوش یر بوراقماق لازمدیر.

بیر آزدا آقواریومیك نیجه ساقلانماسیندان دانیشاق:

چوق واقت بیله اولور که مکتبده آقواریوم قویولوب ایچەریسینده حیوانلار و بیتگیلر ساقلانیر، مشاهده ایشلەری آپاریلیر و ظاهرا ایشلەریك گوزل بیر طرزده گیندیکی حس ایدیلیر. لاکین گونلەر آیلار کیچدیکجه مکتب آقواریومی فنا بیر شکله گیریر. جاملاریك سطحی دوتغونلاشیر، گوروونمەز بیر شکل آلیر، بیتگیلەر سودا عمله گلەن یوسونلارلا اورتولور، بیتگیلەریك قوقموش حصەلەری سودا اوزور، سوییك دیبی چوق وقت حیوان جمده کلەری ایله دولور. بوفنا نتیجەلەر بیر چوق سبیلەردەن آسیلیدیر؛ بونلاریك باشلیجاسی بودور که، اوشاقلاریك ماتەریالا .اولان ماراقی ایتمکله باشقا شیلەر ایله مشغول اولورلار و نتیجەده آقواریومی یاددان چیقاریرلار. بو کبی فنا حاللاریك قارشیسینی آلماق ایچین بو قاعدەلەره رعایت ایتمەلیدیر:

1. آقواریومدا ایستەر بیتگیلەری، ایستەرسه حیوانلاری چوقجا ساقلاما‐مالیدیر. حیوان و بیتگیلەر نه قادار چوق اولورسا آقواریومیك داحجمی بیر اوقادار آرتیق اولماق ایجاب ایدەر. هر حالدا حیوانلاریك راحت یاشاماسی ایچین آقواریوم حجمینك چوق بویوك اهمیتی واردیر.

خلاصه حیوان و بیتگیلەری آز ساقلاماق یولیله آقواریومدا اویلا بیر موازنه عمله گتیرمەلیدیر که حیوانلاریك خراب ایتمیش اولدوغو سو، بیتگیلەریك فعالیتی ایله تلافی ایدیلمیش اولسون.

بوجوره بیر فعالیتیك عمله گلمەسی آقواریومدا سو نباتلارینیك ساقلانما‐سیندان آسیلیدیر.

2. آقواریومدا بیتگیلەریك محو اولماماسی ایچین؛ کافی دەرەجەده گون ایشیغیله تویر ایتمەك، بیتگیلەری آقواریومدا تورەیەن یوسونلاردان قوروماق لازمدیر. بیتگیلەری یوسونلاردان محافظه ایتمك ایچین یوسون یین حیوانلار گوتورورلەر. بونلاردان لاپ یاخشیسی داتلی سولاردا یاشایان ایلبیزدیر. ilbiz (خلق آراسیندا بو حیوانا شیطان دیەرلەر. هم سودا و همده باغ باغچالاردا یاشایانلاری واردیر.)

داتلی سو ایلبیزلەری، آقواریوم دیوارلارینا یاپیشان و نباتلاری احاطه ایدەن ضررلی یوسونلاری چوق سەوه سەوه یەرلەر.

متخصصلەرنڭ الدە ایتدیکلەری تجربەیە گورە بیر ویدرە سو دوتان آقواریوما ایکی ایلبیز کفایت دەرەجەدە یتەر.

اگر بیتکیلەری بوروبەن بوسونلار چوق اولورسا آقواریومنڭ سویونو بوشالتدیقدان سو کرا، بوسونلاری بیتکیلەرنڭ اوزەریندەن اوصوالیجا تمیزلەمەلی.

جانلی گوشەلەردە آقواریوم ایلە ایشلەدیکدە بیر نیچە شیلەردە لازیمدیر کە آقواریوم تجهیزاتیندا و جانلی گوشەلەر قورولوشوندا بو شئیلەرنڭ اولماسی ضروریدیر:

1. چینقودان قیف (هریردە آغ دمیرچیلەردەن آلماق ممکندور.)

2. آقواریومدان سویی چیقارماق ایچین گنیش قائوچوق بورو (تخمینا $\frac{1}{2}$ سانتیمترو دائرەسیندە و مترو یاریم اوزونلوغوندا)

3. کوچوك بانقالاردان سویی چیقارماق ایچین قائوچوق سیفون بورو ($\frac{3}{4}$ سانتیمترو دائرەسیندە و $1\frac{1}{2}$ مترو اوزونلوغوندا)

4. (3 ــ 4 دانە) تنزیفدن ویا باشقا ماتەریالدان یاپیلما 10 ــ 15 سانتیمترو اوزونوندا اوچ کونجلو توراجیقلار.

بو توراجیقلار آقواریومدان حیوانلاری چیقارماق ایچین لازیمدیر.

5. اولموش حیوانلارنڭ جسدلەرینی چیقارماق ایچین آغاجدان یاپیلمیش اوزون پنسەت пинцет

6. عادی تشریح پنسەتی (حیوانلارا الدن یم آلماغی اوگرەتمەك ایچین)

7. ایکیدانە 7 ــ 8 میلیمەترو دائرەسی اولان اوزون جام چوبوقلار

8. تەرمومەترو

بورایا قادار سایدیغیمیز آلت و جهازلار و خصوصیلە آقواریوملار ایلە جانلی گوشەلەر تجهیز اولونورلارسا مکتبلەردە جانلی اوبیەقتلەر اوزەریندە مشاهدە و تجربە ایشلەرینی آپارماق گوشەیی بیر لابراتووار شکلینە قویماق و بو صورەتلە بیولوژی درسلەرینی مقصدە اویغون بیر طرزدە درینلەشدیرمك ممکن اولاجاقدیر.

زحمت مدنیتینه جوانلاری جلب ایتمك یوللاری *)

یازانی: دوزانوف

مدنی قورولوشوڭ حال حاضردا وسعتلنمه‌سینی غایه کوتورن، اجتماعی و تیخنیکی محیط، بیر چوق مهم شعارلار بوروتمه‌ده‌دیر. بو شعارلاردان أڭ کرکلیسی-ایشجی کتله‌رینیڭ (عمومیله شورا جمهوریتله‌ری اهالیسینیڭ) تازه تیخنیقا و فنه مخصوص محصوللارا گنیش صورتده مالك اولماسی شعاریدیر که بو اوزونقدا ایمدی میدانا آتیلیر.

مملکتمیزیڭ استحصالنی حاله دوشمه‌سی: معدن و زاوودلاریڭ چوقالماسی، استحصالیڭ تشکیلی، ایشله‌ریڭ پلانلاشدیریلماسی، توزیع و استهلاك و غیره ایچون اساسلی خط چیزیلمیش.

بو اقدامات عموم جمهوریت مقیاسیندا گوتورولن دولتی تدبیرله‌ردیر.

مملکتده بو ایشله‌ریڭ گیت-گیده ارتماسی، درینلشمه‌سی و گله‌جك ایچون تدریجا گنیش پرسپه‌قتیوله‌ر آچماسی اهالینیڭ بونلاری یالگز دوشونمه‌سی ایله دگل، بتون مملکتیڭ، دوغرودان دوغرویا بیوکدن کوچوکه قدر هر بیر فردیڭ اشتراکی و کومکدارلیغی ایله اولاسیدیر.

بو قورولوش یگی بنوره اوستونده عمله گله‌جك و بو اوغوردا کی مدنی مبارزه‌ده بتون چوجوقلار و یگی یتمه جوانلار اشتراك ایتمه‌لیدیرله‌ر.

نشو-نما ایدن جوان نسلیڭ، تیخنیکی موفقیتله‌ره نائل اولماق خصوصوندا گیتدیکجه آرتان فعالیت درجه‌له‌رینی مشاهده ایتمه‌ك چوق گوزل و مراقلی بیر شئی‌دیر. بونوڭ تعلیمی اهمیتی‌ده چوقدیر.

چوجوقلاریڭ؛ ئه‌له‌قتیریکه، و بوڭا عائد تیخنیقایا، طیاره ایشینه، رادیو-تیخنیقایا، کیمیا، فیزیق، طبیعیات و غیره کیبی‌له‌ره و بونلارا مخصوص بیلگیله‌ریڭ بیر دائره‌ده تطبیقینه اولان مراقینی بورادا سویله‌مه‌ك آرتیق شیدیر.

---

*) مکتب خارجینده گورولن محلی ایشله‌ره مخصوص اینستیتوتوڭ ماتیریاللاریندان گوتورولمیشدیر.

زیرا بو جهتله‌ر هامی ایچون معلومدیر. فقط بو اینته‌ره‌له‌ری دریندن دوشونمه‌ك آنالیزه ایتمه‌ك، بتون‌خاصه‌له‌رینی (تیخنیکی اینته‌ره‌له‌ریك چوجوقلاردا گیشلیگینی، محکملیگینی، قوتینی و اطرافلی اولماسینی) آچیغا چیقارماق کرکلیدیر. بو جور تدقیقات؛ چوجوقلاردا کی تیخنیکی اینته‌ره‌له‌ریك و تیخنیقا دائره‌سیندا یاپیلاجاق فعالیتیك دوزگون یولا قویولماسی ایچون آرتیق فایدالیدیر.

عمومیتله دیمه‌ك اولارکه، تیخنیقا ایشله‌رینده چوجوق چالیشیر کن، بزاوگا گوز یتیردیکده، آنجاق اونیك بو ویا باشقا جور اوزونو دوشوندوردوگونو مشاهده ایدیریك.

محیط، (دار معنا اعتباریله: چوجوغوك بولداشلاری، والدینی، مکتبده، ایوده یا خود کوچه‌ده یاپیلان صحبتله‌ر، دانیشیقلار و الخ. کنیش معناده‌ایسه: غزیته‌له‌ر، ژورناللار، تیاترولار، کینولار، اجتماعی نمایشله‌ر و الخ.) چوجوغا سایسیز مقداردا تیخنیکی مسئله‌له‌ر آگدیریر و هیچ تعجب ایتمه‌ملیدیر که چوجوقلاردا، گوردوکله‌ری، ایشیتدیکله‌ری، دوشوندوکله‌ری و یاشادیقلارینی حقیقی شکالله‌ره سالماغا، مجسم قیلماغا. حیاته کیچیرمه گه آرتیق چالیشیرلار. تیخنیکی پروبیله‌مله‌ریك بیر شکله سلینماسی، مجسم قیلینماسی قیدینی چوجوقلاردا هر واقت بیز مشاهده ایده‌بیله‌ریك. اونلار بعضا چوق آغیر حیاتی مسئله‌له‌ر و حتا استحصالی ایشله‌رله موظف اولدوقلاری حالدا ینه گوستریلن قیدله‌ری یوروتمه‌دن آل چکمه‌یرله‌ر.

.موسقوا معارف شعبه‌سی پیدالوژی لاباراتوری و مکتب اینستیتوتو وآیری‌آیری تدقیقاتچیلار طرفیندن معیشت و استحصالی زحمت دائره‌سینه عائداولماق اوزره یاپیلان تدقیقات حقیندا موجود گوستریشله‌ری اوقوجو «تازه مکتب یولوندا» آدلی موسقوا ژورنالینیك 1927–ایل، 4 ـ نمره‌سینده بیبلیوغرافیك شعبه‌ده تاپا بیلیر).

آلتی یاشیندان اعتبارا چوجوقلار کندی کندینه خدمت ایتمه‌ك ایشینه‌جلب اولونورلار. عائله‌یه کومك ایتمه‌ك، پیشمیش، اودون، سو حاضرلاماق کیبی ایشله‌رده اشتراك ایدیرله‌ر. دکانه گیدیرله‌ر، قوئوپه‌راتیوده نوبت چکیرله‌ر، یوکله‌ری ساماوار قویورلار، قند دوغرویورلار، پیشمیش ماکیناسینی یاندیریرلار.

کندلی حیاتینا گلدیکده، بعض جوجوقلار 7 دن و عمومیتله قالانلاری ایسه ـ 10 یاشیندان باشلیاراق کوی تصرفاتی ایشله‌رینده اوغراشیرلار:

قارتوپ أکیرله‌ر، اونو توملاییرلار، اوتوك ییغیلماسیندا. مالالاماق ایشینده کومك ایدیرله‌ر.

بیر بو قدر معیشت ایشله‌ری ایله یوکله‌نن جوجوقلار و خصوصیله یگی یتمه جوانلار بونیکله برابر حیاتی هر طرفدن قاپلایان تیخنیکی حادثه و آقیتیلارا بیوك فکر ویره‌رك، اونلاری اشغال ایدن تیخنیکی پروبله‌مله‌ریك اجراسینادا واقت و فرصت بولورلار.

جوجوقلاری مراقلاندیران، تیخنیکی پروبله‌مله‌ریك قاراقتیرزه‌سینه بورادا بیر آز فکر ویره‌رك.

ـ هر شئی‌دن اول جوجوقلاری نه مراقلاندیریر؟

بو سوالی، اودیس کتبخانه‌سی «مجهول‌سوزله‌ریك آلبومو» شکلینده‌توپلادیغی سواللار، طولاییسی ایله آیدینلاشدیراجاقدیر.

بو آلبومدا یازیلان تیخنیکی سواللاری آشاغی‌دا گوستره‌رك:

سواللاری‌ـجوجوقلار، اونلارا جواب ایسه ـ کتبخانه‌نیك جنبینده‌کی یگی یتمه‌له‌ره مخصوص «معلومات قروژوسو» ویرمیشدیر.

آوی ـ او یا و هوادا یوزمه‌یه عائد سواللار:

آنه‌موغراف نه‌دیر؟ قایده‌رون نه‌دیر؟ غز نه‌دیر؟

فیزیق، کیمیا و هیئت علمینه عائد سواللار:

بیو کیم‌دیر؟ فیزیقانیك قارشیسیندا اونیك خدمتی نه‌دن عبارتدیر؟ گه‌رتس کیم‌دیر؟ بارومه‌تر نه‌دیر؟ غالوئید نه‌دیر؟ غه‌نه‌راتور نه‌دیر؟ آتوم چکیسی‌نه‌دیر؟

رادیئویا مخصوص اختصاصی سواللار:

واری‌ـمه‌تر نه‌دیر؟ سس ماکیناسی ایله میقرافونیك فرقی نه‌ده‌دیر؟

کینو ساحه‌سیندن:

بیر ثانیه‌ده 16 شکل آلماق ایچون کینوـآپاراتیك دسته‌سی نیچه ده‌ور ایتمه‌لیدیر؟

آفتوموبيل ايشينيڭ تيخنيقاسينا عائد:
آفتوموبيل موتورونوڭ اوزەرينده نه كيبى سويوغلوق اولور؟
– سو، يوقسا هوا سويوغلوغو؟

بو سواللاريڭ افاده شكلى و وضعى اثبات ايدير كه طلبەلەر يوقاريدا گوستريلن تيخنيكى ايشلەره عائد بير چوق بيليگلەردن محروم دگللەردير، اونلاريڭ تيخنيقايا اولان مراقلارى‌دا خصوصى بير يولا دوشموشدير.

اوديس كتبخانەسينه جلب ايديلنلەر كتلەوى جوانلار و جوجوقلار اولديغيندان، همان سواللاريڭ خصوصى غروپ طرفيندن ويريلمەسى ظنى سهودير. عكسينه اولاراق، ايمديسه بويله حادثەلەر عادى بير ايش‌دير. تيخنيقا عالەمينيڭ جور–جور دائرەلەرينه چوجوقلاريڭ باغلاديغى كسكين مراق و هوس ايمدى عمومى حالدير. بو خصوصده يەنەده بير چوق باشقا، اهميتلى مثاللار گتيرمەك ممكن‌دير. باق، بورادا موسقوالى بير چوجوغوڭ فعاليتيندن بير تصويرده قيد ايديلير. چوجوق بير درجەلى مكتبيڭ 4 – ينجى غروپى طلبەسيدير.

موسقوا شهرينده (بوبوتولموش تيبده) تازه بير تراموايڭ ايشه براقيلماسينى گورەرەك، مذكور چوجوق حسابسيز مراقلانير، او، چوق سعى ايدير كه، تراموايڭ حركتينى اطرافلى اوگرەنسين و باشقا آداملار اوندان سورديقدا، تراموايڭ حقيندا اونلارادا نقل ايدەبيلسين. چوجوق يوللانير آخرينجى ستانسيونا كه ترامواىى اوردا تاپسين. آنجاق تصادفا همان گون تراموای تعمير اولونديغيندان چوجوق اونو اوردا گوره بيلمەيير. صوڭكى گون چوجوق يەنەده استاسيونا گلير. بو صفر ترامواىى تاپيب، باشلايير چول طرفدن اوڭا دقت يتيرمه كه، اطرافينى دولاشير و باقير. چوجوق ترامواىا مينوب بير ستاسيون گزير و سوڭرا گيرى قايتير. قاندوقتور و واغون واژاتى ايله قونوشور. بونلاردان بير چوق تيخنيكى معلومات آلير.–ديوار غزيتەسينده كى مقالەده چوجوغوڭ بو حادثەيه اولان علاقەسى مكمل يازيلى ايدى.

طلبه دستەلەرينيڭ تيخنيكى ايشلەره اولان كسكين مراقلارينى مبين بير وثيقەده همان دسته طرفيندن تيخنيكى استاسيونا ويريلن آشاغيكى عرض‌حالدير:

تیخنیکی استاسیونا عرض حال

ایل 1927 ـ 13|I

ابتداده یاخشی شرائطده بولنان ئه‌له‌قتیریك قروژوسو باشلادیغی ایشیك آخیره‌ده‌ك دوام ایتدیریلمه‌سینی تیخنیکی استسیوندان رجا ایدیریك. بوقروژو بیزی او درجه‌ده مراقلاندیرمیشکه‌، اونون بو کلمه‌سی یولوندا هر بیر مانع‌له‌ری رهبر و ئه‌له‌قترو-تیخنیك ستاسیونی باش تشکیلاتجیسینیك یاردیملاری ایله رد ایتمکه حاضیریق.

خواهیشیمزیك اجراسینی تمنا ایدیریك، زیرا چاره‌سیز هیچ بیر شئی یوقدیر. ایمدیکی حالدا قروژو ایشله‌مه‌ییر. یه‌ده نتیجه ویریلمه‌سینی آرتق رجا ایدیریك.

و. پاپوف. له‌به‌دیف.

تیخنیکی قروژونوك اوزله‌ری ایچون کرکلیلیگینی اثباته چالیشان طلبه‌له‌ر، بونیکله برابر بیلگی کسبینه‌عائد احتیاجلارینیدا آرتق دوشوندورمیش اولورلار. عمومیتله اونلاریك بیلگی مراقی، سوسوزلوق یانغیسینا بکزه‌ر، بیلگی یانغیسینا دونموش. گوستریلن خاصه‌ده کی تیخنیکی فعالیله‌ر چوجوقلار ایچون چوق ألویریشلی و مراقلیدیرله‌ر. تیخنیکی بیلگیله‌ریك نه یول ایله کسب ایدیلمه‌سینه عائد علاقه‌له‌ری «چوجوق تیخنیکی ستاسیونیندا» سرلوحه‌لی مقاله‌جیك آپ-آچیق گوستریر. مقاله‌جیگی بیر جوان تیخنیك یازمیشدیر:

«چوجوق تیخنیکی ستاسیونیندا»

ـ سن نه قاییریرسان؟

ـ بوغ ماکیناسی.

ـ بس سن؟

ـ منده، موتور (حرکت ماکیناسی).

ـ چوقمی قاییرمی‌سان؟

ـ یوق، ایله ایمدی باشلاییرام.

ـ سن چوقدانمی بورا گلیرسك؟

ـ اوچینجی دفعه‌دیر.

ـ بس سن؟

ـ بن چوقدانام، سکزینجی دفعه‌دیر.

ـ سن چوق‌می قایرمی‌سان؟

ـ باق.

بو دانیشیق قراسنو-پره‌سنه‌نسکی دائره‌سینده کی تیخنیکی ستاسیوندا دوشمیشدیر. بو ستاسیونا گیردیگده اول نوبه‌ده سزیك گوزوگزه: «بیلکی ـ قوه‌دیر» «ژورنالینیك سرکیسی»-سوزله‌رینی حاوی یازی راست اولور. -وگرا سز، بیلکن ایله ایکینجی مرتبه‌یه قالقیب قاپیدان گیردیگده:

«نیچه یاشیگز وار؟ هاردا اولورسوگز؟ و الخ» دیه سزدن سوررولار و بتون آلدیقلاری جوابی کاغذه یازیب اوزوگزه وبریرله‌ر. سز گیدیب اول رقیبله‌ره *(Konkyrsinqi)* مخصوص شئله‌ریك سرکیسینه باقیرسگز. رقیبله‌ر طرفیندن «بیلگی-قوه‌دیر» ژورنلینا رقابت آچیلماسی ایچون گوندریلن مودیلله‌ری تماما بورادا گورورسگز. باقیب قورتاردیقدان صوگرا هانگی شئله‌ر ایله آرتق مراقلاندیغیگزی سزدن سوررولار. فرض ایده‌ککه سز هر شئی‌دن آرتق ماسانیك اوستونده اوز-اوزونه گزن تراموایی خوشلامیشسگز و اونودا قایرماق ایسته‌یرسگز. بویله اولدوغو تقدیرده، سزه تراموایبك شکلینی چکمدیریرله‌ر. سز کاغذ قارانداش آلیب بیوك ماسانیك اوستونده تراموایی چکمه‌گه باشلاییرسگز. تراموایا عائد خاطریگزده نه‌له‌ر وارسا، جکیرسیگیز.

بو اثناده سیزی آشاغی کی فکرله‌ر مشغول ایتمیه‌بیلمه‌ییر: بس نه جور گوردوگوموز تراموای ماسانیك اوستونده بیله آسوده، یاخشی حرکت ایدیر؟ بونوك ئه‌له‌قتریك گوجی ایله حرکت ایتمه‌سینی البته اوزوگوز آسان تاپیرسیگیز فقط بو نه‌جور عمله گلیر؟ آخی، تراموایبك ئه‌له‌قتیریك یاردیمی ایله حرکت ایتمه‌سی ایچون گینه‌ده بیر ماکینادان، شئی‌دن لازمدیر؟ بوداکه پاره‌سیز اولماییر. سزده ایسه پاره هیچ یوقدیر. بوکبی فکرله‌رله طالغالی قاچیرسیگیز. رهبریك اوستونه و اوگا بتون چتینلکله‌ری سویله‌یرسیگیز.

تیخنیکی ستاسیون بویله چتین سوئاله نه جور جواب ویردی؟

سوالیگز موجبینجه رهبرسیزه بیوك فکر ویریر. قباقجا چکدیگیگز شکلی او، سیزدن آلیب باقیر. سوگرا یه‌ده سرکی اولان اوطایا فایتماگیزی سزدن خواهیش ایدیر. ئوزوده اورا گلیب سزه موتورو گوستریر، ایضاح ایدیر، قایریلماسی ایچون گوستریشله‌ر ویریر. اون دقیقه قدر أگله‌نیب سیز قایدیرسیگیز ماسایا دوغرو و یگی‌دن ترامواییی موتورایله چکیرسیگیز و بویله‌لیکله‌ده موتورا آرتیق آشنالاشیرسیگیز.

رهبرسیزیڭ آخیرکی چکدیگیگزه‌ده باقیر. او، ترامواییی دخی قاییرماغی سیزه تکلیف ایدیر.

سز یونه‌لیرسگز چکیج تاققیلتیسی و دمیر جرینگیلتیسی ایله دولمیش صنعت خانه.

صنعتخانه‌ده نه یاپیرسیگیز؟

بورادا قاباقجا سز سه‌ریوژایی تاپیرسیگیز. سه‌ریوژا صنعتخانه‌ده اولاندا، او سیزه لازم اولان شیئله‌ریڭ هامیسینی ویریر. سوگرا ایشله‌یرسیگیز: یونورسیگیز، ده‌لیرسیگیز، یاپیشدیریرسیگیز و نه که لازم‌دیر ایدیرسیگیز... هابیله ایکی هفته‌نیڭ ایچریسینده ترامواییگیز حاضرلانیر.

خلاصه فاقت اوزره معین ایدیلمیشدیر که، قراسنو-پره‌سنه‌نسکی دائره‌سینده کی تیخنیکی ستاسیونا اوچ آی فعالیتی مدتینده 300 ه قدر چوجوق و یگی یتمه جوان یازیلمیشدیر. بونلاریڭ آراسیندا أکثریتی تشکیل ایدن I درجه‌لی مکتبله‌ریڭ 4 ینجی غروپلاری ایله VII سنه‌لیك مکتبله‌ریڭ 7—6 ینجی غروپلاری طلبه‌له‌ری ایدی.

هیچ بیر واقت گوستریلن بو مقدار تیخنیقا ایله مراقلانانلاریڭ عموم عددله‌رینی قاپلامایر. هرگون یگی چوجوق و جوانلار گلیب ستاسیونا یازیلیرلار. هرکاه هانکی سنه‌ده چوجوقلارلا جوانلاریڭ تیخنیقایا عائد مراقلاری تأمینه باشلانمیش، و بو تأمین ایچون گنیش بر مرکز معین ایدیلمیش اولسا ایدی، او واقیت گوستریلن بو عدد حسابسیز درجه‌ده آرتیق اولاردی.

كنلەوی جوان نسلیڭ نەكبی شئلەرە آرتیق مراقی اولدوغو سوئالینی، ـ بیز اوز ـ اوزموزە ویرسەك، بونە آراشدیرساق، اونەا گورەریك كە تیخنیقا عالمیندە اونلاریڭ مراقینی آرتیق درجەدە جاب ایەن آشاغیدا گوسترلدلەردیر:

اونلاردان اوتری اولا ئەلەقترو ـ تیخنیقانیڭ، سوگرادا رادی ـ یونیڭ بوبوك مراقی وار.

ئەلەقترو ـ تیخنیقا ساحەسیندن: ئەلەقتریق محركلەری قاییربولار، دینامو، موتور كیبی. سوگرا: ئەلەقتیریق ناقیللەری، وولتا قوەسی حاضرلاییرلار. ئەلەقتریق زەنگی، پیچی، سقاراسی، قازانی، چاینیكی، فیتی اعمال ایدیرلەر، ئەلەقتریق تراموایی مودیلی یاپیرلار، تیلیغراف، تیلیفون، میقروفون كیبیلەری گینەدە اعمال ایدیرلەر.

آوییو ساحەسیندن: آئەروپلان مودیلی (اوچان)، چەپەللین مودیلی، هوا شاری (مونقولفیەرمودیلی) قاییریرلار.

رادیو ساحەسیندن: دەتەقتور آخذلەری بیر لامپالی آخذ، جور ـ جور لوازمات (پریبورلار) یاپیرلار.

بوغا عائد تیخنیقادان: پاراووز و بوخار ماكیناسی مودیللەری قاییریرلار.

اوپتیقادان: ئەپیداسقوپ ایلە بیرلیكدە جور ـ جور شكللەرە سالینمیش والشەب فناری، فوتوغرافیڭ آپارات، نجوم علمینە مخصوص بورو و غیرە حاضر ـ لاییرلار والخ....

گوستریلن موضوعلارا نظراً، چوجوقلاریڭ اوزەرلەرینە گوتوردوكلەری تیخنیكی وظیفە و تاپشریقلاریڭ چوق مهم و جدی اولدوغونو سویلەمەلییك، دیگر طرفدن بو وظیفەلەری اونلاریڭ «كندی ـ كندینە خدمت ایتمە» ایتەرەلەریندن، داها دوغروسو، معیشتی مراقلاندیران بیر نوع آرالانمیش حساب ایدیریك.

بوردا ایش نەدەدیر؟

اولا قید ایتمەلیدیر كە، چوجوقلاریڭ عمومیتلە گوردیكی تیختیكی فعالیتلەر

هیچ بیر کسیك یاردیمی ایله اجرا اولونمایر. بو ایشله‌رده نه والدینله‌ری . نه قوهوم قارداشلاری و نه‌ده تیخنیکی رهبرله‌ر اونلارا معاونت ایتمه‌ییرله‌ر .

بعضاً اونلاریك ایشینه آتالاری ضدده اولور. چوق آز اتفاقلاردا چوجوقلار آتالاری یاخود عموزاده و یولداشلاری طرفیندن کومك گورمیشله‌ر. چوجوقلاریك بعضله‌ری‌ده أکثر اوقات بویله بیر واقیتدا ایشله‌ییرله‌ر که، احاطه ایدنله‌ر اونلاریك ایشله‌رینی گورمه‌ییر و مانع‌ده اولماییر.

اوندان علاوه، تیخنیکی فعالیتله‌رده بیر چوق یوکسکلیکله‌ر و موفقیتله‌ر قازانمیش چوجوقلار گورولمیشدیر. (آچیق شکلله‌ر گوسته‌رمه‌ك ایچون بیر چوغی کندی قوه‌سی ایله والشه‌ب فناری اختراع ایتمیشدیر.

چوجوق بونو بر یاشیکه ییرلشدیرمیشدی. همان یاشیکده دیگر بیر فناردا اورتلو (دومانلی) شکل پروزه‌سی ایچون قاییرمیشدی. بو آپارات عمومیتله قرائت کوماسی، مکتب، معلم و سیاسی معارف ایشچیسی ایچون چوق ده گرلی و منفعتلی بیر واسطه تشکیل ایدیر. فناریك هر بیر شیئی آل ایله یاپمادیر. یالگز بیرجه دوربین (binokl) شیشه‌سیندن چوجوق استفاده‌لنمیشدیر. بوفناردا دی‌آپوزتیو (diapozitiv) عوضنه کینوله‌نتی قادرولاری، آچیق مکتوب شکلله‌ری و باشقا اویغون شکلله‌ر ایشله‌تیلیر).

باشقا بیر چوجوقدا موتور حاضرلامیشدیر. بو موتور کوچوك ماکینالاری فیرلاتا بیلیر ـ (تحریك ایدیر).

تعجب‌دیر که، بو ایکی چوجوغوك اختراع ایتدیگی شیئله‌ر حقیندا معلمیك هیچ بیر معلوماتی یوق ایدی. حالبو که اونلاردان بیری 5 — ینجی، دیگری ایسه 6 — ینجی غروپیك طلبه‌سی ایدی. بیرده، مکتب‌ده فیزیق درسله‌ری اوقودولور، طلبه‌له‌ر فیزیقایی اوگره‌نیرله‌ر، آنجاق تیخنیکی فعالیت حدینه گلدیکده ـ سبتون بو خط هم مکتبدن، هم‌ده عائله‌دن اوزاق دوتولور.

مکتب خارجینده طلبه‌له‌ر محصوللارینی قارداشلارینا یاخود اوزله‌ری بیر ـ بیرله‌رینه گوستریر، تصورله‌رینی آکلاتیرلار. اما بو مکتبدن آیری اولور.

فقط چوجوقلاریڭ تیخنیکی اینته‌ره‌له‌رینی عمومیله معیشتیڭ راسیونال حاله دوشمه‌سی ایشله‌رینه‌جلب ایتدیرمه‌ك مهم‌دیر. بواینته‌ره‌له‌ری چوجوق اجرا ایده‌جه‌كی استحصالی وه‌تیره‌له‌ریڭ راسیوناللاشماسی یولونادا چووورمه‌لیدیر. زیرا تیخنیکی فعالیتله‌ر چوجوقلار ایله جوانلار ایچون اڭ آیدین، آچیق و صمیمی زحمت دائره‌سیدیر. بو دائره‌ده چوجوقلاری چالیشدیراراق، اونلاریڭ تیخنیکی اینته‌ره‌له‌رینی، قابیلیتله‌رینی کشف ایتدیرمه‌لییك. تیخنیکی ایشله‌ری چوجوقلار ایله چوجوقلاریڭ قارشیسیندا تدریجاً گنیشلته‌ره‌ك، بر طلبه‌نیڭ اوگونه، داها دوغروسو، بیر آیری ـ آیری طلبه دگل، پیونه‌ر دسته‌له‌ری، والدین ومکتب اوگونه زحمتیڭ راسیوناللاشماسی و مدافعه‌سی مسئله‌له‌رینی‌ده قویمالیییق. فن و تیخنیقا کشف ایتدیگی یڭیلیكله‌ری و بتون کشفیاتی اونلاریڭ دماغینه یه‌ریتمه‌ك، اونلارا کسب ایتدیرمه‌ك بیزه بورج‌دیر. فقط بو بیلگیله‌ریڭ چوجوقلار طرفیندن حقیقی حیاتدا، یعنی هر بیر چوجوغی، پیونه‌ر دسته‌سینی، مکتبی، عائله‌یی احاطه ایدن محیطده تطبیق ایدیلمه‌سینه آرتیق دقت یتیرمه‌لیییك.

تیخنیقا و مکتب.

عمومیت اوزره «چوجوق فعالیتی» محیطمیزده اوزونه بیر نوع رغبت کسب ایتمیشدیر. بو بیر اوقدر آیدین دگل ایسه‌ده، فقط بویله‌دیر. اونوڭچون بو جهتی بیزیم آشکار ایتمه‌میز، حقیقی حاله سالمامیز افضلدیر. بودا، یالگز بیر مکتب دگل، دائره خلق تصرفاتینیڭ یاخود عمومیتجه تصرفاتیڭ قارشیسیندا دوران په‌رسپه‌قتیوله‌ری گوسترمه‌ك، چوجوق کتله‌رینی، یگی یتمه جوانلاری تخنیکی ایشله‌ره جلب ایتمه‌ك، اونلارا بیلگی و باجاریق کسب ایتدیرمه‌ك یولی ایله ممکندیر.

حقیقتاً، نشو ـ نما ایدن جوان نسلیڭ تخنیکی فعالیتله‌ره مراقینی بیز قیمتلندیرر و خوشلارساق، او واقت او، روحلانار، مراقی داهادا داهادا بویویه‌ر.

اوچ آییڭ ظرفینده بویله شرائط اعتباری ایله چوجوقلاریڭ ایشله‌رینی آرتق درجه دگیشمیش، یاخشیلاشمیش گوره‌ریك.

بوجور حادثەیی تجربە دفعەلەرلە یتیرمیشدیر.

آوتوموبیل مودەلی و دینامو-ماکینا (ئەلەقتیریك حاصل ایدن ماکینا) قاییرماق ایشیندن باشلایان ایکی نفر جوان طلبە، موتوسیقلەت موتوروندان استفادە ایدەرەك، عادی آوتوموبیل حاضرلایاجاقلارینی اظهار و تکلیف ایتمیشلەر.

بو ایش جدی و مسئول وظیفە اولدوغوندان مذکورلارا، اول نوبەدە آوتوموبیلە مخصوص پروژەنیك مدافعەسی تاپشیریلدی. اونلار پروژەیی اینژەنەرایلە میخانیقیك و اوز یولداشلارینیك قارشیسیندا مدافعە ایدەجك ایدیلەر. بیر نیچە گون چالیشدیقدان سوگرا، طلبەلەر، موتوسیقلەتدن تبدیل اولونمیش خیردا آوتوموبیلە عائد پروژەیی چیزیب مذکور شخصلەریك قارشیسیندا مدافعە ایتدیلەر.

قیشیك اولیندە فعلە-موئیتوروك عائلەسیندن بیر نفر یگی یتمە جوان. قونسەروا بانقاسیلە بیر پارچا آز بەستدن و مفتیلدن استفادە ایدیب ئەلەقتیریق پیچی قاییرمیشدی. پیچ لازم درجەدە ایستی تأثیری بیراقیردی. قیشیك آخیرینەدەك پیچ مکمللشدیریلدی. و ایمدیکی حالدا اساساً همان ماتیریاللاردان قاییریلمیش گوزەل ئەلەقتیریق مطبخینی، نمایش ایچون، گوسترمەك ممکندیر. ماتیریاللار اوجوز و هر فعلەنیك ایویندە موجود شیئلەردیر. (آزبەست ایلە مفتیل جملتانی بیر روبلەیە قدر بارە ایدیر)

ذکر اولنان محصوللارا بیز ایکی یول ایلە قیمت ویرمەلییك: بیری مطلق معنادە و ایکینجیسی ایسە، همان محصوللاریك قیمتدە باشقا شیئلەرە اولان فرق و نسبتلەری اعتباریلە. آخیرکی ملاحظە ایلە بیز تیختیکی اینتەرەلەریك دوزگون یوللانما-ی ایشینیدە ایضاحە صلاحیتلی اولوروق. بو ایکی یولوك انکشافینا سعی ایتمەلیدیر. زیرا بو خطلەر اوزەرە مکتب، پیونەر دستەسی و قولوبیك تعقیب ایدەجکی نوبتی مقصدلەری تاپماق، طلبەلەریك اشتراکی، تیختیکی معلوماتی و قوەلەریلە همان مقصدلەرە مخصوص پروبلەملەری حل ایتمەك مشکل دگلدیر.

بر چوق قولوب و مکتبلەریك تجربەسیندە چوجوقلاری تعطیل، مسامرە و غیرە ایچون بیرلیکلر چیقیشلارا حاضرلاماق عادتدیر، مثلا: رەقوبزیت

دوزەلتمەك؛ شفق تأثیراتی (effekti) بیراقماق والخ کیبی. بو گوستریلن ایشلەریڭ چوجوقلار طرفیندن نە درجەدە ممنونیتلە اجرا ایدیلمەسی هامییا معلومدیر. بوقاریدا قید اولنان مشغلەلەری زیادەلشدیرمەك، تحصلیڭ درجەسینی آرتیرماق چوقدا چتین ایش دگلدیر. فقط بونگلا برابر تیخنیکی مسلکلەریدە درین، اجتماعی یولا قویماق، تیخنیکی تاپشریقلاری مرکبلشدیرمەك و مکتب قارشیسیندا حلی ایچون مهم پروبیلەملەر وضع ایتمەك لازم گلیر. استاد و کتلەوی مکتبلەریڭ نوبتی لوزونقلاریندان خصوصاً بیری، ایمدیکی واقیتدا اوزلەری ایچون زحمت صنعتخانەسی و طبیعیات بیلیگلەری لاباراطوری آچیلماسی مسئلەسیدیر.

صنعتخانە و لاباراطور ایکی قاعدەدە تشکیل اولنا بیلەر:

1- ماتیریال، آلات، تعلیم لوازمانی و غیرەیی مرکز مجاناً بیراقیر یاخود بونلار پارە ایلە آلنیر.

2- همان شیئلەری مکتب تعلیمی نیتلەر، جورجور نمایشلەر یادا تجربەلەرە مقصدلەر ایچون ئوز قوەسی ایلە تدریجا حاضر ایدیر.

مکتب بو اوغوردا ایمدیکی حالدا نەکیبی ایش گورە بیلەر؟

فرض ایدەك کە، مکتب شوراسی یامعلم ئەلەقتیریکیڭ تدریسینە یارییان تعلیمی و سائطی حاضرلاماغی بیوك طلبەلەرە تکلیف ایتمیش. یادا بوندان دار بیر دائرە گوتورەك، مثلا: رادی او-قبول ایدن ماکینانی حاضرلاماق ایشنی فرض ایدەك. مگر بو ایش ایلە مراقلانان جوانلار هر بیر مکتبدە آزمیدیر؟ بونلار اوز بویونلارینا همان ایشی گوتورمەزمی؟ أمین اولمالیدیر کە، مذکورلار بو ایشی آسان گوررلەر و منفعتلی، اهمیتلی یوللاردا گوسترمەمیش اولمازلار.

آنجاق مکتب حیاتیندە تاخیرە سالینماسی بیر چوق گوندەلیك، تیختیکی مسئلەلەردە وار کە، اونلاری ممکن قدر هر حالدا مکتب قوللەقتیوی اوز قوەسی ایلە حل ایتمەلیدیر، مثلا: صنف اوطاسیندا وەنتیلیاتسیانیڭ (ventiljatsja) اصلاحی؛ پالتار چنکالینیڭ راسیونللاشماسی (کەقالوشلارلە لباس بیر بیرلەرینە

قاریشماسین. و حفظ صحەجه تمیزلیك اولسین)؛ عمومی موصلوغوك (ymLvalnik) یاپیلماسی؛ صباح نهارینیك راسیونال عمله گتیریلمەسی؛ راحت خانەنیك قوقودان آزاد ایدیلمەسی والخ کیبی ایشلەری چوجوقلار اجرا ایدەسیدیرلەر.

بوردا قارشیمزدا کی موضوعلاردان بیر صراسی؛ جوانلارا مخصوص تیخنیکی اینتەرەلەردن یوللاناراق بو اینتەرەلەری معیشتیك راسیونالاشماسینا جلب ایتمەمزی بزه ممکن قیلیر.

بورادا کی پروژەلەری تحلیل ایتمەك بیوکەریك قوەسینه مساعد اولدیغی کیبی، قسماً کوچوکەرەده میدان ویریر.

خلق تصرفاتی شوراسی، زراعت، صحیه و باشقا قومیسارلیقلار طرفیندن ویریلن لوزونقلاریك یالگز کاملا اجراسی تیز مدتده استحصالی حاله کیچیمەك، خلق تصرفاتینی یوکسلتمەك امکانینی ویره بیلەر. بوڭا گوره بیر چوق لوزونقلاریك تعبیری لازم و حتا مهمدیر. زیرا تیخنیکی بیلیکلەره مراقی اولان چوجوقلاری لوزونقلار، داهادا آرتق روحلاندیراراق فعالیته دوغرو سوق ایدیر. ذکر اولنان لوزونقلاردان بیر-ایکیسی بوردا ارائه ایدیلیر: «استحصالی و سائط، ئەنەرژیا و ماتیریالیك قناعتی»، «جمعیت وارداتینیك آرتیقلیقله محافظه ایدیلمەسی.» ./٠ ئەلەقتیریق ناقللەرینیك، دمیر یولوك، ترانسفورماتور بوتکەلەرینیك والخ./٠

چوجوقلاریك آقتیو قاعدەده ایشلەمەلەرینه سبب اولاجاق پرویێلەمەلەردن بیر نیچەسینی بوردا گوسترمەك ممکندیر، مثلا: ئەلەقتیریکیك اودا، ایو، ایو قومیتەسی و دستەده قناعتله صرف ایدیلمەسینه عائد قاعده ترتیب ایتمەك؛ ایستینیك قناعتینه مخصوص ساده پروژه ترتیب ایتمەك؛ یا اینکه اول نوبەده غزیته کاغذیندن ساده تەرموسلار قاییرماقلا پیچده ایشلەتیلن قیزغین ایستینیك قناعت پروژەسینی ترتیب ایتمەك والح.

طلبەلەره ایمدیدن اویله شیئلەر خیردا مقیاسدا، یاقشی، دوشونجەلی یاپماغی وەردیش ایتدیرمەلیکه، اونلاری او، 10-5 ایل کیچدیکدن صوڭرا بیوك مقیاسدا بیر تصرفاتیك ایشجیسی صفتیله یاپاجاقدیر.

بوندان عمومی بیر گوستریشینده قیدی لازم گلیر-اودا، تیخنیکییا مخصوص

بیلگی و بگیلیکله‌ریڭ چوجوقلار و جوانلار طرفیندن بنیمسه‌نیلمه‌سینی اجتماعی شکلده تشکیل ایتمه‌ك احتیاجی‌دیر. بو ایش مکتب خارجی مسئله‌له‌ری یاخود معارف قومیسارلیغی وظیفه‌سی دائره‌سینه کیچمیشدیر، چونکه بو پروبیلم عموم مملکتینیڭ خلق تصرفاتینا باغلیدیر.

چوجوق و جوانلاریڭ تیختیکی زحمتینه گوستریلن اجتماعی رغبت حقیقتاً تشکیل ایدیلمه‌لیدیر.

فقط بو ایشیڭ تشکیلی اتاسیندا هانسی اجتماعی طبقه‌له‌ره سوگنمه‌لی؟

آشکاردیر که، گنیش فعله کتله‌له‌ری، فابریق-زاوود قومیته‌سی و خصوصی والدین قومیسیونو بو ایشده بیوك رول اوینیا بیله‌ر.

«طلبه فعالیتی» آرتق درجه‌ده مراقلی، قلب آچان و گوزه‌ل ایش‌دیر. بیر جوق آتالاریڭ بو فعالیته یاناشماق خواهیشینی، اوز خدمتله‌رینی گوسترمه‌ك نیتیله یوز چوورمه‌له‌رینی بیز مشاهده ایتمیشیك. (بول یوبان بیر آتا:-بن ماشیقا قاییرماق باجاریرام، رنك حاضرلاییرام. بونلاری چوجوقلاردان کیمه اوگرتمه‌لی‌یم، بگا دییڭ. هوسله اوگرتمه که حاضرام دییر. باشقا بیر آتا:-بن ایسته‌یرمکه، اوشاقلار ایش اوگرنسینله‌ر. ایمدی بو اوشاق توقوجو ده‌زگاهی مودیلی قاییریر، بویله‌لیکله او، حقیقی ده‌زگاه. قاییرماغیدا اوگرنه‌جکدیر-» سوزله‌رینی بیان ایدیر) آتالاری تك-تك دگل، گنیش والدین طبقه‌له‌رینی چوجوقلارا یاردیم ایتمه‌ك. تیختیکی کومدارلیق گوسترمه‌ك ایشله‌رینه جلب ایتمه‌لیدیر.

حاصیلی، گوستریلن اجتماعی طبقه‌له‌ره سوگنمه‌ك لازمدیر. فقط پیونه‌ر دسته‌له‌رینی‌ده اونوتمامالیدیر. زیرا پیونه‌رله‌ریڭ اڭ مهم شعارلاریندان بیری- چوجوقلاری تیختیکی بیلیگله‌ره یاناشدیرماق شعاریدیر.

چوجوقلارا یاردیم ایتمه‌ك اوغروندا مکتب و معلم ئوز نوبه‌له‌رینده فوق‌العاده ایشله‌ر گوره بیله‌رله‌ر. مکتب تیختیکی معلوماتی نشر ایدن بیر مرکزدیر. تك-تك تیختیقله‌ریڭ قروژوق تشکیل ایتمه‌سینه، قروژولاریڭ دوزگون یولا قویولماسینا مکتب یاردیم گوسترمه‌سیدیر، بو ایشی مکتب؛ فیزیق، کیمیا، اجتماعی فنلر و طبیعیات بیلیگله‌ری ایله ایودارلیق وظیفه‌سی ایله رابطه‌یه سالمالیدیر.

مادی بازا.

ایشیك اجتماعی تشکیلیندن سوایی، مادی واسطه‌له‌ریده بولونمانیدیر. اول نوبه‌ده محلده موجود اولان شیئله‌ریك استفاده‌یه گوتورولمه‌سی لازمدیر. صوکرا، چوجوقلاردا کیلاری معین ایتمه‌لیدیر.

ایشی تأمین ایده‌جك درجه‌ده اوشاقلاردا آلاتیك موجود اولماسی احتمالی سهودیر، چوجوقلارا عائد اجرا اولنان تدقیقات گوسترمیشدیر که، یالگز بیر چوق آز واحدله‌ریك استفاده‌له‌رینده احتیاجلارینا یته‌ر آلتله‌ری واردیر.

تیخنیکی استاسیوندا بو خصوصدا 27 چوجوق تدقیق ایدیلمشدیر. تدقیقاتیك آنجاق برینده بیر نفر چوجوق یازیر که «من صنعتخانه‌ده ایشله‌ییرم و بتون آلاتیمدا واردیر.»

او بیری طرفدن، چوجوقلاریك ایوله‌رینده هیچ بیر آلاتیك اولماماسی تصوروده دوز د گلدیر. همان 27 تدقیقاتیك آنجاق 3 نده بویله اتفاق اظهار ایدیلمیشدیر. بیرده قالان 23 چوجوغیك استفاده‌سینده آشاغیداکی آلات موجوددیر: چکیج‌ـ17 آدامدا؛ یه‌ـ9 آدامدا؛ کلبتین‌ـ10 آدامدا، وینت آچان 9 آدامدا پیچاق‌ـ6 آدامدا، (بونلاردان 3 ی معلم ایچون)؛ رنده، 5 آدامدا؛ بیشقی‌ـ3 آدامدا؛ ایسکنه‌ـ3 آذامدا، پاپالینبق‌ـ3 آدامدا. ماتقاوـ3 آدمدا؛ بالتاـ 2 آدامدا، زوبیل‌ـ2 آدامدا؛ بیزـ2 آدامدا؛ زیندان‌ـ 1 ـ آدامدا؛ قووالت‌ـ 1 آدامدا؛ پازووقاـ ا آدامدا، لوبزیق 1 آدامدا تیز کی‌ـ1 آدمدا‌ـ

دیمه‌لی که چوجوقلاریك اکثرینده گینه‌ده بیر قدر ساده، عادی، کاسب و کهنه اصولدا قایریلمیش آلات واردیر. فقط بو جهت بیزی قیدلندیرمیه بیلمه‌ییر. نه یول ایله و نه طهر کومك ایتمه‌ك لازمدیر؟ فکرینی بینیمزده آراشدیرمیا بیلمه‌ییریك، بیزیم تصورومزجه مکتب و پیونه‌ر دسته‌له‌ری جنبینده و تیخنیکی ستاسیونلاردا کشاد ایدیلمیش اجتماعی صنعتخانه‌له‌ر بو خصوصدا چوجوقلارا و جوانلارا بیوك خدمت گوسترمه‌لیدیرله‌ر. مذکور صنعتخانه‌له‌ریك تعقیب ایده‌جگی غایه‌له‌ردن خصوصاً بیریده عمومیتله تیخنیکی یاردیمیك وسعتلنمه‌سی ایشیدیر.

بو صنعتخانه‌له‌ر آیری‌ـآیری جوان تیخنیقله‌ره و تیخنیکی قروژولارا موقتی

استفادە ايچون تكميل ايدياميش اينسترومەتلەر بيراقماليدير. ايودە تاپيلمايان: دەزگاە، بورقو، و منگنە كبى شيئلەرى؛ آلات ايتيلمەك ايچون: بيلوو، چارخ ايشيك خاصيتى، اصلينى معين ايدن (تولچن) اينسترومينتلەرى ويريب گينە گيرى آلمالى‌دير.

گوستريلن صنعتخانەلەرنك آچيلماسينا ايمديكى حالدا مكتبلەريمز آرتق چاليشير. بو اوغوردا آز ايشدە گورولمەميشدير.

خصوصاً مكتبە قدر تربيە ايشى خطيندەكى چوجوق ايولەرينە مخصوص صنعتخانەلەرينك جارى سنەدە وضعيتلەرى ديديكجە محكملشميش. معلوم اولدوغو كبى روسيە ا. ف. ش. ج. ندە 1000 دن زيادە صنعتخانە واردير. موسقوا چوجوق ايولەرى نزديندە ايسە عموميتلە صنعتخانە 20دن آرتيقدير و بونلارنك تجهيزينە 1.000.000 روبلە صرف ايديلميشدير. چاليشماليدير كە، بو صنعتخانەلەر تيخنيكى بيليگلەرى اطرافە ساچان مركزى منبع موقعينى دوتسون.

بوردا بيز صنعت مكتبلەرى باش ادارەسينە عائد صنعتخانەلەر حقيندە بحث ايتمەييريك. (صنعت قورصلارى، فابريق-زاوود مكتبلەرى يوكسك و اختصاصى تجهيزاتە اختصاصلى تيخنيقلەرە مالكديرلەر) فقط باش اجتماعى تربيە دائرەسينك عهدەسيندەدە تيخنيكى تاپشريقلار آز دگلدير.

زحمت مدنيتينيك اساسينى ويرمەك؛ تيخنيقا ايلە بزە لازم گلن (آراميزدا اولان) علاقەيى طلبەلەرە تعليم ايتمەك؛ تيخنيكى جهتجە مساكلنديرمەك ايچون هر بير طلبەنيك قارشيسينا معين اجتماعى مسئلەلەر قويماق؛ طلبە و جوانلارنك تيخنيكى فعاليتلەرينى اجتماعى- كركلى مقصدلەرە ياناشديرماق والخ... اجتماعى تربيە ايشلەرينە عائددير.

بوندان اوترى، ايمديكى نظامنامەيە، كهنە قاعدەدە ايسەدە، مادى ممكنات‌دا داخل اولونميشدير.

دوغرودانداا بيز بير شئى آچيق دانيشماليق: بودا، آيرى-آيرى بعض

تدقيقات، جوان پيونەرلەر مركزى بيوروسو ايشجيسى يولداش باتاشوفونك واسطەسى‌ايلە آپاريلميشدير.

جوان تیخنیقله‌ریك استفاده‌سینده گورولدوگو کیبی بیر نیچه مکتبله‌رده‌ده مشاهده ایدیلان اینستروم‌ه‌ت احتیاجیدیر که، چوق واقیت تام معناسیله اینستروم‌ه‌ت آجلیغنا تبدیل اولونور. حله اینستروم‌ه‌ت توخلوغو-ان بیز چوق اوزاغیق. بونکله برابر ینه‌ده تجهیزات ایشی تدریجاً آپاریلیر. و حاضرده‌کی مادی ازایا سو کتمه‌ك ممکندر.

فعله، صنعتکار و عمومیتاه تیخنیکی ایشله‌ردن خبردار شخصله‌ری تیخنیقا اوغروندا یاپیلان مدنی مبارزه‌یه بیز یکی نقطهٔ نظر اعتباریله جلب ایده‌ك. تیخنیکی بیلگی و باجاریقلار اوز اوزلوگونده اساسلی بیر قاپیتالدیر. مدنی-معارف خطینده بو واقیتا کیبی همان قاپیتالدان بیز دوزگون استفاده‌لنه بیلمه‌میشیك. و بو مسئله‌یی‌ده قارشیمزا قویان تخنیقا مدنیتی اوغروندا‌کی مبارزه‌دیر.

حامیلی تیخنیقا اوسته چالیشماق ایچون معلمله‌ریك رهبرلیگیندن، فعله کتله‌ریندن استفاده ایتمه‌ك، تصرفات شوراسی، زاوود، فابریقا و صنعتخانه‌لره مخصوص تجهیزاته سو کتمه‌ك ایجاب ایدیر.

دوغرودان دوغرویا تیخنیکی قروژوق مشغله‌سینه مکتبیك واقیدا مساعددیر. بو ایشی قولوب گونو گورمه‌ك اولار. ایلریدن قالما، موجود تجهیزات ایله‌ده ایشی باشلاماق ممکندیر. رهبره گلدیکده-بیر چوق مکتبله‌ر، تصرفات موسسه‌له‌ری رهبر صفتیله یاردیم ایده‌جکله‌ر.

چوجقلارلا والدینله‌ری، و معلمله‌ری آراسیندا حقیقی علاقه اولماسی؛ بیوك طلبه‌له‌رله کوچوکله‌ریك ماینندا متقابل یاردیم عمله گلمه‌سی-بیر ساحه‌دیر که، اوندا تیخنیقا داهادا افضل موقع دوتور.

جور-جور تیخنیکی فعالیته‌ری هوسلندیرمه‌ك ایچون دوزگون شکلده بیر یول تاپا بیلسه ایدیك، او وقیت همان فعالیتله‌ری بیز کتله‌وی حادثه حالینه گتیرمکه، تیخنیقایا قارشی جوانلار حرکاتنه چه‌وورمه‌یه موفق اولا بیله‌ردیك، بو ایسه مملکتمیزیك استحصالی حاله دوشمه‌سی مبارزه‌سینی، عمومی اولان بو مبارزه‌یی، داهادا آرتق محکملشدیردی.

تيخنيكي قروژولاريڭ كنلەوي قاعدەدە انكشاف ايدەجكيني كوسترن بير دليلمىز (ياخود پەرسپەقتيولەريمز) وارمي؟

بو سوالە آشاغيداكي شيفرەلەر جواب ويرەيدير:

«بلگي قوەديرە» ژورناليننيڭ: «كيم اوز كنديندە كند تصرفاتينا مخصوص تيخنيكي محصوللار (Kyltyra) بيجريلەمسيندە اشتراك ايتەمەك ايستەيبر؟» سورقوسينا، ادارە بير نيچە كوندە 600 كاغذ آلميشدير. بو كاغذلاريڭ صاحبلەري عموماً اشتراك ايتمەك ايستيلەر ايدي.

موسقوا شهريندە تيخنيكي ساسيون آچيلديقدان صوڭرا، 15 شهردە همان ساسيوندان آچماق فكريني بيان ايتمشلەر.

ايرائە ايديلن شيفرەلەر بو خصوصدا اولان بويوك رغبتي كوستربر؛ فقط بونلاريڭ هاميسي بشقا ساحەلەردە قازانيلان موفقيتلرە نسبتاً چوق خبردا شيفرەلەردير .

ايكي ايل بوندان اقدم شطرنج (شاخمات) قروژولارينيڭ مقداري تكليكلەرلە حسابلاناردي. ايمديـە بونلاريڭ عددي روسيە ا. ف. ش. ج. ندە نيچەدير.؟ـشبهەسيز اون بيڭلەرلەدير.

صحيە قوميسارليغي، خصوصيلە موسقوا صحيە شعبەسي، ساغلاملىغا عائد اولان بو ايشە صحيە اوزكەريندە يالگز موسقوا غوبيرنياسي خطينە مخصوص منطقەلەردە 42.000 كيبي آدام جلب ايديب.

ايمدي كلەوي، تيخنيكي اوزەكەلەريڭ تشكيلينە آرتق فكر ويرمەليدير. بويلە اوزەكەلەري: مكتب، قولوب، جوان پيونەر دستەسي، هر نوع مدني معارف موسسەلەري نزدندە تشكيل ايتمەليدير.

جوان تيخنيقلەرلە ايشلەمەنيڭ شكللەري.

ايمدي مسئلە كاير بير شئيە، بودا جوان تيخنيقلەرلە ايشلەمەنيڭ شكللەريدير. بوردا بير طرفدن تك‌ـتك كندي باشينا اوگرەنميش تيخنيقلەرە ياردبم ايتمەك فكري ميدانا چيقير. مذكورلاريڭ تيخنيكي احتياجلاريني قونقرەت

شکلله‌ره سالماق لازم گلیر. بو ایشده شفاهی مشورت (aystnaj konsyltatsja) یولی ایله اولاسیدیر. مشورت اورغانینی بعض استاد مکتبله‌ری یاخود چوجوق ایوله‌ری جنبنده تشکیل ایتمه‌ك ممکندیر. چونکه بو موسسه‌له‌ر معین حاضرلیغا مالك و گوستریلن مسئله‌له‌رده علاقه‌داردیرلار.

بو آزدیر. اونلاری معین فکرله‌راله دائما غایه‌لندیرمه‌ك ایجاب ایدیر. بو فکرله‌رده تحریك ایدیجی تیختیکی فکرله‌ر اولمالیدیر. بونلاری مذکورلار اوز یولداشلاریندان و رهبرله‌ریندن آلاسیدیرلار. کندی باشینا اوگرنمیش تیختیقیك، بیر اوز عقلینه گلن شیله‌ری اجرا ایتمه‌سی شرط اولماییب، هرگون یولداشلارینا و اوزونه تعین ایدیلن جور-جور تیختیکی تاپشریقلاری دیگاه‌مه‌سی و بیلمه‌سی لازیمدیر.

بویله نقطهٔ نظر ایله‌ده آشاغی‌کی ایشله‌ریك عمله‌گتیریلمه‌سی گرك‌دیر:

1 ـ تیختیکی معلومات اورغانی تشکیل ایتمه‌ك، 2 ـ تیختیقلرله تیختیقایا عائد مسئله‌له‌ر حقنده مصاحبه‌له‌ر یاپماق، (مثلا: فنیك صوك موفقیتلری باره‌سینده‌ده) ، 3 ـ تیختیقا خصوصینده (والشه‌ب قاری تطبیق ایدره‌ك) قرائت اجرا ایتمه‌ك، 4 ـ تیختیکی کتابلار حقنده مباحثه ایتمه‌ك، 6 ـ کندی باشینا اوگرنمیش تیختیقله‌ریك موفقیتله‌رینی گوستره‌کدن اوتری والدینله‌ر و معلمله‌ره نمایش مسامره‌له‌ری ویرمه‌ك، 7 جوان تیختیقله‌ره مخصوص فعالیتیك مکتبه، معیشته و محلی تیختیکی طلبله‌ره اولان رابطه‌سینی ایضاح ایتمه‌ك و 8 صحنه اویونلاریله برابرلیکده تیختیکی مسامره‌له‌ر ویرمه‌ك.

تیختیکی مسامره‌له‌ر، تیختیکی ایته‌ره‌له‌ره یاناشماغا عائد مراقلی و سویملی بیر شکلدیر. بو شکلده یاناشماغا مخصوص آشاغیدا مکمل بحث ایدیلمه‌سی لازم گلیر.

بو دور، مثلا «ئه‌له‌قتریق مسامره‌سی». مسامره‌یی موسقوانیك بیر نیچه قولوبلاریندا و «نه نه‌یی تحریك ایدیر؟» آدینداکی سرکی‌ده یولداش زه‌له‌نقو ایله بولانوف ویرمیشله‌ر.

صحنەيە بير نفر پيونەر داخل اولور. بو پيونەر برينجى دفعە اولاراق بورا، اوز يولداشينا قوناق گلمش. او دوشەمەنيڭ اوزەريندەكى بولچا ايلە بير نيچە آديم ايلريلەديكدە تعجبلى بير جيريلتى سسى قاقير. پيونەر سببنى آرايبرسادا، تاپا بيلمەيير. (هيچ ديمە يولچا ئەلەقتيريق آپاراتى ايلە مربوط ايميش) پيونەر ماسانيڭ اوستوندن قلمى گوتوردوگدە غلفتاً اوطاق برك ايشيقلانير. پيونەر ايستەيير كە صنداليادا اوتورسون، اوطاغى گوئولتو سسى تولدورور.

بونەدير، نە اولوبدير؟

گورونور كە، پيونەرنڭ يولداشى ئەلەقتيريق ايلە چوق مراقلاناندير. اوطاغيندا بولنان هر بير شئيە ئەلەقتيريق واسطەسى ايلە جور–جور علامت (ciknal) دوزلتميشدير.

او بيرى صحنەلەردە همان علامتلەرنڭ قايريلماسينا مخصوص ايضاحات ويريلير. عموميتلە صحنەلەر: اشتراك ايدن و تماشاچى چوجوقلارى او درجەدە مراقلانديريب فكرلەرينى اشغال ايديركە، اونلار مسامرەدن صوڭرا، اوردا گوردوكلەرى شيلەرى (priborL) قايبرماغا دورورلار.

صوڭرا ايشيڭ ايكنجى شكلى صنعتكارليغى گوسترمەك مسئلەسيدير. بودا چوجقلارى ايشيڭ اوصوللارينا اوگرتمەدن، اونلارنڭ ايشدە باجاريقلى و جلد اولماسيندان عبارتدير. والخ.

شبهەسز زاوودلاردا و صنعتخانەلەردە آرتق جسارتلى باجاريقلى فعلەلەر آز دگلدير. بونلار زحمت باجاريغينيڭ مدنيتينى دامارلاراندەك بدنلەرينە يريتمشلەر. اونلاردن؛ ايشيڭ صلاحينا و وضعيتلەرينى، مەتودلارينى. جور–جور حركتنى، تطبيقاتنى، اينسترومەت ايشلتمەبى چوجقلارنڭ اوگرنمە و بنيمسەمەسىدير.

قوجامان صنعتكارلارنڭ طرفيندن ايشە مخصوص اوسوللارنڭ نمايشى چوجوقلار ايچون داهادا آرتق مراقلى و سويملى بير شكل تشكيل ايديردى.

ياخشى صنعتكار–دولكرنڭ ايشينى (اويلەدە دمبرچينڭ، چيلينكرنڭ والخ) حتا سسدن، ايشلمەسيندن بيلە بيلرسگز. ياخشى دولكرنڭ أيندە بيشقى چيرينكيلديير، پيسيڭ آليندە ايسە اويلە سس ويرمەيير، سس دوتقون ويا

باشقا اولور. یاخشی ایشچینیك حرکتی ساکت جسارتلی، انتظاملی و معین تەنپدە (ritmiçeskij) اولور. بویله گلیر که یاخشی ایشچی چیتن اینسترومەنلەدە اوینویا—اوینویا ایشلەییر.

باق، صنعتکارلیغیك بویله شکللەرینی بیزم چوجوق و جوانلاریمز مشاهده ایتمەلیدیرلەر. بونلاردان هر بیری؛ ماهر، مدرین، دوزگون ایشلەین و دوز وضعیت دوتمیش صنعتکارلاری تقلید ایدرەك، مذکوریك حرکتینه مخصوص قاعدەلەری بنیمسەمەلیدیر. بو فقره ایسه، جوانلاریمزیك ایلریلەمەسینده، تجربه و معلوماتلارینك آرتماسیندا تحریك ایدیجی بیر عامل اولاسیدیر.

بوردا بیر چوق، شکللەر ارائه ایدیلیب. فقط بونلار؟ تیختیکی فعالینیك قونقرەت گورکمه دوشمەسی امکانلارینی، یوللارینی تمام احاطه ایتمەییر.

اول نوبەدە، جوانلاریمزا ویرەبیلەجگمیز تیختیکی تاپشیریقلاریك و زحمت پروژەلەرینیك خاصیتلەرینی ملاحظه ایتدیکده، دوشوندوکده، بو ایشلەری اونلاریك اوزلەریندن باشلامامیز لازم گلیر. چوجوقلار بیزدن ایستەدیکلەری موضوعلارا عائد پوروژەچیز گیلەرینیك (çertjoz) مودیله کیچیریلمەسینی و بو ایشه مخصوص یوللاری اونلارا ایضاح ایدیب، اجراسینی اونلاریك اوزلەریندن طلب ایتمەلییك. (یوخاریدا باقیاسین).

آنجاق بو کفایت دگلدیر. ایو معیشتینده مهم اولان بعض «ابو پروژەلەرینه مخصوص موضوعلاردا تعیین ایدیلمەلیدیر، مثلا آشاغیدا کیلار کیبی:

1 — قونسەروا حاضرلامانیك یوللاری؛ 2 — قاعدەلی پیشمیش حاضرلامانیك یوللاری؛ 3 — تەرموسون قورولوشو؛ 4 — چهارپانیك راسیونال قایریلماسی؛ 5 — بشیکیك راسیونال قایریلماسی؛ 6 — اوشاق اویونچالارینیك یاشامطابق اولاراق یاپیلماسی؛ 7 — یانغی ایله مبارزەنیك یولو؛ 8 — مضر حشرات ایله مبارزەنیك یولو؛ 8 — آغاجلاری چورومەدن محافظه ایتمەنیك یولو والخ.

آرا بیر تعیین ایدیلن تاپشیریقلاردان سوایی، چوجوقلارا، تیختیقانیك مهم ساحەلەرینه دائر معلوماتیك ویریلمەسیده کرکلیدیر. بو بیلگیلەر کوچوك پروغراملار اوزره فقط تسیقل (tskli) اعتباریله ویریلمەلیدیرلەر. بوردا کینەدە

عمومی تیخنیکی تاپشیریق و موفقیتلەردن تیخنیقانیڭ حیاتی تاپشریقلارینا یوللاناسییق. بو تاپشریقلارسا چوجقلاریڭ اوگونە حیاتدا کندی باشینا چیقاجاقلار. بو خصوصدا ممکن ساحەلەری آشاغیدا گوستریریڭ: 1 ــ ئەنەقترو-تیخنیقا (ئەلەقتیریق بیلگیلەری سادە قورسی). 2 ــ آوی-او بیلگیسی سادە قورسلاری. 3 ــ ماکینالار و موتورلار. 4 ــ رادی-او. 5 ــ طبیعیات بیلگیلەری. و 6 ــ توپوغرافیا.

گوستریلن مسئلەیە باشقا نقطۀ نظر ایلەدە یاناشماق ممکندیر. مثلا آشاغی کی کیبی: پیونەر لاگەرینی (یای‌مسکنینی)، اوشاق میدانچاسینی، قولوبو، پیونەر دستەسینی تجهیز ایتمەنیڭ یوللاری والخ.

بوردا بیر وضعیتی بیز هیچ بیر واقت اونوتمامالییق. چوجوقلاری همە وقت مودیل جاضرلاماق. اوبونچاق بیرینی دوتان اینسترومەتلەر یاپماق (قیزلاری پیشمیشە عائد رەسەپت ترتیب ایتمەڭ) ایشی ایلە بیز مشغول ایدەبیلمەریڭ. اجتماعی مسئەلەریڭ یوکسەلمەسینە دائما فکر ویرمەلییڭ. قارشیمیزداکی مهم تیخنیکی پروبلەملەری چوجوقلاریمزا طانیتمالییق. اوناچارسکی یولداشیڭ دیدیگی کیبی «بیز ماکینا قاییرماق کرڭ ایڭ» و بو فکر هامی کندی باشینا اوگرنن تیخنیقلەریمیزە بللی اولمالیدیر.

جوان تیخنیقلەریڭ فعالیتنی معیشت و استحصالیڭ یڭی قورولوشونا یاناشدیرمالی.

عین واقتیدادا فن و تیخنیقانیڭ یوکسڭ مسئلەلەرینی حقیقی معیشت ایلە باغلامالی و تیخنیکی تاپشریقلاری حیاتە کیچیرمەلییڭ. یوقسا، عکس تقدیردە تجربەدن او درجەدە اوزاق دوشریککە، صوگرا، دوزگون خط بولماق امکانیمزدە اولماز.

تیخنیکی جهتجە کیریلیکیمزی اثبات ایدن قونقرت بیر مثال آشاغیدا گوستریریڭ کیری دوشمەیمزی آزالداجاق عامللەردن بریدە، تیخنیکی قروژولاریمزیڭ و کندی باشینا اوگرنن تیخنیقلەریمزیڭ، کتلەوی قاعدەدە آرتما و باییاماسی مسئلەسیدیر.

شورا موسسەسی بلکنی ایلە بیر آغیر شیئی آشاغیدان یوخاری چیقاریردیلار. حقیقتاً شئی چوق آغیر ایدی. بیلکنیك 20 گوزو یوزولدو. بیر نیچە طرفیندن حتا داشلار آرالانیپ کنارە دوشدی. موسقوانیك گوندەلیك عزیتەسیندە «فن و تیحنیقا»یا مخصوص ستونە بیرلەشدیریلمیش تحریراتا نظرا آمریقانیك تیخنیقاسی عین واقیتدا او درجەدە ایلریلەمیشدیکە، ایکی دفعە معارف قومیسارلیغی بناسیندن بیوك اولان سکز مرتبە بیر ایوی یریندن نقل ایتدیلەر. 110 میترولیق مسافەدەگی باشقا بیر یرە فقط ایویك ایچ سوآغیدە ترپنمەدی.

داهادا بیر مثال گوستەرەك:

قریوو قوللەنغی بولمەسیندەکی قنبی بیر ایویك اوستوندن قاری کوروبوب یرە توکوردیلەر. بوزلولەلەری و قاریك توملاری آشاغی دوشدوکدە قارشییە گلنی یوزوب خراب ایدیردی: فنارلاری، تراتو- آری، آلت مرتبەنك پنجرە شیشەلەرینی ترکە چیقاریردی. بیر بولمەدن محافظە ایدیجی وسائطیك اولوب اولمادیغینی گورمەك ممکن ایدی. او یردەکی فنارلاریك باشینا قارزین تاقیلیب، یادوال پنجرەلەرینیك قاباغینا فانەر طبقەسی قویولمشدی، بویلە حصەلەردە هیچ بیر شئیلەر یوزولمامیشدی. هارداکە یوق ایدی فنارلار یقیلیب و شیشەلەردە چاتلامیشدی والخ.... هر بیر شئیدە بویلە: عادی معیشتیمزدە لاپ سادە ایشلەرە عائد بیر چوق تیحنیکی موفقیتلەر گوستەرمەیە تکلیفلر ایتمەیە جوانلاریمز و چوجوقلاریمز صلاحیتلیدیرلەر. جوان تیخنیقلەریمزدن بعضلەری دوغرودانداا ئوز غروپلاریندا، یونەر دستەسیندە یاخود ایولەری دائرەسیندە نفوز کسب ایدەبیلەرلەر و بوگا حقلەریدە وار.

تازە یتمە جوانلارا مخصوص استحصال و معیشتیك یکیلشمەسینە یاناشان آرایشلارا دائر بوردا بیر قاچ مثال گوستیریلك.

I) اورال ولایتینیك قودیمار کندینە عائد II درجەلی مکتبیك طلبەسی بویلە یازیر:

«کند تصرفاتینیك تجهیزی ایچون بیوك مقداردا قاینانیامیش سو یراقماق پروژەسینی بن ترتیب ایتمیشم:

1 ـ بو وسيله خيردا چوغون قابلارينى عوض ايدرەك، اونلارى تيزـتيز پيچدن چيقارماق زحمتينى‌دە لغو ايدير.

2 ـ انسانيڭ زحمتى عوض اولونور. 3 ـ چوقلو مقداردا قايناتيلميش سو بيراقيلاجاق و 4 ـ بوردا وانت‌دا قناعته دوشور.» كاغذە پروژەنيڭ چيز كيسى‌دە علاوە ايديلبيدير.

II, شهر مكتبينيڭ بير نفر شاگردى ياپيشقان قايناتماغى تكليف ايدير و عجله يول ايله قلم و قاب قايرمانيڭ قاعدەسينى‌دە گوسترمەك ايستەيير.

III, گينەدە بير طلبه يازوب. منگنه دەزگاهيندان بورما دەزگاهى قايرماق ممكن اولدوغونو بيلديرير. و بويله بويله.. بو مثاللار نەيى گوستريرِ؟

بو مثاللار، جوانلاريڭ آرايشلارى اونلارى احاطه ادن معيشته، أكثرا تيختيقانيڭ يوكسلمەسينه ياناشديغنى بيزە گوستريرِ. البته بو جور طلبەرى بتون روحيمزله مدافعه ايدەجگيمز مهم و بللى‌دير. اونلارى (همان طلبەرى) انكشاف ايتديرمەك، درينلشديرمەك، مكتبلەريڭ ترديندە جوان تيختيقلەرە مخصوص قروزولار عمله گلمەسينه ياردىم گوسترمەك حقيقتا بيزە بورجدير.

صوڭگا ياقينلاشيركن گينه بير سوال ويرەك: بس عموميتله بيوك تيختيقاەر نيجه ايشلەييرلەر؟

ـ تجربەلى تيختيقلەر ـ مختەرعلەرسه، قانون كيبى، محيطيڭ حقيقى شرائطيندە و قونسەتيرە شكلى آلميش يوكسك تيختيكى طلبەريڭ ايچرسيندە بيومەدەديرلەر.

بو خصوصدە ياردىم ايتمەلييك. هر بير مكتبيڭ، قولوبوڭ، جوان پيونەر دستەسينيڭ اطرافيندا بويله تيختيكى، اختصاصلانميش محيطيڭ تشكيلينه جديتله چاليشماليىق. صنعتخانه و زاوودوڭ تيختيكى مدنيت ناشرى اولماسى، كندى باشينا اوگرەنن جوان تيختيقلەرە كومەك ايتمەسى لازمدير.

بيوك فعلەلەرە عائد گنيش قامپانيالار عمله كلمەدەدير. بعض زاوودلاردا فعلەـمخترعلەرە يڭگى ايشلەريندە معاونت گوستريلير. فقط بو چوق چتينلكله عمله گلير. چوجوقلارا گلديكدە گينەدە بويلەدير.

ماددەلی تیخنیقلەریك ظهورینه، کتلەوی جوانلاردا و چوجوقلاردا تیخنیکی استعدادلاریك انکشافینه، ایلریلەمەسینه چالیشمالییق.

بیوك تیخنیقلەریك آز وسائطله ایش گورمەسی تیبیك اتفاق تشکیل ایدیر. بونو قید ایتمەلیك. بوگا گورەدە تیخنیقا مدنیتی و زحمت مدنیتی مهمدیر. آز وسائطله ایشلەنیلیب بیوك نتیجەلەرە موفق اولونماسینا چالیشمالیدیر. بودا جوان تیخنیق کتلەرینی بیوك غایەلەرله مراقلاندیرماغا اقتداری اولان رهبرلەردن آسیلی ایشدیر. بو رهبرلەریك اجتماعی مسلکلنمەسی شرطدیر

صوگرا، بویوك تیخنیقلەر أیشی چوجوق یادا جوان یاشیندان باشلاییر. معلوم اولدوغو کیبی، قولبین بیل دگیرمانینی و دگیرمان تکرنی چاپا بیراقمادان باشلامیشدی. فوق‌العاده استعداد صاحبی اولان لەبەدیف شفقیك تضییقینی اویله بیر آپاراتلاردان استفاده ایدرەك کشف ایتمیشدیر که هر بیر یگی یتمه جوانا اونلاری قایرماق ممکندیر. بو جهتی گینەدە قید ایتمەلییك.

چوق-چوق جوانلاریمیزدا اولان تیخنیکی استعدادلاریك محو اولوب گیتمەسینه یول ویرمەمەلییك.

مملکتیك تصرفاتینی یوکسلتمەك ایچون تیخنیقایا عائد صوك موفقیتلەریك بو اوغوردا صرف اولونماسی کرکدیر. جوانلارا مخصوص فعالیتیك بو مسئلەیە یاناشماسی قارشیلاریندا دوران امکانلاریك صراسیندا اولمالیدیر.

اوشاق حرکاتی قسمی

چوجوق باغچاسی ایشله‌ری‌نیڭ مضمون و مه‌تودلاری

یازانی: **جواد جوارلی**

کیچن دفعه چوجوق باغچاسی حاقدا عمومی اولاراق دانشدق. بو دفعه آرتیق غوروپلاردا گورولمه‌سی لازم اولان ایشله‌ره کیچیره‌م.

کیچیڭ غروپوڭ ایشی

کیچیڭ غروپداکی ایش، مضمونجا الڭ مختلف شکلله‌ر آلیر: بو ایش، محیط ایله قطعیا رابطه‌سیز مشغله‌له‌رده‌ن باشلانیب، موضوعلاریڭ سیسته‌ماتیڭ تحلیلی ایله نهایتله‌نیر و اجرا اولوندوغو زماندا صبرا ایله دوزولموش پیلله‌له‌ر عمله گتیریر، دوره‌له‌ر کیچیریر:

بعض چوجوق باغچالاریندا I نجی غروپ چوجوقلارینی موسسه‌نیڭ حیاتی ایله تانیش ایتمه‌یی غیر ممکن حساب ایدیرله‌ر؛ کوچه‌نیڭ تاثرله‌ری، کورپه اوشاقلار ایچین آرتیق درجه‌ده مختلف، پارلاق و قوه‌لی اولدوغوندان و هر دقیقه گوزه چارپدیغیندان، او تاثرله‌رده‌ن استفاده اولونور. چوجوقلار، باغلاردا گزمکله، موسمی حادثه‌له‌ریڭ مشاهده‌له‌ری ایله و بویوك غروپلار ایله ده تصادفی گوروشمه‌له‌ری ایله کفایتله‌نیرله‌ر.

بیر چوق سایر چوجوق باغچالاریندا چوجوقلار، دیشاری حیات ایله اولکی کیبی آز تانیش اولورلار، اما اوز باغچالاریندا بویوك چوجوقلاریڭ و قولله‌قتیو افرادلاری‌نیڭ زحمتی ایله تانیش اولورلار. بو تانیشلیقدا غروپدا آپاریلان

فائدالی اجتماعی زحمت یوللاری ایله حاصل اولور. مثلا، ایو یغیشدیران خدمتجیبه کومك ایتمکه، چوجوقلار اونیڭ زحمتی نه‌ده‌ن عبارت اولدوغونو آڭلاییرلار، بویله‌جه‌ده تصرفات مدیری‌نیڭ ایشله‌رینی بیر قدر اوگره‌نیرله‌ر و الخ...

اویله چوجوق باغجالاری‌دا واردیر، که اونلار، چوجوقلاریڭ اویونلاردا گوسته‌ردیکله‌ری مراقی تعقیب ایده‌ره‌ك و چوجوقلارا حیاتی حادثه‌له‌ری مشاهده ایتدیره‌رك، کلّی مقداردا تاثرله‌ر آلدیریرلار. بونیڭ ایچین‌ده اونلاری فابریق، قلوبلارا، «یاسلی» لارا (سوت أمه‌ن چوجوق‌لار یوردونا) و بیر چوق سایر مناسب یرله‌ره گزمگه آباریرلار. حتی، یوقاریدا گوسته‌ردیکمیز کیبی، طبیعی حادثه‌له‌ری چوجوقلارا مشاهده ایتدیره‌ن باغجالاریڭ بعضی‌سی‌ده، اوز خط حرکتله‌رینی بیر قدر ده‌گیشوب، اجتماعی حادثه‌له‌ریڭ مشاهده‌له‌رینه آرتیق درجه‌ده دقت ایتمگه باشلاییرلار، چونکه فرقی یوقدور، چوجوقلارا رهبرلیك اولماسادا، همین اجتماعی مشاهده‌له‌ر، چوجوقلار اویونلاری ایچین بیر اساس اولاراق، اونلاریڭ طرفندن سربست بیر صورتده بنیمسه‌نیرله‌ر.

نهایت بویله باغچالار واردیر، که اوزله‌ری ایچین «نقلیات»، «چوجوق باغجاسی» و «بیزیم زاوود» کیبی بیره‌ر موضوع گوتوروب، معین جیره اوزره کیچیك غروپدا اونی تحلیل ایدیرله‌ر؛ موضوعلار تدریجله تکشیف اولنور، و چوجوقلارا حل اولناجاق مسئله‌نی اطرافلی بیر طرزده دوشوندورورله‌ر. مثلا، «نقلیات» موضوعینده مفصل صورتده آغیر یوك نقلیاتی و اونیڭ مختلف نوعله‌ری حقینده دانیشیرلار، و عین زماندا اویونجاقلار واسطه‌سیله تشبیهله‌رینی دخی گوسته‌ریرله‌ر. بالخاصه، تشبیه و مقایسه اصوللاری، چوجوق باغجاسیندا بویوك یر دوتور.

تربیه ایشله‌ری‌نیڭ محدود بیر شکلده آپاریلماسی

یوقاریدا گوسته‌ردیکمیز جریانلاری تدقیق ایده‌مك و اونلاردان اولجه برینجیسینی گوتوره‌ك. روسیه چوجوق باغجالاری‌نیڭ اڭ سوڭ آنچوتلاری گوسته‌ریر، که چوجوقلار، رهبرله‌ریڭ تعقیب ایتدیکله‌ری اصول تربیه‌له‌رینی بعضاً بگنمزله‌ر:

رهبرلەر، چوجوقلارا یاشادیقلاری ایویك حیاطیندا کی، اوز غروپلاریندا کی تاثرلەری آلماقلارینا سعی ایدیرلەر؛ یەدە همین رهبرلەر، یالگز اینیك و پیشبکیك مشاهدەلەری ایله چوجوقلاری بسلەمەگه چالیشرلار، چوجوق باغچاسی ایکی_اوچ آغاجلی کسب طبیعتدن اوزاقلاشماق ایستەمیرلەر؛ چوجوقلار ایسە، رهبرلەریك بویله بیر اصول حرکتلەرینه باقماياراق، کوچەنیك فابریق بناسی حیاطینیك تاثیرینی آلماغا دوغرو یوز چەویریرلەر.

کیچیك غوروپوك حیاتی،_چوجوقلاریك دیشاریدان تاثر آلمالارینا مانعلەر اولدوغوندان_مراقدان دوشور، کاسیلاشیر؛ رهبرلەر، چوجوقلاردا آقتیولیکیك آزالماسیندان و عین حالدا دوگوب قالمیش چوجوق اویونلاری نمونەلەریندەن شکایتلەنمکه باشلاییرلار.

بو سببلەردن دولایی، کیچیك چوجوقلاری محیطدن آیرماق اولماز: محیط چوجوق حیاتینی مضمونلاشدیریر و مراق اویادیر.

ایمدی ایکینجی جریانی نظردن کیچیرەك. هر چند چوجوقدا کی مراق، آرتیق درجەده قوەلی اولابیلیر، فقط او مراق قیصا و موقتی‌دیر. بونا گوره چوجوق تربیەسینی، ایکینجی طریقیلەده محدود بیر صورتده آپارماق جایز دەگل. باغچانیك گوربه چوجوغی، هیچ بیر وجه ایله اوزون مدت «نقلیات»، کیبی بیر موضوعیك تحلیلی و اوندا کی حیاتیك «زاوود حیاتی»ایله مقایسەسی اوزرینده دایانماغی باجارماز. حتی چوجوقلار، ایو تمیزلەیین خدمتچی و تصرفات مدیری‌نیك زحمتلەرینی بیله درك ایتمکه مقتدیر دگلدیرلەر. اونلار، هر گونده کی تجربەلەردن و حیاتی تاثرلەریك کرات ایله مشاهدەلەریندن وظیفه زحمتلەری‌نیك مختلف شکاللەری ایله تدریجا و قسما تانیش اولا بیلیرلەر. مثلا، تصرفات مدیری‌نیك هر هفته اونلارا پالتار ویرمەسی ایله و سایره.

بویلەجەسینه، باغچا چوجوقلاری، محیطلەرینده کی عمومی حیاتدان قوەلەری داخلیندا مراقلاندیقلاری قونقریت و اوز احتیاجلاریندان دوغولموش اشیا و مسئلەری آلیب، استفادەلەنیرلەر. مثلا، زاورد دولگرخانەسیندن اویونچاق آوتوموبیلی چرخی آلماق کیبی و بویله. بویله.

وسطی بر خط

چوجوق باغجاسی قورولوشوندا حدیندەن کنارە چیقمش گوستەردیگەز ایکی تیپدەکی ایشی (محیط ایلە رابطەسز آپاریلان تربیەنی و اوزون اوزادیا سیستەماتیك موضوع تحلیلی‌نی) دوغرو حساب ایتمەیەرمك، بویلە بر نتیجە چیقارا بیلەریك: کیچیك غروپ چوجوقلارینا تأثرلەر کسب ایتدیروب، احتیاطلار قازاندیران چوجوق باغجالاری دوغرو بر خط حرکت گوتورموشلەر؛ بو تأثرلەر، چوجوقلاریڭ فعالیتی ایچین بیر نقشە (شیمول) اولاراق، محیطدەکی حیاتدان چوجوغڭ اوز فعالیتینە و بالعکس، چوجوغڭ فعالیتیندن حیاتە دوغرو گیتمەك یولوندا اڭ موافق، نهایت درجەدە استفادەلی و هیچ بر شئی ایلە عوض اولایلمەین قوی بر واسطەدر؛ یالگز بو اصول اوزرە بیز حیاتی چوجوقلارا تانیدا بیلەریك و اونلاری حیاتا حاضرلیاریق.

تحلیللەرڭ اساسی نوعلەری

چوجوق موسسەلەرینڭ اکثرندە ماتەریاللارڭ تحلیلی، عمومیت اوزرە مشاهدە، مصاحبە، بعضا تزە، ایشیتدیکلەری و گوردوکلەری چوجوقلارا چوق تأثیر ایدوب، چوجوق اویونلارندە نتیجەلنمەسی واسطەلەری ایلە آپاریلیر. آنجاق بعضی موسسەلەردە رهبرلەر، تحلیلڭ چوجوق فعالیتی‌ندن و چوجوقلار دستەلەریندە اویونلاردان باشلایاراق آپاریلماسینی لازم گوروب، برینجی نوبەدە تحلیل اثناسیندا چوجوق اویونو ایچین تحلیل اولونان ماتەریالی نقش ایدیجی اویونجاقلار ویریرلەر. مثلا، آوتامابیلە دوغرو چوجوقلاردا اویانمش مراق، «غاراژ» دینیلن اویوندا گوستەریلیر، و چوجوقلار، مربیە حاضرلادیغی قوطو و چرخلەردن استفادە ایدیرلەر و الخ.

کیچیك غروپ چوجوقلارینڭ عمومی بایراملاردا کی اشتراکی، عمومیت اوزرە پاسیودر. کوربەلەر، بویوکلەرڭ بایراما حاضرلاندیقلاری وقتدادا و بایرامڭ اوزوندەدە تاماشاچی اولورلار. حتی بعضاً اونلار، بایرام حاضرلقلارینی هیچ گورمەیوب، عزیز قوناقلار صیراسیندە بایرام مناسبتی ایلە ویریلن چوجوقلار سحرینده اشتراك ایدیرلەر.

بوتون موسسه‌له‌ره طبیعت ایله ایلك تانیشلق، موسمی حادثه‌له‌رك، مشاهده‌له‌رك الڭ ساده تجربه‌له‌رك واسطه‌سیله أالده ایدیلیر و بوراده عمومیتجه انسانلارڭ و خصوصاً چوجوق باغجاسینڭ حیاتی ایله بر رابطه تشکیل ایتمك مقصدی تعقیب اولونمایور (مثلا، گونڭ اوزانماسینڭ مشاهده‌سی، قار تجربه‌لری کبی).

حیات ایله تانیشلق، علی‌الخصوص، کیچیك غروپدا هیچ بیر وقت یالگز مصاحبه و مشاهده طریقی ایله آپاریلا بیلمه‌ز. چوجوق، اوزون اوزادیه تاماشا ایتمه‌گی باجارمیر. او، حادثه و جسمله‌رڭ اوزرله‌ریندە ایشله‌یه‌ر کن اونلارایله تانیش اولور. یالگز او یاپدیغی حرکت، سوز واسطه‌سیله ایضاح یا خود نقش اولنور.

چوجوق، بوتون وه‌ردیشله‌ری دخی حرکتله‌ر ایچریسینده، یعنی اویونلاردا و قوه‌سی چاتان مضموندار، معنی‌لی زحمت واسطه‌سیله أالده ایدیر.

بوقاریدا سویله‌دیگمیزه استنادا، قید ایده‌بیله‌ریك، که بعض چوجوق موسسه‌له‌رینڭ خط حرکتله‌ری په‌داغوژی نقطهٔ نظرینجه دوغرو دگل: همین موسسه‌له‌ر، عمومی بایراملاردا یا خود موسسه‌نڭ اوزونه مخصوص عزیز گونله‌رینده کیچیك چوجوقلارا یالگز پاسسیو روللار ویریرله‌ر ، بو حرکتده کوریه‌له‌ری تعطیلله‌ره جلب ایدن بیر په‌داغوغڭ تعقیب ایتدیکی مقصدڭ بوتون بوتونه ضدینه گیده‌ن بیر ایشدر. اولا، کوریه چوجوق اوزون مدت ظرفنده باقیجی اولابیلمه‌ز و دیگر جهتدنده حاضیرلغڭ عزیز گونڭ معنی‌سینی چوجوق آڭلامایاجاقدر و او بایرام گورکملی بیر ایز قویمایاجاقدر.

کیچیك غروپ چوجوقلارینڭ، آزدا اولسا، عمومی ایشده اشتراکی لازمدر، یالگز اونلار، او زمان بایرامی بویوکله‌ر کبی حس ایده بیله‌رله‌ر. (بزکله‌رڭ حاضرلانماسی تعطیل اثناسینداکی آرش یورودولمه‌سی کفایت ایدیجی وظیفه‌له‌رده‌ن سانیلابیله‌ر).

موسمی حادثه‌له‌ره گلدیکده، بیلمه‌لی‌در، که طبیعتده‌کی حیاتڭ الڭ گوزه چارپان اوته‌ری (تصادفی) حاللاری، چوجوقلارڭ دقتینی جلب ایدیرله‌ر، اونلاردان بیر أثر قالماسی ایچین، ایلك یگی موسمی‌نڭ کاوب دوشمه‌سینی، چوجوق

أوی حیاتینیڭ پارلاق بر دەگیشمەسی ایلە رابطەدار ایتمەلی، موسمی تبدلاتی چوجوقلارڭ معین فعالیتنە باغلامالی. مثلا، قیشدا «قار گیردەلەری» یومالاماق، یاز آچیلارکن یڭی آغاجلار اکمك کبی.

چوجوق اویونو، کیچیك غروپك حیاتیندا بویوك بیریر دوتور. حالبوکە، رهبرلەر، همین اویونلاردان، چوجوقلار محیطیندن آلدیقلاری ماتەریالك تحلیلی ایچین بر مەتود اولاراق، کافی درجەدە استفادە ایتمەیورلەر.

بونگلە برابر، رهبر طرفندن اویونو نقشە ایدن ماتەریال و معین شرائطك حاضیرلغی، چوجوقدا اونڭ اویوندان آلدیغی تاثری دیشاریا چیقارماق، گوستەرمك آرزوسونو عملە گتیرەبیلەر. بو ایسە، چوجوقلاردا کیوەردیشلەرڭ محکملەشمەسی ایچین الڭ یاقشـسی بیر مەتوددر، داها دوغروسو، چوجوقلارا معین حیاتی حادثەلەری مشاهدە ایتدیرەن پەداغوغڭ تعقیب ایتدیگی مقصدە نائیل اولماسی ایچین الڭ دوغرو بر یولدر.

مکتبە قدر تربیە موسسەلەرینڭ بر قسمی، بو یوللارا سوق اولونموشلار، و اونلارڭ تجربەسی، سویلەنیلمش یوللارڭ دوغرو اولمالارینی اثبات ایدیر. ایمدی نیچە سوز بویوك غروپڭ ایشلەری حقندە سویلەملی...

بویوك غوروپوڭ ایشلەری

بیر چوق چوجوق باغچالاری واردر، کە یالگز تعطیللەری قارشیلاماق، سایر اجتماعی و سیاسی مسئلەلەر، اونلاریڭ معین ایشلەرینی تشکیل ایدیر.

اوشاق باغچالارینیڭ قسم اعظمی. اوز ایللیك ایشلەری ایچین پلان ترتیب ایدیرلەر و تدریس ایلینیڭ باشیندا بیر چوق «قومپلەقسلەر» و «موضوعلار» سیچوب، اونلاریڭ کیچیلمەسی اوغوروندا چالیشیرلار. بونلار، تخمینا آشاغادا گوستەردیگیمیز موضوعلاردان عبارت اولور:

«بیزیم چوجوق ایوی»، «چوجوق باغچاسی»، «چوجوق باغچاسی بناسـی حیاطی و کوچەسی»، «فابریق»، «نقلیات»، «8 مارت» و الخ.

همین موضوعلار، صیرا اوزرە، بیر بیرلەرینیڭ آرقاسینجا، تحلیل و تربیە اولناجاق کیچیك موضوعلارا تفریق اولنوب، چوجوقلاریڭ دقتینی جلب ایدیر.

باغچالاردان بر چوقلاری، سنچیب، گوتوردوکله‌ری ماته‌ریالدان ناراضی قالیرلار: بیر جهتده‌ن همبن ماته‌ریال چوجوقلاردا آقتیولیك یاراتمیر؛ مثلا، چوجوقلار، باغچادا اوچ ایلده‌ن به‌ری یاشاماقلارینا و اونو گوزه‌لجه‌سینه تانیماقلارینا باقمایاراق، «چوجوق باغچاسی» کیبی موضوعی استعمال و حل ایتمك ایچین، اوز گونده‌لیك یاشاییشلاریندا، هیچ بیر شیئی، باغچا حیاتیندا مشاهده ایتدیکه‌ری حادثه‌له‌رینك هیچ بیریسینه تشبیه ایتمیره‌ر و به‌داغوقلاری دخی دوتاقاسیز و دست آویزسیز دایاندیروب، ساقلایورلار.

ایکینجی بیر جهتده‌ن چوجوقلار، بیر چوق دیگر موضوعلارینك ضررینه اولاراق، تك‌بیر کیچیك موضوع ایله آرتیق درجه‌ده مراقلانیرلار؛ مثلا، «نقلیات» موضوعی ایله تانیش اولدوقدا، «آوتوموبیل» ایله او قدر اوزون مدت مشغول اولورلار، که سایر کیچیك موضوعلارینك تحلیل و تانیش اولماقلیغینه واقت قالمیر.

اوچونجو بیر تصادفده، به‌داغوغلار، تعقیب ایده‌جکله‌ری پلاندان چیقماماقلاری ایچین، چوجوقلار قالدیردیقلاری و دوزولموش پلانینك بوتون بوتونه ضدینه اولان، مسئله و وظیفه‌له‌ردن استفاده ایتمه‌مك مجبوریتینده قالیرلار. ها بیله، باغچا چوجوقلاری‌نیك تربیه ایشله‌رینده، مختلف نقصانلار مشاهده اولونماقدادیر.

ایمدی گوره‌ك بو نقصانلارینك سیبله‌ری هارادادیر و اونلارینك لغوی‌بولوندا نه کیبی چاره‌له‌ر واردیر؟

بیرینجی نوبه‌ده قید ایتملی‌یك که به‌داغوقلار، چوجوقلارینك محیطده‌ن آلاجاقلاری تاثیر و مشاهده‌له‌رینی ملاحظه ایتمه‌یه‌ره‌ك. لازمی قدر حسابا گوتوروله‌ر: بعضی تصادفله‌رده ایسه، همبن یولداشلار، «به‌داغوژی تکاملی» (процессی) عنصرله‌ری سانیلان «چوجوق مراقلارینا» لازیمی قیمت‌ویرمیرله‌ر.

بو سیبله‌رله‌ده به‌داغوقلار، تربیه ایشینده، آرتیق درجه‌ده طلب اولنان: چوجوق تشبثی، محیط حیاتیندا کی اونلارینك اشتراك ایتمه‌له‌رینی، اوزله‌رینینك سربست تدقیقات آپارمالارینی و گوردوکله‌ری ایشله‌ریندەن نتیجه‌له‌ر حاصل ایتمه‌له‌رینی نظره آلمایوب، تربیه ایشله‌رینه رسمیت اوزره یاناشمیشلار و بودا قطعیا دوغرو بیر اصول حرکت حساب اولنا بیلمه‌ز.

دیگەر جهتدەن چوجوقلاردا کی مراق و ممکناتلاریڭ ملاحظه اولونماماسی، سربست تربیه «ایدەیاسینا» قاپیتماق دیمك دکلدیر. پەداغوق، پلان دوزەر کن، اوز پەداغوژی مقصدلەرینی ایش و محیطیڭ شرایطی و چوجوقلاردا کی مراق ایله سیقی بیر صورتده بیرلشدیرملی دیر.

بو خصوصدا آمیریقا پەداغوغی «پار کەر» دیمیش، کە: «چوجوقلاردا کی مراقلاردان استفاده ایتمك، ایشیڭ سوغوق قانلیجاسینا طلبی اولوبدا، حیات علمینیڭ دوغدوغو بیر شئی دگیل، و بو طریقله تامین اولونموش هوسکار دقت، مجبوری دقتدەن قیمتلی و خوشدور».

عمومی شورا اتفاقلاری دولت فنی شوراسی (غوسوڭ) پروغراملاری تازه میدانا چیقار کن، بو حال، یعنی یوقاریدا سویلەدیگیمیز «فورمالیزم»مکتبلەردەدە شدتلی بصورتده حس اولونموش. نسبتا بو بارەده چوجوق باغچاسینیڭ وضعیتی مکتبیگکیندن یاقشی بیر شکلده دوام ایتمیش: چوجوق باغچاسی، حیاتیڭ سرت و ایتی طلبلەرینی بیر او قدرده حس ایتمیر. بو سرت طلبلەر، چوق زمان چوجوغیڭ مراقینی، پەداغوژیانیڭ یکی جریانلارینی تعقیب ایتمك ایچین مکتبه قطعیا امکان ویرمیر.

چوجوق باغچاسی ایسە، بو ممکناتلاردان استفادا ایتمەیه مجبوردور.

بو یولدا بیر چوق مکتبه قدر تربیه موسسەلەرینده موفقیت مشاهده اولونماقدادیر. رهبر، گەنیش موضوعلاریڭ عوضینده چوجوقلارا چوق زمان معین بیر مقصدایله نهایتلەنن بیرصیرا بسیط تاپشیریقلار ویریر. بو تاپشیریقلاریڭ فائداسینی ایشیڭ ابتداسیندا یالگز پەداغوق اوزو گوره بیلیر، نتیجەدەایسە، همین فائدالی تاپشیریقلاری، موافق و قولای اولدوقلاریندان، چوجوقلاردا دوشونورلەر.

مثلا، رهبر، ایشیڭ یای موسمینده کی شرایطینی نظره آلاراق، چوجوقلارا کند تصرفاتی حقینده بویوكـبیر صیرا بیلیك و وەردیشلەر ویرمك مقصدینی اوزو ایچین قبول ایدیر. بونیڭ ایچینده او یولداش، چوجوق باغچاسی، زراعت ییرینده، چوجوقلار ایله برابرلیکدە، بالاجا بیر ترەوەز اکمگی موافق و مقصده اویغون گورور. طبیعی چوجوقلار، ایشیڭ ابتداسیندا، اونیڭ

گيديشىنى و فائداسىنى اطرافلى صورتده درك ايده بيلميرلەر؛ بونا گورەده رهبر' او ايشى پراقتيكى و قولايجاسينا دوشونولەجك خاصەداشيبان تاپشيريقلارا پارچالايوب، بولور. چوجوقلار، بو كيچيك وظيفەلەرى، آسان اولدوغونا گورە، اجرا ايده بيليرلەر.

تاپشيريق مسئلەسى، بيله بير شكله دوشدوكده، چوجوقلار، ترەوەزدەده ايشلەيەجكديرلەر، بيتكيلەريك نشو و نماسينى‌دە مشاهده ايدەجكديرلەر، شورا تصرفاتينا (سووخوزا) دا يا خود كندچى ترەوەزينەده شيتيل آلماق و باقماق ايچين تنزه يابباجاقلار و بوندان سوگرا اونلارا باقين و آيدين اولان بو تصرفات ايشلەرينى اوز گەلەرى‌نيك نه طور گوردوكەرى‌دە بيلەجكديرلەر. بو ايشلەريك هامى‌سينيك نتيجەسينده چوجوقلاريك دماغيندا بعضى سربست يكونلار ووزولور و بو كيبى تصويرلەر عمله كلير: ترەوەزده نه طور ايشلييرلەر، اوراده نه بيتير، حتا بعضاً تصادف اونورسا، سووخوز ترەوەزينده كى ايشلەريك كندچى ترەوەزينده كينه نسبتا' فرقى نەدەاولدوغونودا بير قدر دوشونەبيليرلەر. بوراده قيمتلى پەداغوژى بير «فاقت» نظره آلنير: بو يكونلارى چوجوق اوزو ووزور و اونلار، چوجوغك خصوصى تجربەسى نتيجەسينده عمله كلير، ترسينه، موضوع تحليلينده اولدوغو كيبى رهبريك آگلاتماسى‌ايله حاصل اولمور.

بو يولدا اوزون مدتلى چوجوق اويونونوك خصوصى قيمتى واردير. بيز تاپشيريق ايشلەرى‌نيك اساس نقطەلەرينى تحليل ايدەرسەك، گورەريك، كه بو نقطەلەريك هامى‌سى چوجوق اويونلاريندا غايت پارلاق گورونور.

بورادا چوجوغك مراقى، اوز طرفيندەن قويولەيش مقصدى، پلان‌دوزمەسى، تحقيقات ايشلەرى آپارماق سيناقلارى، بير صيرا مانعلەرى كوچوروب، مقصده دوغرو قيزغين بير صورتده سوقولماسى و نهايت، همين چوجوق اويونلارى اثناسينده سربست چوجوق حياتينى قورماسى و ساير حس و باجاريقلارى تكشيف اولنوب، قوەلەنير.

بوراده بيز يەنەده ديقتميزى بير مهم جهته جلب ايتملى‌ييك: چوجوغامخصوص

تاپشیریقلاریڭ معین بر طرزدە قورولماسی مسئلەسی، بزیم ایشیمیزیڭ چوجوق باغچاسیندا اڭ یتیشمش و نوبتی مسئلەلەریندەندور؛ بو مسئلەنڭ نسبتاً حلی و یونگوللشمەسی ایچین دە «پەداغوژی» تکاملی ایشلەریندە، چوجوق اویونلاریندان استفادەلنمك تصادفلەری، مکتبە قدر تربیە ایشچیسینیڭ دقتینی خصوصا و زیادەسیلە جلب ایتملیدیر.

* * *

بوتون دونیا پرولەتارلاری بیرلەشیکیز!

یکی مکتب

مایی: 7-8
19-20

ییل: 3
1927

آذربایجان خلق معارف قومیساریغی
دولتی علمی شوراسنك فنی-پەداغوژی بولمەسی اورغانی

آذربایجان دولت نشریاتی
باکی - 1927

MƏQTƏBDƏ ƏLZƏM İCTIMAI IʒLƏR.

(Ʒylɋindən Iktibas)

jazani **Aga Bala Əsədzadə**

Məqtəbdə zəhmət məsələsi jenidən ortaja atılıb uzərində, ciddi muzaqərə və danıʒıklar ɋedir. Əcəba by məsələ təsadufən ortaja atılmıʒ, ja bynyn bir səbəbi varmı? qecirdiɋimiz ictimai dəvrə və karʒımızdaqi məsələlərə bir kədər dikkət etsəq ɋɵrəcəjiz qi by məsələ təsadifi olmajıb bynyn ortaja atılmasına dərin və muhumm bir neçə əsaslar var.

Əsasin birinci və ən muhummu by dyr qi təsərrufatimizi tərəkki etdirməɋ jolynda məksədmiz jalınız Avropa-Amerikaja çatmak olmajıb hətta onları by sahədə qeçməɋdir. Məmləqətmizdə inkilabin jaratdıɋı vəz'ijjət və ictimai həjat byna musaid bir ʒəqildədir. Fəkət byny əməli bir syrətdə vucydə ɋətirməɋ lazımdır. Məharəbədə bərbad olmyʒ təsərrufatimizin az zaman içində 913-nci il səvijjəsinə jakınlaʒması məksədımizə iriʒə bilməq umudunu bizdə dogyryr. By məksəd ardınca koʒdygymyz zaman təbiidir qi karʒımıza-məqtəblərin məksədimizə iriʒə bilməɋ içun musaid bir ʒərajit jarata biləcəq bir hala konılması çıkacak. Diɋər əsaslara ɋəlincə bynların bə,zisinə joldaʒlar az e'tina edirlər və bə'zən mənfi syrətdə janaʒırlar. Məsəla: Qojlərdə və ʒəhərlərdə by saat tam surətlə təbəkələʒmə-sinifləʒmə ɋedir. Orada-byrada quçuq byrƶyazja məfqyrəsi dogdygy ɋɵrulur. Hər tərəfdən hucym edən by rəhbərli tə'sirlərdən çocykları muhafəzə etməq içun vahid jol varsa təbii o da məqtəbdə onlara ictimai zəhmət tərbijəsi verməɋ onlardan kollektif duʒuncəli insanlar jaratmak və idealizim uzərində mubarəzə edən kəhramanlar vucydə ɋətirməqdir. Bynları nəzərə aldıkda biz ɋɵruruq qi ictimai sahədə ojlə bir dəvrəjə ɋəlib çatmıʒık qi məqtəblərdə zəhmət məsələşini zəryri syrətdə həjata qeçirməq icab edir. Məsəl'ədə səhlənqarlık etməqə zaman və fursət jol verməjir. Məqtəblərdə zəhmət məsələsinin biz uçuncu dəvrəsində jaʒ jьrьk. Inkilab alьndьgь zaman məqtəblərdə zəhmət fiqrini firkə məramnamənizə daxil edərəƣ məqtəb nizamnamələrinə qeçirdiq. Bir kədər sonra ƣɵrduq qi məqtəblərdə zəhmət sɵzununancak adь kalmьʒ dьr, səbəbi isə kabakçadan məqtəblərdə zəhmət tətbikatь luzymyna ciddijətlə çalьʒьb- bir çok joldaʒlarь ɵz fiqirlərindən dytyb əkidələrini dəƣiʒdirmələri olmyʒdy. Jeni məqtəblərdə zəhmətin luzumsьzlьgь cərjani dogmyʒdy qi by cərjanьn baʒьnda da Rysakof joldaaʒ dyrurdy. Məsələ Leninə çatdь. Məzqyr by fiqrin nəʒv-numasina jol vermijərəq karyʒyja firkə məramnaməsini kojdy. By ƣun isə biz uçunci dəvrəjə qeçiriq jenidən məqtəblərdə zəhmət tətbikatьnьn lazьm oldygyny sɵjləjiriq. Fəkət by dəfə məsələ kabakqь illə mukajəsə ediləmijəcəƣ, indi bilƣi və hazьrlьkla ƣiriʒiriq, Kabakda anlaʒьlamjan bir çok məsələlər by ƣun ajdьnlaʒmьʒ və by iʒ məfqyrəmizin mɵhqəmlənməsinə və xejli tərəkkimizə bais olmyʒdyr.

17-18 Sənələrdə məqtəblərdə zəhmət məsələsi mərqəzvə firkə tərəfindən ortaja atьlьrdь. By ƣun isə məsələ fəhlələr, ƣeniʒ qitlə təʒqil edən, ictimaijjatcь və pedagoklarьmьz tərəfindən ortaja atьlьr, byny isbat edici əlimizdə materjallar vardьr.

Məsələn bir neçə vakьt byndan kabak (məqtəb iʒlərinin metodi) inistyty cumhyrijjət məqtəblərinə anqetlər ƣɵndərmiʒdi 47 vilajətdən 500 anqet aldьk qi bynlar da nə inqi zəhməti məqtəblərdə tətbik etməq rə'ji vardь, hətta fi'lən tətbik etdiƣlərini jazmьʒlardь; aldьgьmьz anqetlər jalьnьz jə ajid olmajьb bir çoklarь ykrajьna, Belorysija və gejrilərinə ajid idi. Bynynla cumhyrijjətin hər tərəfində bynlarьn təbii bir syrətdə dogdygyny ƣɵruruz'

Imdi biz ƣələlim, ƣɵrəq əcəba, əlzəm icttimai zəhmət nəjə dejiriz, bynyncun uç cəhəti nəzərdə dytmamьz lazьmdьr.

Birinci əcəba o iʒ əlzəmmidir? əlzəm iʒə ona dejiriz qi təsərrufat və ja gejr ictimai muəssəsələrimiz için lazьm olsyn. Ictimaijjat və təsərrufatimiza ajid olmajan iʒlər mənfəətsiz və bə'zən zərərli də çьka bilər qi by qibi iʒlərə məqtəbdə jer verilməməlidir.

Iqinci bakalьm ƣɵrəq həman iʒ çocyklara nə qibi bilƣilər verir və çocykda nə qibi etijadlar dogyryr. Verilən iʒlər çocykda bir bilƣi və ja luzymly e'tijadlar dogyrmaga xidmət etməz isə o iʒi də ictimai zəryr, zəhmət adlandьrmijacəjiz.

Uçuncu kudrət məsələsidir. Iʒ nə kədər ƣɵzəl bilƣilər verib çocykda fajdalь e'tijadlar dogyrsada çoçykyn bacarьgь-kudrəti ilə mutənasib olmadьkda ony biz fajdalь sanmьjacagьz, çoçyklarda ən kijmətli sərmajə-onlarьn səhmətidir. Səhmətin muhafəzəsinə riajət olynmajan məqtəbdə heç bir mənfəət aranьlmaz,

Biz ɵz nizamnaməmizdə bir çok təsərrufatlara kadьnlarьn byrakьlmasьna musaidə etməjuruz. By jalьnьz çocyklarьn səhhətini muhafizə etməq mulahizəsilə çocyk səhhəti bizcə ən kijmətdar bir sərmajədir.

Bir çok muəllimlər iʒi ixtijar etdiqdə mərak məsələsini nəzərdə dytyr by fiqir o kədər də əsaslь bir ʒej dəqil, çunqu əvvəla həmiʒə ojlə iʒ bylmak olmaz qi o məraklь olsyn. Iqinci çok vakьt çocyklar ɵz mərak etdiqləri iʒi tə'jin edəməzlər.

Bynynçun ən muhumm əsas fajdalь e'tijadlar iʒin təsərrufat ictimaijjata lazьmlь olmalь olmasь və çocygyn səhhətini mulahəzə edərəq iʒi intixab etməlijiz; hanqi iʒdə by uç sif'ət toplanmьʒ isə ona biz ictimai əlzəm zəhmət dejə biləriz.

Imdi qələlim iʒləri ejnən tə'jin etməq məsələsinə:

Məqtəblərdə ictimai əlzəm iʒlər namlь qitabda bir sьra iʒlər qɵstərilmiʒdir, fəkət bynyn qitabdan aranьlьb bylynmasьna by kədər luzym jokdyr. Hərqəs ɵz həjati və muhitinə muvafik lazьmь kədər iʒlər byla bilər, jalьnьz iʒlər çok muxtəlif olybda bir-birinə karьʒmasьn dejə ony təsnif etməlijiz Bynyla iʒləri sistemlərə ajrьrьz. Məsələn təsərrufat iʒləri, sijasi və ja xyd mədəni məarif iʒləri, hifzisəhhə iʒləri.

Ictimai əlzəm iʒlər tətbiki sьrasьnda mədəni məarif iʒlərinə qeniʒ jer verməlidir. Fəkət byny bə,zi muəllimlər japdьgь qibi qɵhnə byrƶyazjadan kalmьʒ usylin bir nov' dəqiʒmiʒ ʒəqlində aparьbda sonra byny bir tərəfliliq və məraksьzlьk ilə ittiham etməməli. Mədəni məarif iʒlərini çok məarklь bir tərzdə aparmak olar, məsələn spektakil məsələsini aləsini alalьm. Bynyn nasьl aparьldьgьnь izah içun misal olarak Belorysija dəmir jolynyn beʒinci məqtəbi japdьgь numynəji qɵstərəlim.

Çocyklara bədii əxlaki və gejri qitabçalar pajlanьlьb məqtəbin rəhbərliqi altьnda qɵzəl hazьrlandьrьlmьʒdur, tjatro qununə çocyklarьn valdejinləri və gejri ʒəxslər də'vət olynmyʒ. Çocyklarьn səhnədə heqajə və ʒerləri okymasь, hazьrynə jeni ryhda əxlaki və bədii tərbijə dərsi verməqə vasitə olmyʒ. Məqtəbin karʒьsьnda bynynla didaktik bir vəzifə açьlmьʒ çocyklar tə'til zamanь asydə qəzməqi sevməmiʒlər. Məarif və mədənijjət iʒilə məʒgyl olmakь arzy etmiʒlər, by zəryrəti tə'min etməq içun muəllim məqtəbdə

Lenin ƣyşəsi açmьş. Atalar şyrasь də'vət olyny çocyklarьn ust başlarьnьn və ev eşiƣlərinin təmiz saklanьlmasь xusysında onlara sɵjlənilmiş. By ƣundən həman məqtəbdə çocyklar arasьnda şiddətli bir syrətdə təmizliƣ rəkabəti dogmyş, çocyklar ɵz ev eşiqlərinin təmizliƣi içun valdejninə qɵməƣə başlamьşlar. bir dəfə bojlə bir hadisə vaki olmyş: bir çocyk, məqtəbə netəmiz paltar ilə ƣəlirmiş, məhəllerində natəmizs adlandьgьnь pioner təşqilati eşitmiş. Çocyklarь toplajyb supurƣə və araba ilə o məhlləjə ƣetmişlər, məhəllələrini hər tərəfdən təmizləməƣə başlamьşlar. Byny ƣərən valdejin ɵzləridə çocyklara koşylyb məhəlləji təmizləməƣə ƣirişmiş. Məhəllə kyrtardьkdan çoçyklar ev sahib və sohib ələrini səbah məqtəbdə aparьlacak bajrma də'vət etmişlər. Bajrama ƣələn valdejnə ertəsi ƣun çocyklarla bir jerdə işləməƣə alьşdьkları içun by ƣundə onlara karьşьb onlara jardьma başlamьşlar. Bynyla ƣun ƣundən məqtəb bɵjuqləri ɵz tərəfinə cəlb edib ɵz işlərinə jardьm etməƣə alьşdьrmьş. Bə'zi muəllimlər çocyklar çəqdiqləri rəsmiləri şyra sədri və gejri məhəlli idarələrdən asdьrьlьr. Bynynla əhali çocyklarьn fəalijjətini ƣɵrub onlarьn tərbijəsijlə daha artьk məraklanьrlar. Diƣər tərəfdən çocyklar ɵz rəsmilərinin şyra idarəsindən asьlacagьnь bildiqlərindən artьk səji ilə çalьşьrlar.

Mədəni məarif işləri sьrasьnda çocyklara mutailə tərikilə qitab okytmak məsələsi xatirdən çьkarmamalьdьr. By cəhətdə turqməqtəbləri zijadə ƣeridədir rys məqtəblərində birinci şɵ'bə tələbələrindən dytmyş ƣetdiqcə hər şɵ'bə içun juzlər minlər və on minlər ilə mutaliə qitablarь var, bizdə isə by jykdyr. Azdьr, çocyklar ƣundə jalьnьz bir səhifə qitab okyrsa bir il muddətində çocykda xejli mə'lymat toplaşmьş olyr. Zatən əsrimizdə zijalь ola bilməq içun məqtəb məqtəb mə'lymatlarь kət'jjən qafi dəƣil, mədənijjətin sahəsi çok ƣenişləmiş. Hər qəs çocyklardan başlamьş mutaliə ilə məşgyl olmalьdьr qi əsri hazьr mədənijjətdən cuz'i xəbərdar ola bilsin, Əcnəbilərdə ƣɵruruz qi validejinləri məqtəb jaşьna çatmamьş çocyklarь ƣɵturub ƣəzməƣə çьkdьkları zaman əllərinə bir (çocyk ədəbijjatь) qitabçasь alьrlar heqajəji çocygda okyjyb jenidən heqajeji cocykdan soryrlar və bynynla çocygy məqtəb həjatinə alьşdьrьlar və səbi-liq həjatьndan çocyklarьn fiqrini mə'lymatla zənƣinləşdirirlər, turqlərdə isə iqinci dərəcədə okyjan çocyklarьn bir çoklarьnь sojlətsəq ƣɵruruz qi məqtəbdə okydyklarьndan başka gejri bir mə'lymatlarь jokdyr. By iş heç de dogry dəƣil, hifzissəhə iʒləri Moskvada məqtəb çocyklarь vastəsilə çibinlər ilə mubarizəaparьrlar.

Amerkada ojlə jerlər var qi orada çibin təmamilə jokdur. Zatən movcydijjətinə e'tina etmədijimiz by quçuq hejvançьklar həjat ictimaijjamizdə nə kədər bɵjuq və dərin fəlaqətlər tərətdiƣini bir çoklarьmьz bilir. Vərəm pəncəsində miljonlar ilə inləjən və cavan ƣəncliƣini, kəlblərdə janьklь təhəssur izləri byrakarak toraga ƣyman insanlar malareja xəstəliƣinə mubtəla olmasьndan tolajь həjatьn ləzzətindən bi xəbər, acь bir həjat qeçirən və nihajət tam bir nəvmidilə yçyb ƣeden bəʒərijjət həp by quçuq hejvancьklarьn kyrbanь dəƣillərmi? Çibinlər ilə mubarəzə nəticəsində məmləqəti onlardan təmizləməq imqanь təcurbəsini iʒtə Amerika ƣɵstərmiʒdir, by vəzifəji bizdə hansь bir məqtəb ƣɵrursə təbii həjatьmьzda ən kijmətli bir xidmət ƣɵstərmiʒ olyr.

(Byrada əvamlara karʒy tənasil bənəfʒə fiqrinin əsassьzlьgьnь ƣɵstərməli) təcrubə ƣɵstərmiʒdir çibin olmajan jerdə musri xəstəliq az vaxt olar və tez sɵnər.

Byndan ilavə hifzissəhə dajirəsindp materjal bylmak təbii o kədər boldyr qi sajmaga dəƣməz.

Uçuncu təsərrufat sahəsi:

Qərrə içində bylnan sozlər profesor Silixanoviçin muhazərəsindən ƣəturuləraq iktibasən ilavə edilmiʒ.

Məqtəb ətrafьnda agaclar əqməq, quçuq əqin bostan numynələri japmak, agaclarь əqinləri bəsləməq barədə nəzəri təcrubi usyllar oƣrənməq, bynlarьn fajdalarьndan, nəʒvu numalərinə ajid kajdalardan sɵjləməq və gejri.

Iʒ intixab olyndygy zaman kabakçadən duʒunulməli və əncamə jetiriləmijəcəq iʒi kət'ijjən intixab olynmamalь, çunqu by qibi hallar çocyklarda e'tinasьzlьk və ryhsyzlyk dogyra bilər.

Iʒin agьrlьgьndan muəllimlər korkmamalь çunqu by jol ilə muəllimlər bɵjuqləri məqtəbə jardьm etməƣə cəlb edəcdqlər və onlarьn iʒi daha da asanlaʒacak, bə'zi muəllimlər anqetlərində jazьrlar qi, çocyklar bir ʒej bacarmajyrlar. By janlьʒdur, dogrydyr yʒaklar ibtida bir ʒej bacarmijacaklar, biz ɵzumuz də ibtida bir ʒej bacarmajьrdьk və çok iʒləridə jenə bacarmajьrьk. Fəkət insanlarda bylynan mocyd bacarьklar hamьsь birər e'tijaddan baʒka bir ʒej dəƣillər. Bizim də məksədimiz iʒtə by e'tijadlarьn cəmijjətimizə lazьm olanlarьnьn çocyklarda jaratmakdьr. Lenin demiʒdir qi „bilƣi və e'tijadlar bizə jeni həjat kyrmak içun lazьm“ butun həkikətlər by sɵzuн uzərindədir; onynçun çocyklarda jalƅnƅz jeni hejat kyra biləcəq bilƣi və e'tijadlar jaratmalƅjƅz; bynyn əqsinə ƣedərəq hər nə kədər muvəffəkijjət ƣɵstərsəqdə bir byrƶyazja məqtəbi jaratmakdan baʒka bir ʒej ƣɵrmiʒ olacagiz qi bynynda əhmijjəti by kədər ictimai əlzəm zəhmət məqtəbin kalan sahələrinədə ɵz təsirini verəcəq. Məsələn qəndi qəndini idarə usyli məqtəblərdə jalƅnƅz təmizliƣə nəzarət və muəllimlərin idarə iʒində onlarƅ inzibati qɵməq verməqdən iləri ƣedəmir. By isə byrƶyazja məqtəblərinin niʒanələridur zəhmət tətbikatƅ çycyklarƅ muxtəlif gyryplara bɵlub onlar arasƅnda zəhmət bɵlƣusu və gyryplar arasƅnda munasibat vucydə ƣətirir qi qəndi qəndini idarə iʒi canlƅ bir ʒəqildə qeçir. Çocyklarda kollektif duʒuncələr vucydə ƣəlir. Çocyklarƅn idarəsi isə məqtəbdə qeçilən butun ictimai təsərrufat iʒi numynələrini idarə etmiʒ olyr qi bynynla çocyklar jeni həjatə ƣɵzəlcə hazƅrlaʒmƅʒ olyrlar.

* * *

MƏQTƏB JAƷƄNA ÇATMAJAN YƷAGƄ NƏ CUR TƏRBIJƏ ETMƏLIDIR.

Jazanƅ **Kədimbekova**

Fə'lə və qəndli çocyklarƅnƅn məksədə muvafik syrətdə tərbijələnməsini Ʒyra Hɵqumɵti nəzərdə dytarak onlar için yʒak bakçalarƅ, mejdançalarƅ açmadadƅr. Byrada umymijjətlə iʒləjir, ojnajƅr, vəktli vaktƅnda jejir, vucydlarƅnƅn və evlərinin təmiz saklamasƅnƅ bilərəq istirahət ƣəzməq vakƅtlarƅnƅ və əlavə onlarƅ ihatə edən həjati ɵƣrənirlər. Fəkət yʒaklar by muəssəsələrdə az muddət kalyb kalan vakƅtlarƅnƅ ajilədə oldyklarƅndan tərbijənin bɵjuq hissəsi ajilə uzərində kalƅr.

Çocygy tərbijələndirməq asan dəjildir. Fəkət byny hər bir ana iʒçi və qəndli kadƅn ifa edir, tərbijəni bilən ƣɵstəricisidir rəhbəri olmak ʒərtilə. By muddtdə yʒakƅn ƣəmiƣi sərtləʒməƣə baʒlajƅb və vucydi surətlə bɵjuduƣundən yʒak oldykca cavval olyr.

Ojnajƅr, koʒyr, iʒtə by ojnamak, koʒmak yʒakƅn inqiʒafinə jardƅm edir.

Ona ƣɵrə ana bilməlidir qi hərəqət edən çocyk adi və saglamdir.

Yʒakьn çok sys və saqit olmasь onyn xəstəliƣinə dəlalət edər qi by zaman ana tə'cili təbibə muracəat etməlidir.

Yʒak bir ʒej japmak istərqən və ja xyd yjnarqən ɵna mani olmamalь ojyn və zəhmət yʒakьn inqiʒafinə səbəb olar. By ʒərt ilə qi ojyn yʒakьn ɵzunə və baʒkalarьna zərər jetirməməƣlə kuvvəsinə muvafik olsyn. Hərəqət etmiʒ yʒak jorylyr; By zaman ana ynytmamalьdьr qi yʒaka istirahət tələb edir, aglarqən aglamanьn səbəbini bilmədən əvəzində ona tənbih edirlər. By heç də jakʒь nəticə verməz: yʒakьn saglamlьgьna zərər ƣətirər. Bynda yʒaklar qinli olyrlar, jalan danьʒarak, etdiqlərini ƣizlədirlər. Eji olar qi yʒak bir iʒi ifa etmədiqdə onyn səbəbi bɵjuqlər tərəfindən aranьlsьn, bəlqə də onyn ifa etməməsində mukəssir yʒakьn dərq etmədiƣi iʒi ondan tələb edən adamdьr, yʒaka pis iʒ ƣɵrduqdə onyn zərərli olmasь səbr ilə ajdьn syrətdə ona anlatьmalьdьr, bə'zən analar çocykdan artьk ƣəməq tələb edərəq ojnamasьna mane, olyrlar, çocygyn ƣəməq etməsi lazьmdьr, fəkət ona verilən iʒ kuvvəsinə muvafik olmalьdьr. Çocygy bir iʒdən bьkdrьdьkda o heç bir ʒejə tabi, olmaz, butun tələblərin əqsinə ƣedər və zəhməti səvməz.

Ana ynytmamalьdьr qi 5-6 jaʒьnda yʒaka jeməqdən sonra hər ƣun iqi saət jatmak lazьmdьr. 6-7 jaʒьnda yʒak o kədər jatmazsa istirahət etməz· Bɵjuqlərdən və diƣər yʒaklardan tamami ilə ajrь olmak ʒərtilə yʒak hər halda sat 8-9 də jatmalьdьr. Yʒakьn baʒkasilə jatmasь bɵjuq zərərdur. Vakt muəjjəndən jatmasь onyn saglamlьgь dinc olmasь, və az aglamasь için fajdalьdьr, yʒak surətlə bɵjujuməsi için çok hərəqət etməsi gidasinin duzƣun və fajdalь olmasь bɵjuq ʒərtlərdən birisidьr. Çocygyn butun ƣunu çərəqlə ƣəzməƣi adət etməməsi içun vaktьnda isti xorəqlərin olmasьna ana dikkət etməqlə xorəq datlь və cur bə yur olarak ajrьca yʒaka məxsys kablarda jedirtilməlidьr.

Əƣər yʒak vakt muəjjəndə isti xorəq jijərsə çərəq dalьnca ƣəzməq adətindən vaz qeçər və mə'dəsi adi kajda uzrə iʒlər; karnь gəjri təbii bɵjuqluqdə olmaz, yʒak jijərqən tələsməmlidir jakʒь çiƣnəməji tələblərdən baʒka çocygyn saglamlьgь içun yʒagьn təmizliƣi ilə bərabər havanьn təmiz olmasь mutlək lazьmdьr. Binaən - əlejh çocygyn jatmasьndan əvvəl kapь və pəncərələr bir kədər açьk kojylmalьdьr. Təmiz hava yʒakьn ag ciƣərlərinin təbii inqiʒafinə səbəb olyr. Çocygyn saglamlьgь için kьʒ və jaj açьk havada ƣəzdirməq fajdalьdьr. Ancak kьʒda isti ƣejindirib jaj zamanlarь az ƣejindirməli, ƣunəʒ və hava vucydyca mɵhqəmləʒməsinə bɵjuq səbəb oldygyndan onyn ƣunəʒdən korkmatmasь və təmiz havada olmasь lazьmdur. Çocygyn paltarь əzijjə't verəcəq dərəcə dar və ƣen olmasь onyn azadə hərəqətinə mani olar, ona ƣɵrə ana paltar tiƣdiƣdə byny nəzərə alımalьdьr,

Təmizliq saglamlьgьn dystydur.

Təmizliq nə inqi evdə çocygyn paltar və bədənində də olmalьdьr paltarьn vaktьnda dəƣiʒməsi, jorgan və dɵʒəqin tez-tez ƣunə verilməsi, və tozy çьrpьlması lazьmdьr. Yʒakьn bədəni həftə də bir dəfədən az olmamak ʒərtilə jyjylmalьdur. Ancak umymi paltar kabьnda dəƣil xusysi kablar olmalьdьr.

Səhərlər hər ƣun çocyk juzunu, bojnyny əlavə xorəqdən kabak əllərini, jymalьdьr və sonra əl və agzьnь jymalьdьr, ana həmiʒə çocygyn təmizliƣinə dikkət etməƣlə bərabər, çocyk ɵzu ɵzunun təmizliƣə fiqir verməsində ɵƣrənməlidur, bojlə qi quçuq vaktьnda ɵzu əl juzunu xorəqdən sonra və agzьnь jymagь adət etməlidur onyn ƣələcəƣidə və dajimi diʒləridə salamat olar. Bynlardan əlavə ajilədə çocyk içun ajrьca kabda əl juzunu jumaga sy və juzunu silməƣə dəstmal saxlamalьdьr; umymi dəstmaldan çocyga misri xəstəliƣlər qeçə bilər. Çocygyn hər ƣun baʒь daranmalь, həftə də bir dəfə dьrnaklarь qəsilməli, çunqu dьrnak arasьnda kalan çirq xəstəliƣə səbəbdьr.

Çocyk 8 jaʒьna qibi əli və əjagь ilə hərəqet etməli ɵƣrəndiƣi qibi danьʒmagьda ɵƣrənir ona ƣɵrə dediqlərinə kьjmət və suvallarьna dəƣən duzƣun cevab verməli. Çocygy korkyly xorddan qibi sɵzlərlə korkydmakdansa ona by sɵzlərin əvəzində ony ihatə ədən həjat və həjatьn ʒərtlərini deməqlə ɵƣrətməli.

* * *